

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**İSLAM HUKUKUNDA NİŞAN
VE NİŞANLILIK SÜRECİNDE YAPILAN
EVLENME AKDİ**

Abdulkadir KARAASLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ
AĞUSTOS – 2024

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**İSLAM HUKUKUNDA NİŞAN
VE NİŞANLILIK SÜRECİNDE YAPILAN
EVLENME AKDİ**

DANIŞMAN: Doç. Dr. Mustafa GENÇ

Abdulkadir KARAASLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
AĞUSTOS - 2024**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSLAM HUKUKUNDA NİŞAN
VE NİŞANLILIK SÜRECİNDE YAPILAN EVLENME AKDİ**

Abdulkadir KARAASLAN

Danışman : Doç. Dr. Mustafa GENÇ
Yıl : 2024, Sayfa: VIII+80= 88

Jury : Doç. Dr. Mustafa GENÇ (Başkan)
: Doç. Dr. Bahattin CEMİLOĞLU (Üye)
: Dr. Öğr. Üyesi Fatih OKUMUŞ (Üye)

Aile toplumu oluşturan en küçük yapı taşı olarak insanlık tarihi boyunca varlığı devam eden bir müessesedir. İnsanın bir kısım maddi ve manevi ihtiyaçlarını kıvamında karşılayabilmesi ancak böyle bir müessesede gerçekleşebilir. Çünkü evlenmenin ferdî ve ictimâî birçok faydası bulunmaktadır. Bu sebeple İslâm hukukunda evlilik ve âile hayatına çok önem verilmiş; ailenin sağlam temeller üzerine kurulabilmesi için evlilik öncesi bazı hazırlık safhaları meşru görülmüştür. Nişan da bu safhalardan biridir. Nişanla ilgili konulara fıkıh kaynaklarında genellikle kitabü'n-nikâh ana başlığının başlangıç kısımlarında hitbe ve nazar kavramları çerçevesinde yer verilmiştir. Son asırlarda yazılan ilgili eserlerde bu konular genellikle aile hukuku bölümü içinde görüşme ve nişan başlıkları altında incelenmiştir. Ahval-i şahsiye kitaplarında da özel olarak bu konulara yer verilmiştir. Ayrıca nişan ve nişanlanma konularında çağdaş çalışmalar da yapılmıştır. Nişanlılık döneminde yapılan evlenme akitleriyle ilgili olarak cemiyette bazı problemler görülmüş; özellikle nişanlılık sürecinde akit yapmanın sebeplerinin ve sakıncalı taraflarının incelenmesine; konuyla ilgili müstakil bir akademik çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. “İslam Hukukunda Nişan ve Nişanlılık Sürecinde Yapılan Evlenme Akdi” başlıklı bu yüksek lisans tezinin hazırlanması uygun görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Aile, Nişan, Dinî Nikâh, Evlilik.

KAHRAMANMARAŞ SÜTCÜ İMAM UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES

SUMMARY

MASTER' S THESIS

**ENGAGEMENT PROCESS IN ISLAMIC LAW
AND MARRIAGE COVENANT MADE
DURING THE ENGAGEMENT**

Consultant : Doç. Dr. Mustafa GENÇ
Year : 2024, Page: VIII+80= 88

Jury : Assost Prof. Dr. Mustafa GENÇ (Başkan)
: Assost Prof. Dr. Bahattin CEMİLOĞLU (Üye)
: Assist Prof. Fatih OKUMUŞ (Üye)

Family, as the smallest building block that constitutes society, is an institution that has continued throughout human history. A person's ability to properly meet some of his material and spiritual needs can only be achieved in such an institution. Because getting married has many individual and social benefits. For this reason, marriage and family life are given great importance in Islamic law; Some preparatory stages before marriage were deemed legitimate in order to establish the family on solid foundations. Engagement is one of these stages. Issues related to engagement are included in fiqh sources, generally in the beginning parts of the main title of kitabu'n-nikâh, within the framework of the concepts of sermon and evil eye. In the relevant works written in the last centuries, these issues were generally examined under the headings of negotiation and engagement within the family law section. These subjects are also specifically included in the Ahval-i Personal Ahval books. Contemporary studies have also been conducted on engagement and betrothal issues. Some problems have been observed in the society regarding marriage contracts made during the engagement period; There was a need to examine the reasons for such a contract and the problematic aspects of this contract, that is, an independent academic study on the subject. It has been deemed appropriate to prepare this master's thesis titled "Marriage Contract Made During the Engagement and Engagement Process in Islamic Law".

Key Words: Islamic Law, Family, Engagement, Religious Marriage, Marriage.

ÖN SÖZ

Yüce Allah’a hamd, Peygamber (s.a.s.)’e, ailesine ve ashâbına salât ve selam olsun. Sosyal bir varlık olarak insanın tek başına hayatını sürdürmesi zordur. Bilindiği üzere insan; maddi ve manevi fitri ihtiyaçlarını karşılayıp sevgi ve rahmet ikliminde yaşamak ister. Bu isteğe ulaşabilmek dinin belirlemiş olduğu esaslar çerçevesinde sağlıklı aileler kurmaya bağlıdır. Bu konuda aile hayatına hazırlık safhaları çok büyük önem arz etmektedir. Nişanlılık safhası da bunlardan birisidir.

Nişanlılık safhasında ve öncesinde özellikle mahremiyet kuralları ihmal edilmemeli mümkün olduğunca nişanlılık süreci de uzun tutulmamalıdır. Çünkü nişan bir akit değil bir evlenme vaadidir. Dolayısıyla eşler birbirine hukuken yabancı konumundadır. Bu dönemde nikâh akdi yapmış olmanın da birtakım problemleri vardır. Bu çalışmada söz konusu süreçte evlenme akdi yapmanın sebepleri ortaya çıkan problemler ve ilgili tartışmalardan söz edilmeye çalışılmıştır. Nişanlılık sürecinde dinî nikâh yapılmasının sebepleri ve ortaya çıkan problemler ele alınmaya çalışılmıştır. Gençlerin duygularının istismar edilmemesi, ailelerin birbirine hasım olmaması evlilik müessesesinin yanlış uygulamalarla yıpratılmaması için İslam Hukukunun kurallarına uyulması gerektiği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Bu tez; bir giriş, iki ana bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusundan, öneminden, amacından, yönteminden ve konu ile ilgili önceki araştırmalardan söz edilmiştir. Birinci bölümde çeşitli yönleriyle İslam hukukunda nişanlanma tanıtılmış ve nişanın bozulması durumu ele alınmıştır. İkinci bölümde ise evlenme akdinin mahiyetinden bahsedilerek, tezin en önemli kısmı olan nişanlılık döneminde yapılan evlenme akdinin sebepleri ve bu akdin sakıncalı tarafları incelenmeye çalışılmıştır.

Abdulkadir KARAASLAN

Kahramanmaraş – 2024

TEŞEKKÜR

Konu seçiminden itibaren tezin her bir aşamasında her zaman rehberlik yaparak manevi desteğini daima hissettiren ve çalışmada büyük emeği olan Danışman Hocam Doç. Dr. Mustafa GENÇ'e; katkılarından dolayı jüri üyeleri Doç. Dr. Bahattin CEMİLOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Fatih OKUMUŞ'a teşekkür ederim. Her zaman dualarıyla yanımda hissettiğim muhterem anne babama, akraba ve hocalarıma akademik yolculukta bana destek olan kıymetli arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Abdulkadir KARAASLAN

Kahramanmaraş – 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ÖN SÖZ	III
TEŞEKKÜR	IV
İÇİNDEKİLERKISALTMALAR.....	V
KISALTMALAR	VIII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu Önemi ve Amacı	1
1.2. Araştırmanın Yöntemi.....	1
1.3. Konu ile İlgili Önceki Araştırmalar	2
2. İSLÂM HUKUKUNDA NİŞANLANMA	6
2.1. İslâm Hukukunda Ailenin Anlamı ve Önemi.....	6
2.2. İslâm Hukukunda Nişanın Anlamı, Yeri ve Önemi	9
2.2.1. Nişanın Anlamı.....	9
2.2.2. Nişanın Önemi.....	10
2.2.3. Nişanın Faydaları	10
2.3. Nişanın Meşrûiyeti ve Hükmü	11
2.4. Nişan Yüzüğü.....	11
2.4.1. Nişan Yüzüğünün Tarif ve Tarihçesi	11
2.4.2. Genel Olarak Yüzük Takmanın Hükmü	12
2.4.3. Altın Yüzük Takmanın Hükmü	13
2.4.4. Nişan Yüzüğü Takmanın Hükmü.....	13
2.5. Nişanlanma Engelleri	14
2.5.1. Sürekli Nişanlanma Engelleri.....	15
2.5.1.1. Kan Bağı Sebebiyle Nişanlanma Engelleri.....	15
2.5.1.2. Evlilik Sebebiyle Nişanlanma Engelleri	16
2.5.1.3. Süt Emme Sebebiyle Nişanlanma Engelleri	18
2.5.2. Geçici Nişanlanma Engelleri	18
2.5.2.1. İki Kız Kardeşin Bir Nikâh Altında Toplanması	19
2.5.2.2. Kadını Hala veya Teyzesiyle Birlikte Nişanlamak	19
2.5.2.3. Çok Eşliliğe Bağlı Nişanlanma Engeli	20

2.5.2.4. Kadının Başkasıyla Evli Olması	21
2.5.2.5. Kadının Müşrik veya Farklı Dinden Olması.....	21
2.5.2.6. Kadının Üç Talakla Boşanmış Olması.....	22
2.5.2.7. Kadının İddet Bekliyor Olması.....	24
2.5.2.8. Yapılacak Nişanın Nişan Üzerine Nişan Sayılması.....	25
2.5.3. Nişanlanma Engeli Olan Kişilerle İlgili Farklı Konular.....	25
2.6. Nişan Merasimi ve Hediyeler.....	28
2.7. Nişanlılık Bilinci.....	29
2.7.1. Nişanlılık Bağı.....	30
2.7.2. Sadakat Sorumluluğu	31
2.7.3. Evlenme Sorumluluğu	31
2.8. Nişanlıların Görüşmesi.....	32
2.8.1. Nişanlıların Görüşmesinin Anlamı ve Görüşme İhtiyacı	32
2.8.2. Görüşmenin Şart ve Sınırları	32
2.9. Nişanın Bozulması	34
2.9.1. Nişanı Bozmanın Hükümü	34
2.9.2. Nişanın Bozulmasının Sonuçları.....	35
2.9.2.1. Nişan Hediyeleri	35
2.9.2.2. Mehir.....	36
2.9.2.3. Tazminat	37
2.9.2.3.(1). Tazminat Verilmesi Gerektiğini Savunanlar	38
2.9.2.3.(2). Tazminat Verilmesini Kabul Etmeyenler	44
3. NİŞANLILIK SÜRECİNDE EVLENME AKDİ	46
3.1. Evlenmenin/Nikâhın Anlamı	46
3.2. Evlenmenin Meşruiyeti	46
3.3. Evlenmenin Hükümü (Sıfatı)	47
3.4. Evlenme Akdinin Rükünleri	48
3.4.1. İttifakla Kabul Edilen Rükünler	48
3.4.1.1. Hanefilere Göre İcâb ve Kabûl	49
3.4.1.2. Diğer Mezheplere Göre İcâb ve Kâbul	50
3.4.2. Diğer Rükünler	51

3.5. Evlenme Akdinin Şartları.....	51
3.5.1. Evlenme Akdinin İn'ıkad Şartları	52
3.5.2. Evlenme Akdinin Sıhhat Şartları.....	52
3.5.3. Evlenme Akdinin Nefaz Şartları	53
3.5.4. Evlenme Akdinin Lüzum Şartları	53
3.6. Nişanlılık Sürecinde Dinî Nikâh Yapılmasının Sebep ve Sakıncaları	54
3.6.1. Dinî Nikâhın Tarihi Süreci	55
3.6.2. Nişanlılık Sürecinde Dini Nikâh Yapılmasının Sebepleri	58
3.6.2.1. Nikâh Memurunun Kıymış Olduğu Nikâhın Geçersiz Olduğu Endişesi	58
3.6.2.2. Veliden Habersiz Evlenme İsteği	59
3.6.2.3. Nişanlı Çiftin Rahat Hareket Etme Arzusu.....	59
3.6.2.4. Gizli Olarak Birden Çok Evlilik Yapma İsteği.....	60
3.6.2.5. Medeni Kanun'a Göre Reşit Olmayan Çocukları Evlendirme İsteği	60
3.6.2.6. Tarafların Evlilik Sorumluluklarından Kaçınması	61
3.6.2.7. Tarafları Haramlardan Koruma Çabası.....	61
3.6.2.8. Evlenmeğe Teşvik Gayreti.....	62
3.6.2.9. Velilerin Maddi ve/veya Manevi Kuvvet Oluşturma İsteği.....	62
3.6.3. Nişanlılık Sürecinde Dinî Nikâh Yapılmasının Sakıncaları	62
3.6.3.1. Erkeğin Nikâh Akdini Keyfi Olarak Kullanıp Kadını Mağdur Etmesi ..	63
3.6.3.2. Dinin Eşlere Yüklemiş Olduğu Vazifelerin Yerine Getirilmemesi	64
3.6.3.3. Devlet Nezdiinde Dinî Nikâhın Geçerliliğinin Olmaması.....	64
3.6.3.4. Ferdî ve İctimaî Hayatta Birtakım Problemlerin Ortaya Çıkması	65
3.6.4. Nişanlılık Döneminde Yapılan Evlenme Akdinin Hukuki Boyutu	67
4. SONUÇ	72
KAYNAKLAR	75
ÖZ GEÇMİŞ	81

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi's-Selam
b.	: Bin veya İbn
Bk./bk.	: Bakınız
b.y.	: Baskı yeri yok
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
h.	: Hicrî
KSÜ	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
md.	: Madde
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radiyallahu anh/anha/anhuma
s.a.s.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TMK	: Türk Medeni Kanunu
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı/ve diğerleri
y.y.	: Yayın yeri yok veya yayıncı bilinmiyor

1. GİRİŞ

Burada “İslam Hukukunda Nişan ve Nişanlılık Sürecinde Yapılan Evlenme Akdi” başlıklı tezimizin konusu, amacı, önemi ve yönteminden söz edilecektir. Ayrıca konu ile ilgili olarak daha önce yapılmış bazı araştırmalar kısaca tanıtılacaktır.

1.1. Araştırmanın Konusu Önemi ve Amacı

Toplumların aile müessesesine çok önemli bir yer verdiği bilinmektedir. Çünkü aile, toplumun temelidir ve dünyaya gelen nesillerin sağlıklı bir şekilde büyüüp topluma katılmasında önemli bir fonksiyon icra eder. Farklı bir ifadeyle ailenin kuruluşu ve sağlıklı bir şekilde devam etmesi dünyaya gelecek nesillerin aile sevgisiyle büyümesi toplum için büyük önem arz etmektedir. Bunun için de ailenin dinin belirlemiş olduğu kurallara göre kurulması esastır. Bu kuralların bir kısmı evliliğe hazırlık çerçevesindedir. Nişan da bunlardan biridir.

İslam hukukunda ailenin kuruluş aşamasından sayılan nişanla ilgili kurallar belirlenmiş ve bunlara uyulması istenmiştir. Sözü geçen kurallara uyularak hem ailenin kurucularının hem de onların yakınlarının gönül hoşluğu ile bu safhayı sürdürmelerinin evliliğin huzurlu bir şekilde devamında önemli bir rolü vardır. Konumuz ailenin kuruluş aşamalarından farklı bir ifadeyle evlenme akdine hazırlık safhalarından sayıldığı için daha çok önem arz etmektedir.

Genel olarak İslam aile hukuku ve özel olarak nişan ve nişanlılık dönemi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Ancak nişanlanma engelleriyle birlikte özellikle uzun süreli nişanlılık sürecinde farklı gerekçelerle yapılan evlenme akdiyle alakalı sebep ve problemlerin detaylı olarak incelendiği müstakil bir çalışma tespit edilememiştir. Sözü geçen nitelikte bir tezin okuyuculara, alanla ilgili çalışma yapanlara, ilim camiasına ve topluma faydalı olacağı düşünülerek bu çalışma hazırlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada tümdengelim yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede temel bilgi kaynaklarından istifade edilip konuyla ilgili tafsili delillerin tespiti yapılarak; zaman zaman mezhep içi ve mezhepler arası mukayeseler yapılarak çalışma yürütülmüştür. Bu açıdan Hanefi mezhebi esas alınmış bazı konularda diğer mezheplerin görüşlerine de yer verilmeğe çalışılmıştır. Bunun için temel fıkıh kaynaklarının yanında çağdaş araştırmalara da müracaat edilmiştir. Ayrıca bazı konularda; 1917 Osmanlı Huku-i Aile Kararnamesiyle ülkemizde yürürlükte bulunan hukuk ve kanunlaştırma çalışmalarından da istifade edilip mukayeseler yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın yöntemiyle ilgili olarak aşağıdaki bilgilerin verilmesi de faydalı görülmüştür.

Tezin yazım ve imlâsında KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün "Lisansüstü Tez Yazım Yönergesi" esas alınmıştır. Dolayısıyla meselâ: Bölüm adları sayfa ortasında ve "Birinci Bölüm..." şeklinde bir isimlendirmeyeyle değil, doğrudan numaralandırma ile satır başlarında kaydedilmiştir.

Tezde İsnad 2 atıf sistemi kullanılmıştır. Buna göre ilk geçtiği yerde dipnotta, yazarın adı ve soyadının peşinden, eserin adından sonra -yeni baskıları yapılmışsa- baskı sayısı, yayınevi, baskı yeri ve yılı gibi ayrıntılara yer verilmiş; sonraki dipnotlarda ise yazarın sadece soyadı, eserin genellikle kısaltılmış adı, varsa cilt numarası ve sayfa sayısı yazılmıştır. 21 Haziran 1934'de kabul edilen "Soyadı Kanunu"ndan önce ölen yazarların bilim çevrelerince bilinen ad ve/veya künyeleri kısaltmalarla kaydedilmiştir. Ayrıca hem bu konuda hem de eser isimlerinin kısaltılmasında genellikle "DİA" esas alınmıştır. "DİA"da bulunmayan yazar ve eser isimleri de uygun kısaltmalar ile verilmiştir.

Ayet-i kerime meâlleri "Kur'an Yolu Meâli" isimli meâlden alınmıştır. Yukarıda anılan yönergede, kabul edilen ilkelerin dışında kalan bazı konularda da aşağıdaki yöntemler kullanılmıştır.

1. Kısaltmalarda; bulunduğu kadarıyla Türk Dil Kurumu'nun "İmla Kılavuzu"; onda bulunmayanlarda "DİA" esas alınmıştır.

2. Özellikle bazı eser adlarında transkripsiyon işaretleri kullanılmış ve bu konuda da "DİA" esas alınmıştır.

1.3. Konu ile İlgili Önceki Araştırmalar

İslam Hukukunda nişanlanma ve evlenme konularıyla ilgili günümüze kadar farklı açılardan konuyu ele alan birçok çalışma yapılmıştır. Onlardan bir kısmı tezimizi yakından ilgilendiren araştırmalardır. Burada sözü geçen araştırmaların bazıları kronolojik olarak şöyle sıralanıp kısaca tanıtılacaktır.

1. İslam Hukuku Açısından Nişanlanma: Halil İbrahim Acar tarafından kaleme alınan bu çalışma, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin 2005 yılında yayımlanan yirmi üçüncü sayısının 71-94 sayfa aralığında yer alan bir makaledir. Bu çalışma, İslam hukuku açısından nişanlanmayı; evlenme talebinde bulunma şekilleri, evlenme teklifi yapılacak kişilerde bulunması gereken şartlar, maddi ve manevi tazminat başlıkları altında incelemiştir. Anlaşıldığı üzere tezimizin bir kısmıyla ilgili olan bu makaleden istifade edilmiştir.

2. Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Fıkhi Problemleri: Nihat Dalgın tarafından hazırlanan bu çalışma, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi'nin 2009 yılında yayımlanan on üçüncü sayının 35-50 sayfa aralığında yer alan bir makaledir. Bu makalenin içeriğinde; nikah akdinin şartları ve maksadıyla ilgili dokuz problem belirlenmiştir. Problemlerle ilgili yanlış anlaşılan fıkhi meseleler hakkında açıklamalar

yapılıp çözüm önerileri getirilmiştir. Çalışma içerisinde yer alan problemler genel olarak evlilik ve imam nikahı merkezinde toplanmıştır. Anlaşıldığı üzere tezimizin bir kısmıyla ilgili olan bu makaleden; nikahın tescil edilmeyip imam nikahıyla yetinilmesi ve nişanlılık dönemini meşrulaştırmak için dini nikah yapılması başlıklarından yararlanılmıştır.

3. Toplumsal Meşruiyet Açısından Nikahta Aleniyet ve Türkiye de İmam Nikahı Uygulaması: Saffet Köse tarafından kaleme alınan bu çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Araştırma Vakfı'nın 2012 yılında hazırladığı Dinlerde Nikah Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantıda sunulan bir bildiridir. Çalışma, toplantının yayımlanan kitabının 115-134 sayfa aralığında yer almıştır. Bu çalışmada; nikahın tanımı yapılarak dini nikah kavramına değinilmiştir. Nikahta alenilik konusu detaylı olarak anlatılmıştır. Nikahın ilan edilmesinin amacı da ifade edilerek bunun olumlu sonuçlarından söz edilmiştir. Anlaşıldığı üzere tezimizin bir kısmıyla ilgili olan bu bildirinin Türkiye’de İmam Nikahı başlığından istifade edilmiştir.

4. Günümüzde İmam Nikahına Yönelişlerin Gerekçeleri ve Resmi Nikah ile İmam Nikahının Fıkḥî Açidan Karşılaştırılması: Cemil Liv’in imam nikâhı ve resmi nikâhı karşılaştırdığı bu çalışma, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi’nin 2014 yılında yayımlanan ikinci sayısının 164-191 sayfa aralığındaki bir makaledir. Bu makale yazara ait olan “İslam Aile Hukukunda Evlenme akdi ve Boşanmanın Tescili” başlıklı doktora tezinin “Evlenme akdinin Tescili” bölümünden yararlanılarak hazırlanmıştır. Çalışma içerisinde; imam nikahının tercihindeki psikolojik etmenler, hukuki nitelik ve şartları açısından imam nikahı ile resmi nikahın mukayesesi hakkında bilgi verilmiştir. Anlaşıldığı üzere tezimizin bir kısmıyla ilgili olan bu çalışmadan istifade edilmiştir.

5. Kur’an ve Sünnetin Aileye ve Evliliğe İlişkin Tavsiyeleri ve “Dini Nikâh” Olgusunun İslam Hukuku Bağlamında Değerlendirilmesi: Bünyamin Çalık’ın bu çalışması 2015 yılında yayımlanan Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’nin on beşinci sayısının 115-134 sayfa aralığında yer alan bir makaledir. Bu makale içerisinde; nikâh kavramının unsur ve şartlarına, nikah türlerine ve günümüzde gerçekleştirilen nikâh çeşitlerine vurgu yapılmıştır. Aileden habersiz yapılan gizli nikâhların olumsuz sonuçlarına da yer verilmiştir. Bu çalışma nişanlılık döneminde yapılan dini nikâhın etkilerini göstermesi açısından tezimizin ilgili kısmına kaynaklık etmiştir.

6. İslam Hukuku Açısından Nişanlılık: Nuri Kahveci tarafından kaleme alınan bu kitap, 2016 yılında Hikmetevi yayınları tarafından basılmıştır. İki bölümden oluşan bu eserin ilk bölümünde nişanlılığın mahiyeti ve nişanlılıkla alakalı dikkat edilmesi gereken konular ele alınmıştır. İkinci bölümde ise nişanlılığın sona ermesi ve nişanlılık

sürecinde ortaya çıkan meseleler anlatılmıştır. Tezimizin konusuyla alakalı direk bağlantı taşıdığı için genel olarak kitaptan istifade edilmiştir. Tezimizin bu kitaptan farkı, evlenme akdinin mahiyeti, nişanlılık sürecinde evlenme akdinin yapılmasının sebepleri ve bu akdin problemlili yanlarının detaylı olarak anlatılıp değerlendirilmesidir.

7. Dini Nikâh- Resmi Nikah Karşılaştırılması ve Müftülere Nikah Görevinin Verilmesi: Bu çalışma, Muhammed Erinç tarafından hazırlanıp, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi'nin 2017 yılında yayımlanan otuzuncu sayısının 299-336 sayfa aralığında bulunan olan bir makaledir. Bu makalede, dini nikah ve resmi nikah tanımlandıktan sonra ikisi arasındaki benzerlik ve farklılıklara değinilmiştir. Medeni nikah ile İslam Hukukundaki nikâh geçer-geçersiz oluş yönleriyle mukayese edilmiştir. Anlaşıldığı üzere tezimizin bir kısmıyla ilgili olan bu makaleden yararlanılmıştır.

8. Toplumsal Farklılaşma ve Türkiye'de İmam Nikâhı Meselesi: Ahmet Onay tarafından kaleme alınan bu çalışma, Journal of Analytic Divinity Dergisi'nin 2018 yılında yayımlanan ikinci sayısının 91-104 sayfa aralığında yer alan bir makaledir. Bu makalede; nikahın tanımı, İslam ve Hristiyanlık inancındaki nikah anlayışı, dini nikah kavramı, nikahlarda imamların görevlendirilmesi ve günümüzde gerçekleşen imam nikahı uygulamaları hakkında bilgi verilmiştir. Bu çalışma nişanlılık döneminde yapılan dini nikâhın geçmişi ve toplumdaki etkilerini göstermesi açısından tezimizin ilgili kısmına kaynaklık etmiştir.

9. İslam Aile Hukukunda Nişanlanma ve Evlenme akdi Esnasında Ortaya Çıkan Çağdaş Problemler: Abdourahamane Savadogo tarafından hazırlanan bu çalışma, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak 2018 yılında tamamlanan bir yüksek lisans tezidir. Bu tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde nişan tanıtılıp; nişanlanma sürecinde ortaya çıkan çağdaş problemler anlatılmıştır. İkinci bölümde evlenme akdi esnasında ortaya çıkan çağdaş problemlerden söz edilmiştir. Tezimizin faydalandığımız bu çalışmadan farkı, nişanlanma engellerine yer verilmesi, nişanlılık sürecinde evlenme akdi yapılmasının sebepleri ve problemlili yanlarının detaylı olarak incelenmesi ve bazı konularda TMK ile mukayeseler yapılmasıdır.

10. İslam Hukukunda Hıtb (Kız İsteme) ve Nişanlılık Dönemi: Fatih Küçük tarafından hazırlanan bu çalışma, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak 2018 yılında tamamlanan bir yüksek lisans tezidir. Bu tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; hıtb, nişan, evlenilmesi haram olan kadınlar ve makalenin konusunu ilgilendiren diğer bazı meseleler; ikinci bölümde ise nişanın bozulmasının sonuçları anlatılmıştır. Tezimizin bu çalışmadan farkı evlenme akdinin anlatılması, nişanlılık sürecinde evlenme akdinin yapılmasının sebepleri ve bu akdin problemlili yanlarının detaylı olarak değerlendirilmesidir.

11. İslâm Hukukunda Ailenin Kuruluşuna Hazırlık: Mustafa Genç tarafından hazırlanan bu çalışma, 2019 yılında Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Hz. Peygamber ve Aile temalı II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu'nda sunulup; ilgili tebliğler kitabının 492-507 sayfa aralığında yayımlanan bir bildiridir. Bu bildiride; aile kuracak eş adaylarında aranan nitelikler ile evlenilecek eş adayına bakmanın şart ve sınırları anlatılmış ve nişanlanma kısaca tanıtılmıştır. Anlaşıldığı üzere tezimizin bir kısmıyla ilgili olan bu bildiriden yararlanılmıştır.

12. Nişanlılıkta Yaptırılan İmam Nikâhının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi: Bu çalışma, Hilal Özay tarafından hazırlanıp; Tokat İlmîyat Dergisi'nin 2020 yılında yayımlanan sekizinci sayısının 131-159 sayfa aralığında bulunan bir makaledir. Bu makalede; imam nikahının tarihi süreci, nikah akdinin mahiyeti ve şartları, klasik fıkıh doktrininde nişan ve nişanlılık sürecinde yaptırılan imam nikahının İslam Hukuku açısından bir makale ölçüsünde değerlendirilmiştir. Bu çalışma nişanlılık döneminde yapılan dini nikâhın İslam hukuku açısından değerlendirilmesi açısından tezimizin ilgili kısmına kaynaklık etmiştir.

13. Evlilik Öncesi Sürecin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi: Mehmet Fatih Akgüç'ün kaleme aldığı bu çalışma, Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'ne bağlı olarak 2021 yılında tamamlanan bir yüksek lisans tezidir. Bu tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; nişanlanma ve nişanın bozulmasının sonuçları anlatılmıştır. İkinci bölümde erkeğin evleneceği kıza bakması anlatılmıştır. Tezimizin bu çalışmadan farkı evlenme akdinin anlatılması, nişanlanma engellerine yer verilmesi, nişanlılık sürecinde evlenme akdinin yapılmasının sebepleri ve bu akdin problemleri yanlarının detaylı olarak değerlendirilmesidir.

14. İslam Hukuku ve Türk Medeni Hukukuna Göre Nişanın Bozulması ve Tazminat: Rumeysa Abanoz tarafından hazırlanan bu çalışma Trabzon Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak 2023 yılında tamamlanan bir yüksek lisans tezidir. Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde nişanlanmanın hukuki sonuçları, ikinci bölümde nişanın bozulması ve hediyelerin durumu anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise tazminat konusu anlatılmıştır. Tezimizin bu çalışmadan farkı; evlenme akdinin anlatılması, nişanlanma engellerine detaylı olarak yer verilmesi, nişanlılık sürecinde evlenme akdinin yapılmasının sebepleri ve bu akdin problemleri yanlarının detaylı olarak değerlendirilmesidir.

2. İSLÂM HUKUKUNDA NİŞANLANMA

Bu bölümde; İslam hukukunda ailenin anlamı ve önemi, İslam hukukunda nişanın anlamı, yeri ve önemi, nişan yüzüğü, nişanlıların görüşmesi, nişanın meşruiyeti, nişanlanması yasak olanlar, nişan merasimi ve hediyeler, nişanlılık bilinci ve nişanın bozulmasının sonuçları başlıkları yer almaktadır.

2.1. İslâm Hukukunda Ailenin Anlamı ve Önemi

Sosyal bir varlık olan insanın tabiatı gereği bir arada yaşayıp neslini sürdürme arzusu vardır. Bu arzuya bağlı olarak erkek ve kadının bir araya gelmesiyle aileler kurulur. Tarih boyunca ictimâî, ekonomik ve hayati unsurların etkisiyle bazı değişimler geçirmiş olsa da günümüze kadar hep var olagelen aile; “kan, süt ve evlilik bağının yekdiğerine bağladığı fertlerden teşekkül eder. Hukukun bu geniş çerçeve içindeki şahısların karşılıklı münasebetlerini hak ve vazifelerini tanzim eden kısmına aile hukuku denir.”¹ Nişanlanmayı da içine alan ailenin kuruluş safhası ve aile hayatıyla ilgili konular klasik kaynaklarımızda genellikle “Kitabü’n-Nikâh” ana başlığı altında ele alınmıştır.² Son asırlarda telif edilen Arapça eserlerde ise sözü geçen konular genellikle “zevâc” başlığı altında incelenmiştir.³ Ayrıca kişinin şahsi halleri ve aile hukukuyla ilgili konuları ihtiva eden “ahvâlûş-şahsiye” başlıklı çalışmalar da yapılmıştır. Bu alanda yazılan ilk eser Kadri Paşa (ö.1306/1888) tarafından kaleme alınan *el-Ahkâmu’ş-şer’iyye fi’l-ahvâli’ş-şahsiye* adlı kitaptır.⁴

Aile insanın fitrî ve ictimâî ihtiyaçlarının sevgi ve merhamet ikliminde karşılanarak nesillerin kıyâmete kadar sürdürülmesi adına hayatî bir öneme sahiptir. Çünkü güzel değerler ilk olarak ailede alınıp korunur ve gelecek nesillere aktarılır. Toplum ve devlet de bu değerlerle şekillenerek varlığını devam ettirir. Bu sebeple durumu olmayan gençlerin ve eşi olmayan herkesin uygun kişilerle evlenip aileyi ayakta tutması için maddî manevî desteklenmesi gerekmektedir. Peygamberimiz (s.a.s.) iffetlerini muhafaza edip aile kurmaları noktasında gençleri yönlendirmiştir. Onun

¹ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1991), 1/223.

² Bk. Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Umm* (Beyrût: Dâru Kuteybe, 1416/1996), 10/7; Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dar’ul Marife, 1414/1993), 4/192; Ebû’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid* (Kahire: Dâru’l-Hadis, 1425/2004), 3/30; Ebû Muhammed Muvaftakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muğnî* (Riyad: Dar’ul Alimi-l-Kütübü li’Tabâati ve’Neşr ve’Tezvic, 1417/1997), 9/339. 20.asırda yazılan bazı fıkıh eserlerinde de ilgili konular; nikâha ait istilâhlar ve nikâhın mukaddimatına vesair bir kısım ahkâmı başlığıyla ele alınmıştır. bk. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 2/5.

³ Bk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, *el-Ahvâlu’ş-şahsiyye fi’ş-şer’i’ati’l-İslâmiyye* (b.y.: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1404/1984), 9.

⁴ Mustafa Genç, “İslâm Hukukunda Aile Hayatı”, *İslâm Aile Hukuku’nda Güncel Çalışmalar*, ed. Mehmet Dirik- Hâkime Reyyan Yaşar (İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2023), 22.

ümmetine sevgisinin bir neticesi olan bu yönlendirme ihtiyaç halinde ekonomik desteğin yanında psiko-sosyal desteği de içine almaktadır. Veliler başta olmak üzere bütün müminler evlendirme işiyle mükellef tutulmuştur.⁵

Nesiller yetiştirmek için evlenme çağına gelen müminlerin hedefi evliliğin hakikatini kavrayıp İslâm dininin tavsiye ettiği aileyi kurmak olmalıdır. İslâm hukuku bu konuyla ilgili bilgiler vermiş ailenin önemine dikkat çekmiş ve hükümler koymuştur. Bunların yer aldığı bazı âyet-i kerîme ve hadis-i şerifler şunlardır:

1. Aile sevgi ve rahmetin hâkim kılındığı bir huzur kaynağıdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

*“Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır”*⁶ anlamındaki âyet-i kerîmenin tefsiriyle ilgili Kur’an Yolu ve Türkçe Meal adlı eserde bulunan şu yorumu nakletmek faydalı bulunmuştur:

Sevgi ve şefkat duyguları şeklinde tercüme ettiğimiz meveddet ve rahmet kelimeleriyle ilgili olarak tefsirlerde yapılan ortak yorum şudur: ‘Eş olma’ hissinin ve olgusunun, kan hısımlığına dayalı olmaksızın hatta –çoğu defa- yakın zamana kadar birbirlerini tanımayan iki ayrı cinsi çok güçlü psikolojik ve biyolojik bağlarla birbirine bağlaması, bunun üzerine insana yaraşır bir üreme ve yaşama biçiminin yani temelinde iffet anlayışı bulunan, karşılıklı güven, sevgi ve esirgeme duygularıyla geliştirilen aile kurumunun bina edilebilmesi, Yüce Allah’ın insanlığa en büyük lütuflarındandır.⁷

2. Peygamberimiz (s.a.s.) ve ondan önceki elçiler de evlenip aile kurmuştur. Bu durum Kur’an-ı Kerim’ şöyle ifade edilmektedir:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ

*“Andolsun senden önce de peygamberler göndermiş, onlara da eş ve çocuklar vermiştik. Allah’ın izni olmadan hiçbir peygamber mucize getiremez. Süreli her şeyin bir kaydı vardır.”*⁸

3. İslâm eşi olmayanların evlendirilmesini emretmiş fakirliğin bu konuda ekonomik darlıkların bir problem yapılmamasını istemiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere ailelerin kurulması için başta veliler olmak üzere müminler evlendirme işiyle mükellef tutulmuştur. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُعْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

⁵ Mustafa Genç, “İslâm Hukukunda Ailenin Kuruluşuna Hazırlık”, II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu: Hz. Peygamber ve Aile, ed. Abdullah Kartal (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2019), 492.

⁶ er-Rûm 30/21.

⁷ Hayreddin Karaman vd., Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 4/303.

⁸ er-Ra’d 13/38.

*“İçinizden evli olmayanları, köle ve câriyeleriniz arasından da elverişi olanları evlendirin. Yoksulluk içinde iseler Allah lutfu ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah’ın hazinesi geniştir, her şeyi bilmektedir”*⁹

4. Evlenme peygamberlerin sünnetinden sayılmıştır. Bu konuda Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Dört şey tüm peygamberlerin sünnetlerindendir. Utanma duygusu, güzel koku sürünmek, misvak kullanmak ve nikâhlanmak.”¹⁰ Ayrıca Peygamberimiz (s.a.s.) kendisinin de kadınlarla evlendiğini ifade ederek “...sünnetimden yüz çeviren benden değildir.”¹¹ buyurmuştur.

5. Rasûlullah (s.a.s.) gençlere evlenme çağrısında bulunmuş evlenme imkânı olmayan kişilerin oruç tutarak iffetini muhafaza etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu konu mealen hadis-i şerifte şöyle ifade edilmiştir: “Ey gençler topluluğu! Evlenmeye imkânı olanınız evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan çevirmek ve iffeti korumak için en iyi yoldur. Evlenme imkânı bulamayan da oruç tutsun. Çünkü orucun o kimse için şehveti kesici özelliği vardır.”¹²

6. İslâm hukuku bir taraftan ailenin sağlıklı bir şekilde kurulmasını teşvik ederken diğer taraftan aileyi tehdit edebilecek her türlü gayri meşrû ilişkiyi de yasaklamıştır. Çünkü insanların ilişkilerine yönelik bir sınırlama getirilmediğinde sapkınlıkların ortaya çıkacağı aşikardır. Bu sapkınlıklar da aile kurumunun en büyük tehdidi olmaktadır. Zina yasağı bunlardan biridir. Çünkü zina ve benzeri çirkin davranışlar aile kurumunu derinden sarsmaktadır. Bu tip gayri meşrû ilişkiler ictimâî düzeni de bozacak bir etkiye sahiptir. Zina yasağıyla ilgili Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurulmaktadır: *“وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا”* “Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.”¹³ Başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyrulmuştur:

“وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا”
*“Onlar, Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar; haksız yere, Allah’ın dokunulmaz kıldığı insan hayatına kıymazlar, zina etmezler. Zira (bilirler ki) bunları işleyen kimse cezasını bulacaktır.”*¹⁴

Peygamberimiz (s.a.s.)’de şöyle buyurmuştur: “Üç kişi vardır ki Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz ve kendilerini tezkiye etmez. Onlar için çetin bir azap vardır. Bunlar: Zina eden yaşlı kişi, yalan söyleyen devlet başkanı ve kibirlenen yoksuldur.”¹⁵

⁹ Nûr 24/32.

¹⁰ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî/el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Mısır: Matbaâtü Mustafa el- Bâbi Halebi, 1395/1975), “Nikâh”, 1 (No. 1080).

¹¹ Müslim, “Nikâh”, 1401.

¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen* (Kahire: Matbaatü İsa el-Bâbî), “Nikâh”, 1; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, *el-Câmi'üs-Sahîh* (Bulak: Matbaatü'l-Emirîyye, 1311), “Nikâh”, 3 (No.4779); Müslim, “Nikâh”, 1400.

¹³ el-İsrâ 17/32.

¹⁴ el-Furkân 25/68.

Türk Medeni Kanunu'nda da zinayla ilgili birtakım kurallar koyulmuş ve tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Adı geçen kanunun 161. maddesi' şöyledir: “Eşlerden biri zina ederse, diğer eş boşanma davası açılabilir.”¹⁶

Sonuç olarak yukarıda anlatıldığı üzere hem İslam hukuku hem de Türk Medeni Kanunu ailenin kurulması ve korunmasıyla ilgili düzenlemeler yapmış ve böylece ailenin önemi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

2.2. İslâm Hukukunda Nişanın Anlamı, Yeri ve Önemi

İslâm Aile Hukuku; ailenin kuruluş aşaması ve evlilikle ilgili düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelere göre ailenin kuruluş aşamasında öne çıkan konulardan biri de nişanlanmadır. Hiç şüphesiz nişanlanmadan önce tarafların bu safhaya hazır hale gelmeleri için kuralları dahilinde¹⁷ birbirini görüp beğenmiş olmaları önem arz etmektedir. Tarafların sağlıklı değerlendirmeler yapabilmeleri için buna ihtiyaç vardır. Aksi takdirde evlilik sürecinin tedirginliklerle başlaması evlilik hayatının da muhabbetsiz yürümesi söz konusu olabilir. Çünkü “evlenecek kişilerin birbirini görmesi ilerde bazı problemlerin önüne geçilmesi adına önemlidir. Bu sebeple evlenecek kızın kendi akrabalarından en az birisi ile beraber onu isteyen erkeğe görünmesine izin vermiştir.”¹⁸ Bu sayede görüşme amacına hizmet edilerek İslâm'ın hedeflediği aileler kurulabilir.

2.2.1. Nişanın Anlamı

Ülkemizde aileyi kuracak olanların genellikle evlenme akdinden önceki merasimleri yerine ve durumlarına göre çeşitli adlarla ifade edilmektedir. Bu konuda örf ve âdet de etkili olmaktadır.¹⁹ Hadis ve fıkıh kitaplarında bulunan “hıtbe” (الخطبة) kavramı²⁰ sözlükte, evlenmek için kadın istemek anlamına gelir.²¹ Bildirme, doğrudan evlenme isteğinde olan erkek tarafından yapılabileceği gibi aracı kişiler tarafından da

¹⁵ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi 'ü's-sahîh* (Kahire: Matbaatü İsa el-Bâbî, 1955), “İman”, 106; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), “Zekat”, 63-64.

¹⁶ Celal Ülgen (ed.), *Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2016), 40.

¹⁷ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Genç, “İslâm Hukukunda Ailenin Kuruluşuna Hazırlık”, 496 vd.

¹⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/238.

¹⁹ Genç, “İslâm Hukukunda Ailenin Kuruluşuna Hazırlık”, 503.

²⁰ Misal olmak üzere Hadis kitâplarından bk. Buhârî, “Nikâh”, 45; Müslim, “Nikâh”, 38; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 18; Tirmizî, “Nikâh”, 38. Fıkıh kitâplarından bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/2-3; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/392 vd.; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhîrî, *Muğnî'l Muhtac ila Marifeti Meani Elfazil Minhac* (by. Dar'ül Kütübil İlmiyye, 1415/1994), 3/128.

²¹ Muslihuddin Mustafa el-Ahterî, *Ahterî-i Kebîr* (İstanbul: Dersaadet, 1322), 353.

yapılabilir.”²² Bunun yanında dünürücü denilen kişiler de aracı kılınarak evlenme talebi karşı tarafa bildirilebilir.²³ “Sözü geçen kaynaklarda ‘hıtbe’ kavramıyla ifade edilen konu “Türk örfü -adetineki istemek, söz vermek, söz kesmek ve nişanlanmak safhalarının hepsine şâmilidir.”²⁴ Evlenmek isteyen erkeğe “hâtıb” (الخطيب) evlenilmek istenen kadına ise “mahtûbe” (المخطوبة) denir.²⁵

2.2.2. Nişanın Önemi

İslâm dininin hedeflemiş olduğu ailenin kurulmasında nişanlılık evresinin önemli bir rolü vardır. Ailenin usûlüne uygun bir şekilde kurulması eşler arasında çıkacak problemlerin azalmasına vesile olacaktır. Her insanın kendine ait düşüncesi, yetiştiriliş tarzı ve bilgi birikimi vardır. Gelecekte birbirinin eşi olacak taraflar; nişanlılık aşamasında sınırlı da olsa karşıdaki adayın davranışlarını gözlemleme imkanı bulabilmektedir. Karşılıklı anlayış hissedilir ve iki tarafta birbirleriyle güven, huzur ve sevgi içinde yaşayabilecekleri kanaati hasıl olursa evliliğe doğru daha güvenli adımlar atılmış olur. Bu durum evleneceklerin ve ailelerinin gerçekleşmesini arzu ettikleri şeydir.²⁶

2.2.3. Nişanın Faydaları

Bu süreçte bariz bir olumsuzluk çıkmadıkça nişanlılık evlilikle tamamlanabilecektir. Genel olarak bu dönemin faydalarını maddeler halinde şöylece ifade edebiliriz:²⁷

1. Nişanlılık sürecinde nişanlılar birbirini daha iyi tanıyıp; dini, ahlaki ve buna benzer yönlerini daha iyi gözlemlemektedir. Birbirlerinin farklı yönlerini gören nişanlılar karar alırken bu durumları da göz önünde bulundurabilecektir.

2. Evlilik sadece iki kişinin arasında olan bir durum değildir. Evlenecek kadın ve erkeğin birbirini tanımalarının yanında ailelerde karşılıklı olarak tanışma fırsatı bulabilir. Bu tanışma; evlilik hayatının nasıl devam edeceği noktasında taraflara fikirler de vermektedir.

3. Nişanlılık süreci tarafların birbirine ısınmasına vesile olup evlendikten sonra daha sıcak bir ortamın oluşmasına katkı sağlayabilir.

²² Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh* (Şam: Dârü'l-Fıkr, ts.), 9/3.

²³ Fatih Küçük, *İslam Hukukunda Hıtbe (Kız İsteme) ve Nişanlılık Dönemi* (Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 6.

²⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/238-239.

²⁵ Bilmen, *Hukûkî İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*, 2/7; Halil İbrahim Acar, “Nişan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Nisan 2022).

²⁶ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/4.

²⁷ Benzer açıklamalar için bk. Abdourahamane Savadogo, *İslâm Aile Hukukunda Nişanlanma ve Evlilik Akdi Esnasında Ortaya Çıkan Çağdaş Problemler* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 5-6.

4. Nişanlıların anlaşılamayacağı anlaşılırsa nişanlılık sonlandırabilecektir. İki taraf içinde böyle bir hakkın olması önemlidir. Bu şekilde ortaya çıkacak olumsuz durumlarda iki tarafta birbirine zarar vermeden süreci sonlandırma imkânı bulabilirler.

2.3. Nişanın Meşrûiyeti ve Hükümü

Nişan, Kitap ve Sünnet tarafından meşru kılınmıştır. Şu âyet-i kerîmeler nişanın meşruiyetine dolaylı olarak delil sayılmaktadır.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (٢٣٤). وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خُطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عِلْمَ اللَّهِ أَنْكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُؤْأَعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَعْرُومُوا عَهْدَ الْكَأَحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ

“İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeksizin) dört ay on gün beklerler. Bekleme sürelerinin sonuna geldiklerinde kendi haklarında, normal ölçülerde yapıp ettiklerinden size bir sorumluluk yoktur. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır. Bu kadınlarla evlenme isteğinizi üstü kapalı bildirmenizde veya içinizde saklamanızda bir sakınca yoktur. Allah bu kadarını onlara söyleyeceğinizi bilmektedir. Fakat meşrû söz söylemeniz dışında onlarla gizli sözleşme yapmayın. Bekleme emri süresine ulaşmadıkça evlenme akdi yapmaya kalkışmayın. Bilin ki Allah içinizde olanları bilmektedir. O’ndan sakının ve bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, halîmdir.”²⁸ Bu âyet-i kerimeyle Yüce Allah iddet bekleyen kadına üstü kapalı bir şekilde evlenme niyetinden bahsetmeyi mubah kılmıştır. Farklı bir ifade ile bu dönemde evlenme teklifinde bulunmak meşrudur.²⁹

Sünnette de nişanın meşru oluşu yer almaktadır. Aişe (r.a.) ile Peygamberimiz (s.a.s.)’in aile kurma sürecine bakıldığında böyle bir durumdan söz edilebilir. Yaklaşık sekiz ay süren bu süreç de Aişe (r.a.) babasının evinde kaldığı için nişanlılığa benzer bir durum yaşanmış ve hicretten sonra evlenme ile neticelenmiştir.³⁰

2.4. Nişan Yüzüğü

Bu başlık altında nişan yüzüğünün tarifi, tarihçesi ve çeşitli yönleriyle hükmünden söz edilecektir.

2.4.1. Nişan Yüzüğünün Tarif ve Tarihçesi

Yüzük Arapça’da hâtem (الخاتم) kelimesiyle ifade edilir. Ayrıca hem el hem ayak parmaklarına takılabilen taşsız yüzüklere fetħa veya halka (halaka) denilmektedir. Bu

²⁸ el-Bakara 2/234-235.

²⁹ Şirbîni, *Muğni’l-muhtâc*, 4/219; Nuri Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2016), 54.

³⁰ Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 56.

kelimeler hadis-i şerif rivayetlerinde de geçmektedir.³¹ Nişan yüzüğü için şöyle bir tarif yapılabilir: Evlenme vaadini sembolize etmek üzere, nişan merasiminde taraflardan her birine takılan yüzüğe nişan yüzüğü denir.

Yüzüğün geçmişi çok eskidir. Altın ve gümüş başta olmak üzere çeşitli madenlerden yapılan yüzüğün; Mezopotamya, Mısır, İran, Arap, Yunan ve Roma kültürlerinde süs objesi ve statüyü ifade etmesinin yanında tabiat üstü güçleri de taşıdığına inanılıyordu. Ayrıca yüzük insanların çoğunun okuma yazma bilmemesi sebebiyle mühür işlevi de görerek kişiye ait kimlik ifade ediyordu.³²

Nişan ya da evlenme yüzüğü kullanma tarihi çok eskidir; Nişan yüzüğünün Hristiyanların düğünlerinde adet olduğu ve damatla gelinin mutluluklarının sembolü olarak nişan yüzüğünü taktığı söylenmektedir. Mesela damat, gelinin parmağına yüzüğü sırasıyla baba, oğul ve ruhu'l kudüs adına takıp çıkarıyordu. Bu uygulamanın sonunda ise “âmin” diyerek yüzüğü kadının yüzük parmağına takardı. Daha sonra bu uygulama adet haline gelerek yüzük, sol elin yüzük parmağına takılmaya başlandı.³³

Metinde de görüldüğü üzere nişan yüzüğü farklı kültürlerde de kullanılmıştır. Günümüzde ise evrensel bir kullanım alanı olan yüzüğün sadece nişan yüzüğü olarak değil; söz ve evlenme yüzüğü gibi farklı durumlara göre isimlendirildiği dolayısıyla kullanıldığı bilinmektedir.

2.4.2. Genel Olarak Yüzük Takmanın Hükümü

Yüzük kullanımıyla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de dünyadaki her şeyin insanların kullanımı için yaratıldığı,³⁴ iyi ve temiz şeylerin helâl;³⁵ kötü ve çirkin şeylerin ise haram kılındığı³⁶ ifade edilmiştir. İstisnâî bir yasaklama bulunmadığı sürece insanoğluna bahşedilen nimetlerin helâllığının asıl olduğu belirtilmiştir.³⁷ Yüzükle ilgili müstakil bilgiler daha çok hadis metinlerinde geçmektedir.³⁸ Bu rivayetlere göre konuyu

³¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'üs-Sahîh* (Bulak: Matbaatü'l-Emiriyye, 1311), “Libâs”, 45. “Farsça'da yüzük için engüşter, yüzük ve yüzük şeklindeki mühür için nigîn kelimeleri kullanılır” [Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Yüzük”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Ağustos 2024)].

³² Küçükaşçı, “Yüzük”.

³³ Savadogo, *İslâm Aile Hukukunda Nişanlanma ve Evlilik Akdi Esnasında Ortaya Çıkan Çağdaş Problemler*, 10.

³⁴ Bk. el-Bakara, 2/29;

³⁵ Bk. el-Mâide 5/5.

³⁶ Bk. el-Âraf 7/157.

³⁷ İstishab; “Aksine bir delil bulunmadığı sürece serbestlik ve hükümsüzlüğe yahut daha önce varlığı bilinen bir durumun devam ettiğine hükmetme yöntemi anlamında fıkıh usulü terimi”dir. Detaylı bilgi için bk. Ali Bardakoğlu, “İstishab”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Ağustos 2024).

³⁸ Detaylı bilgi için bk. Buhârî, “Libâs”, 45-56; Müslim “Libâs”, 51-65; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen* (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), “Hâtem”, 1-8 ; Tirmizî, “Libâs”, 13-17, 43-44; Nesâî, “Zînet”, 42-53; İbn Mâce, “Libâs”, 39-43.

değerlendiren fıkıh bilginlerinin çoğunluğu erkek ve kadınların yüzük takmasını mubah kabul etmiştir.³⁹

2.4.3. Altın Yüzük Takmanın Hükümü

Hadis kaynaklarımızda erkeklere altın yüzük takmanın yasaklandığını bildiren rivayetler de görülmektedir.⁴⁰ Ancak altın yüzük takmayı haram görmeyen veya Peygamber (s.a.s.) hediye ettiği için buna ruhsat tanındığı kanaatini taşıyanlar da bulunmaktadır.⁴¹ Mesela Ömer (r.a.)'ın (ö.23/644) altın yüzük takan Suheyb (r.a.)'ı uyarması üzerine şöyle karşılık vermiştir: “Bunu senden daha hayırlı olan Resûlullah gördü de bir şey demedi.”⁴² Bu konuya Muhammed Hüsnü Çiftçi “Nişan Alameti Olarak Erkeklerin Altın Yüzük Kullanımıyla İlgili Güncel Fıkhî Tartışmalar” makalesinde şu şekilde yer vermiştir:

Altın yüzüğü yasaklayan rivayetlerin senetleri konusunda yaptığımız tetkikte ilgili hadislerin tevâtür derecesine ulaştığı, aksine mubah gören hadislerin sayı ve isnat bakımından zayıf kaldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte altın yüzük taktığı söylenen bir kısım sahâbenin aksi yönde rivayetlerinin bulunması ve bazılarının da o dönemde çocuk denecek yaşta olmaları cumhurun görüşünü destekleyen diğer etkenlerdir.⁴³

2.4.4. Nişan Yüzüğü Takmanın Hükümü

Fıkıh bilginleri nişan yüzüğünün takılıp takılmaması konusunda ihtilaf etmiştir. Nişan yüzüğü takmanın caiz olduğunu savunanlar; Atiyye Sakar, Rifat Fevzi, Vehbe ez Zühâyli ve Hayreddin Karaman gibi alimlerin görüşü şöyledir:⁴⁴

Kişinin yüzük takarken kâfirlere benzeme gibi bir düşüncesi yoksa yüzük takmak haram değildir. Yüzüğün türüne göre hükmü de değişmektedir. Daha önce de geçtiği üzere erkeğin altın yüzük takması yasaklanmıştır.⁴⁵ Gümüş yüzük takmakta ise herhangi bir yasaklama yoktur. Dolayısıyla her iki taraf da gümüş yüzüğü takabilir. Ayrıca nişan yüzüğü takmanın şöyle bir faydası bulunmaktadır: Nişan yüzüğü takmış bir kadına başkası talip olamaz. Yüzük bir nevi bu tür isteklere karşı nişanlılık sürecini koruma görevi görmektedir.⁴⁶ Bu faydalar düşünülerek bir değerlendirilme yapıldığında nişan

³⁹ İsmail Yalçın, “Yüzük”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Ağustos 2024).

⁴⁰ Mesela bk. Buhârî, “Libâs”, 45; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001), 30/463.

⁴¹ İsmail Yalçın, “Yüzük”.

⁴² Nesâî, “Zînet”, 42.

⁴³ Muhammed Hüsnü Çiftçi, “Nişan Alameti Olarak Erkeklerin Altın Yüzük Kullanımıyla İlgili Güncel Fıkhî Tartışmalar”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 21/1 (2021), 600.

⁴⁴ Savadogo, *İslâm Aile Hukukunda Nişanlanma ve Evlilik Akdi Esnasında Ortaya Çıkan Çağdaş Problemler*, 11-12.

⁴⁵ Buhârî, “Libâs”, 45.

⁴⁶ Savadogo, *İslâm Aile Hukukunda Nişanlanma ve Evlilik Akdi Esnasında Ortaya Çıkan Çağdaş Problemler*, 11-12.

yüzüğü takmanın nişanlılık sürecine ve hem tarafların hem de cemiyetin maslahatlarına uygun bir uygulama olduğu söylenebilir.

Nişan yüzüğü takmanın bazı sebeplerle caiz olmadığını savunan fıkıh bilginleri; Abdulaziz b. Abdullah b. Baz ve Ahmed b. Hamd el- Halili görüşleri özet olarak şu şekildedir: ⁴⁷ Daha önce geçen rivayetlere bakıldığında nişan yüzüğünün farklı toplumlarda ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu yüzüğün bir hurafeden ibaret olduğu bile söylenmiştir. Müslümanların farklı toplumların kültürlerine ait olan yüzük takma uygulamasını terk etmesi daha iyidir. Bu tip uygulamalar zihinlerin sapmasına ve ayakların kaymasına sebep olup insanları yoldan çıkarabilir. ⁴⁸

Nişan yüzüğü takmanın ferdî ve ictimâî faydaları bulunmaktadır. Bu sebeple tarafların nişan yüzüğü takmasının bir mahsuru yoktur.

2.5. Nişanlanma Engelleri

İslâm hukukunda evlenme engelleri olarak düzenlenmiş kurallar vardır. Muharremat veya benzer anlamda başlıklarla ifade edilen bu kurallar; ⁴⁹ evlenmeyi devamlı veya geçici olarak yasaklayan durum ve münasebetlerden ibarettir. ⁵⁰ Bu konu; Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabittir. ⁵¹

Aralarında bu şekilde engelin bulunduğu taraflar evlenme akdi yapamayacaklarından; nişanlanamazlar ve evlenme niyetiyle de görüşemezler. Her ne kadar nişan ve nikâhın hükümleri farklı olsa da nişan evliliğe götüren bir yol olduğu için evlenilemeyecek kadınlara evlenme teklifi yapılması ve ilgili merasimler yasaklanmıştır. Çünkü nişanlılık döneminin hedefi aile kuruluşuna hazırlık yaparak süreci evlilikle tamamlamaktır. Sonuç olarak aralarında evlenme engeli olan adayların nişanlanması caiz değildir. Bu sebeple konu nişanlanma engelleri olarak anlatılmaya çalışılacaktır.

Evlenme teklifi veya nişanlanma isteği klasik İslâm hukukçuları tarafından akit olarak kabul edilmemiş olmasına rağmen örfî göre evlilik öncesi yapılan bazı hazırlık çalışmalarını kayıtsız kalınmış değildir. Burada nişanlanacak olanların nişanlanması için uygun olma şartı aranmıştır.

⁴⁷ Savadogo, *İslâm Aile Hukukunda Nişanlanma ve Evlilik Akdi Esnasında Ortaya Çıkan Çağdaş Problemler*, 10-11.

⁴⁸ Savadogo, *İslâm Aile Hukukunda Nişanlanma ve Evlilik Akdi Esnasında Ortaya Çıkan Çağdaş Problemler*, 10-11.

⁴⁹ Detaylı bilgi için bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/56; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/513; Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr* (Kahire: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye), 3/84; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Eşbâh ve Nezâir* (b.y. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983), 476; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî, *el-İknâ' fî halli elfâzi Ebî Şücâ* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/259.

⁵⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/256.

⁵¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/513.

Evlenme engeli oluşturan durumlar birkaç istisna dışında aynı zamanda nişanlanma engeli de teşkil etmektedir.⁵²

Nişanlanma engelleri sürekli ve geçici engeller olmak üzere iki kısma ayrılır.⁵³ Nişanlanması haram olan kadınlar; yedisi nesep, ikisi süt emme, dördü musahara biri de cemetmek yoluyla meydana gelen haramlık olmak üzere on dördtür.⁵⁴

Medeni Kanun'da da aralarında evlenme engeli bulunan kişilerin nişanlılığı geçersiz kabul edilmiştir. Böyle bir engelin bulunması ve nişanlı birinin bu dönem içerisinde ikinci bir nişan yapması ahlaka aykırılık kabul edilip hükümsüz olarak değerlendirilmiştir.⁵⁵

2.5.1. Sürekli Nişanlanma Engelleri

Sürekli nişanlılık engelleri; kan, süt ve evlilik bağından kaynaklanmaktadır. Bu konu üç başlık altında detaylı olarak anlatılmaya çalışılacaktır.⁵⁶

2.5.1.1. Kan Bağı Sebebiyle Nişanlanma Engelleri

Taraflar arasında soy bağından kaynaklanan yakınlık ilişkisine nesep hısımlığı denilmektedir. Nesep hısımlığı çocuklarla anne-baba arasındaki usûl-furû ilişkisini ifade eder ve en yakın akrabalığı gösterir.⁵⁷ Kişinin usulü kendisinin zürriyetinden geldiği tarafı gösterirken fûru ise kendisinin neslinden gelen zürriyetidir. Mesela kişinin ana-babası, dedeleri, nineleri ve onların ataları şeklinde yukarıya doğru uzayan akrabalık bağı için usûl terimi kullanılır.⁵⁸ Çocuklar, torunlar ve torunların çocukları şeklinde devam eden bağ ise fûru kaplamındadır. Kan akrabalığından oluşan nikâh/nişanlanma engelleri şu ayet-i kerimede detaylı olarak belirtilmiştir:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمْ أَرْضَعْتُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ مِنْ الرِّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمْ الَّتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَخَالَاتُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

“Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (evliliğiniz son bulduğunda) kızlarını

⁵² Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 83-84.

⁵³ Daha önce de ifade edildiği üzere burada nişanlanma engelleri ifademiz bu kaynakta da nikâh engelleri olarak anlatılmıştır. Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/286.

⁵⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/514.

⁵⁵ Mustafa Dural vd., *Türk Özel Hukuku Aile Hukuku* (İstanbul: Gümüş Filiz Kitapevi, 2020), 3/21-22.

⁵⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/513; Metinde geçen bazı evlenme engellerine bk. Mehmet Selim Aslan, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku* (Bursa: Emin Yayınları, 2020), 36-39.

⁵⁷ Halil İbrahim Acar, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 190.

⁵⁸ Mehmet Boynukalın, “Usul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Ağustos 2024).

almanızda size bir sakınca yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."⁵⁹

Yukarıdaki âyet-i kerimede sayılanlar şu şekilde gruplandırılarak anlatılmıştır.⁶⁰

1. Usulden kaynaklanan kadınlar: Anne, annenin annesi... yukarıya doğru çıktıkça devam eder.

2. Fûrûdan kaynaklanan kadınlar: Kızlar, onların kızları... aşağıya doğru indikçe devam eder.

3. Kız kardeşler: Hangi cihetten olursa olsun kız kardeşler.

4. Halalar.

5. Teyzeler.

6. Erkek kardeş kızlarıdır.

7. Kız kardeş kızlarıdır.

Yukarıda sayılan yedi grup; Yüce Allah'ın kitabının nassı ile kendileriyle nişanlanılması, nikâh kıyılması ve cinsî münasebette bulunulması ebediyyen haram kılınmış kadınlardır.⁶¹

2.5.1.2. Evlilik Sebebiyle Nişanlanma Engelleri

Evlilikle kurulan yakınlık da nesep akrabalığı gibi devamlılık arz etmektedir. Sihri hısımlıktan kaynaklanan nişanlanma engeli sihri usul fûru ilişkisini ifade etmekte;⁶² sihri civar akrabalar bu engel kaplamına girmemektedir.⁶³ Bu sebeple aşağıda dört grup şeklinde sıralanan kadınlarla ebediyen nişanlanma olamaz dolayısıyla evlenilemez.⁶⁴ Çünkü bunlarla kurulan hısımlık ölüm ve boşanma ile sona ermez.

1. Kayın valide. Eşin annesi, annesinin annesi, ne kadar yukarıya çıkılırsa çıkılsın hepsi bu kapsamındadır.⁶⁵ Kadınla nikâh akdi yapıldığı an onun yukarıdaki sayılan yakınlarıyla nişanlanma yasak hale gelmiş olur.⁶⁶ Bu hüküm mutlakdır: Yani kişi nikâh akdi yaptığı kadınla gerdeğe girse de girmese de hüküm değişmez. Zira Yüce Allah: "...eşlerinizin anaları da size haram kılındı..."⁶⁷ anlamındaki âyet'i kerimesiyle

⁵⁹ en-Nisâ 4/23.

⁶⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr*, 3/85.

⁶¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/57; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/514-515; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr*, 3/85; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/286; Bilmen, *Hukûk-ı İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/77. Bu kaynakların bir kısmında metinde sayılan kadın toplulukları farklı tasniflerle anlatılmıştır.

⁶² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/515.

⁶³ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 64.

⁶⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/57; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr*, 3/85; Bilmen, *Hukûk-ı İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/92; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/259.

⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/515; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/290; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/259.

⁶⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/58.

⁶⁷ en-Nisâ 4/23.

bu evliliği kesin olarak yasaklamıştır.

2. Kadın eşin önceki kocasından kızı: Bir kimse kendisiyle nikâh akdettiği bir kadınla gerdeğe girmedikçe o kadının evvelki evlilikten doğma kızı kendisine haram olmaz. Bu konu Kur'an-ı Kerim'de; "...kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız... (size haram kılındı)"⁶⁸ anlamında ifade edilmiştir. Ayrıca aynı evde olmasalar bile üvey kızı ile üvey babanın evlenmesi yasaklanmıştır.⁶⁹ "Âyet-i kerîmedeki; -evlerinizde bulunan...- ifadesinin kullanılması şart anlamında olmayıp âdet anlamındadır. Üvey oğlun ve üvey oğlun kızları da üvey babaya haramdır. Çünkü bunlar da üvey kız isminin kapsamına girerler."⁷⁰

3. Oğlun ve aşağıya doğru indikçe torunların eşleri: ⁷¹ Bu konuda evlenme akdinin yapılmış olması hürmet için yeterlidir. Dolayısıyla bu haramlık için oğulların veya torunların eşleriyle cinsi münasebette bulunmuş olması şart değildir.⁷² Bu yasak âyet-i kerîmede: "...kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı..."⁷³ anlamındaki ifadeyle belirlenmiştir. Yeri gelmişken hemen ifade edelim ki İslam hukukuna göre evlatlık bağıyla bu haramlık oluşmaz.⁷⁴ Dolayısıyla kişi evlatlığının boşanmış eşiyle nişanlanabilir ve evlenebilir.

4. Babanın yukarıya doğru çıktıkça dedelerin eşleri: ⁷⁵ oğul ve toruna haramdır. Bilindiği üzere İslâmiyet gelmeden önce Mekke toplumunda babasının vefatından sonra oğlun, üvey annesiyle evlenmesi haram değildi. Bununla alâkalı olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا

"Geçmişte olanlar bir yana babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir edepsizliktir, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur."⁷⁶

Görüldüğü üzere İslam'ın gelişiyle babanın ve yukarıya doğru babaların eşleriyle evlenmek haram kılınmıştır. Aynı zamanda bu âyet-i kerîme ile bu konuda câhiliye dönemindeki uygulamalarda bir sorumluluk bulunmadığı anlaşılmaktadır. Farklı bir ifadeyle âyet-i kerîme muhataplarına o dönemde siz bunun haram olduğunu biliyordunuz demektedir.⁷⁷

⁶⁸ en-Nisâ 4/23.

⁶⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/57; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i'l-Muhtâr*, 3/85.

⁷⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i'l-Muhtâr*, 3/85.

⁷¹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/290; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/259.

⁷² Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i'l-Muhtâr*, 3/85.

⁷³ en-Nisâ 4/23.

⁷⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i'l-Muhtâr*, 3/85.

⁷⁵ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/290; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/259.

⁷⁶ en-Nisâ 4/22.

⁷⁷ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/290.

2.5.1.3. Süt Emme Sebebiyle Nişanlanma Engelleri

İslam hukukunda sürekli nişanlanma engellerinden biri de taraflar arasında süt akrabalığının bulunmasıdır.⁷⁸ Süt bağından kaynaklanan engel İslâm hukukuna has bir hükümdür. Aralarında süttan kaynaklanan akrabalık bulunan tarafların nişanlanması dolayısıyla evlenmesi yasaklanmıştır.⁷⁹ Bu konunun delili “...Sizi emziren analarınız ve süt bacılarınız... size haram kılındı”⁸⁰ anlamındaki âyet-i kerimedir. Ayrıca Peygamberimiz (s.a.s.)’de şöyle buyurmuştur: “Kan hısımlığı sebebiyle haram olanlar, süt emme sebebiyle de haram olur.”⁸¹ Buna göre bir erkeğe anne baba bir kız kardeşi nasıl haram ise süt kardeşinin de aynı şekilde haramdır.⁸² Süt sebebiyle aşağıda sayılan kimselerle evlenilmesiyle haramdır,⁸³ dolayısıyla nişanlanması yasaklanmıştır. Şu kimselerle nişanlanılamaz:

1. Usul: Süt anne, süt baba... yukarı çıktıkça devam eder.
2. Fûrû: Kişinin süt kızı, süt oğlu... aşağı doğru indikçe devam eder.
3. Hangi cihetten olursa olsun; süt anne-babanın kan veya süt yoluyla olan furûu.
4. Süt anne ve babanın kardeşleri: Bunlar süt hala, süt teyze, süt amca ve süt dayılarıdır.
5. Eşin süt annesi, ninesi ve dedeleri.
6. Süttan kaynaklanan usulün eşleridir.
7. Süttan kaynaklanan fûrunun eşleridir.
8. Aynı anda iki süt kız kardeş, süt hala-yeğen süt teyze-yeğen: Bu sayılanlarla aynı anda de evli olunması haramdır. Dolayısıyla bunlardan biri varsa diğeriyle evlenilemez,⁸⁴ dolayısıyla nişanlanılmaz.

Süt emmenin oluşturduğu nişanlanma ve evlenme dolayısıyla evlenme haramlığıyla ilgili emen ile emziren arasında şartları oluşturan birtakım konular daha vardır.⁸⁵ Tez konumuzun sınırlarını aşacağından burada onlardan söz edilmeyecektir.

2.5.2. Geçici Nişanlanma Engelleri

Tarafların nişanlanmasını engelleyen bazı durumlar vardır. Onları şöyle sıralayıp anlatabiliriz.

⁷⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 3/59; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/515; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/260.

⁷⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 3/59; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîli’l-Muhtâr*, 3/85.

⁸⁰ en-Nisâ 4/23.

⁸¹ Buhârî, “Nikâh”, 20.

⁸² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/520.

⁸³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/520; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 4/289; Bilmen, *Hukûk-ı Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/82.

⁸⁴ Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 4/289; Acar, *İslam Aile Hukuku*, 70.

⁸⁵ Bilgi için bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 3/59-60; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 4/289; 5/130; Bilmen, *Hukûk-ı Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/78, 81; Acar, *İslam Aile Hukuku*, 67-68.

2.5.2.1. İki Kız Kardeşin Bir Nikâh Altında Toplanması

İki kız kardeşi bir nikâh altında toplamak “...Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁸⁶ anlamındaki âyet-i kerime ile yasaklanmıştır.

Evlilik hayatında iki kız kardeşin bir kimsenin aynı anda eşi olması haram kılındığı gibi kız kardeşin iddet beklemesi durumunda diğer kız kardeşle evlenmek de yasaktır.⁸⁷ Çünkü iddet halinde nikâh devam etmektedir. Bu sebeple erkek eşini boşadığı zaman iddet bitmeden karısının kız kardeşini nikâhlanması câiz olmaz. Aralarında yakınlık bulunan iki kız kardeşin aynı nikâh altında toplanmasındaki yasağın hikmetleri vardır. Mesela bir kız kardeşin, eşinden ayrılıp iddet bekleyen kız kardeşinin eski eşiyle evlenmesi onun için büyük bir üzüntüye sebep olabilir. Bu durum kız kardeşler arasında kıskançlığa sebep olup⁸⁸ dinin çok önem verdiği sıla-i rahim⁸⁹ uygulamasına zarar vereceği açıktır.⁹⁰

2.5.2.2. Kadını Hala veya Teyzesiyle Birlikte Nişanlamak

İslam Hukukunda geçici nişanlanma engellerinden biri de erkeğin evlendiği kadınla halasını veya teyzesini aynı nikâh altında toplamasıdır. Böyle bir nikâh haram kılınmıştır.⁹¹ Bunun delili şu hadîs-i şeriftir: “Kadın; halasının, teyzesinin, erkek kardeşinin kızının ve kız kardeşinin kızının üzerine (kuma olarak) nikâhlanamaz. Böyle yaparsanız aralarındaki (manevî) rahim bağı koparmış olursunuz.”⁹²

“Bir kadını önceki kocasının başka kadından olma kızıyla aynı nikâh altında toplamak caizdir. Çünkü bu iki kadın arasında akrabalık bağı yoktur.”⁹³

Erkeğin evlendiği kadınla halasını veya teyzesini aynı nikah altında toplayamamasının hikmeti şu şekildedir. Aralarında muhabbet olması gereken akrabaların aynı nikâh altında birleştirilmesi kıskançlığa sebebiyet verebilir. Bu durumun akrabalık ilişkilerine zarar verme ihtimali de bulunmaktadır.⁹⁴ Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1971) bu konuda hakkında şöyle demiştir:

Birbirinin mahremlerinden olan iki kadının nikâhta cem edilemeyeceği, Kur'an-ı mübînin nassile, delaletiyle ve ahadisi şerifenin sarahati ile sabit ve

⁸⁶ en-Nisâ 4/23.

⁸⁷ Detaylı bilgi için bk. Bilmen, *Hukûk-ı Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/101-103.

⁸⁸ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 106.

⁸⁹ “Akrabalık bağlarını koparan cennete giremez” Buhârî, “Edeb”, 11.

⁹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/515; Bilmen, *Hukûk-ı Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/103.

⁹¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/65; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/522; Bilmen, *Hukûk-ı Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/101; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/262.

⁹² Buhârî, “Nikâh”, 27, (5108).

⁹³ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr*, 3/87.

⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/524.

bunun hikmeti aklen müberhendir. Ezcümle: şeriatî islamiyye, karibler ve mahremeler arasında bir muhabbet ve meveddetin güzelce devamını amirdir. Halbuki ortaklar arasında ekseri adavet ve münâferet cari olur. Güzelce ülfet ve muaşeretten eser görülmez.⁹⁵

2.5.2.3. Çok Eşliliğe Bağlı Nişanlanma Engeli

İslâm'da dörtten fazla kadınla evlenmek yasaklanmıştır. Ayrıca birden fazla kadınla evlenebilmek için kişinin belirli şartları yerine getirmesi lazımdır. Bu şartlar:

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَدْرُوا هَآ كَالْمُعَلَّقَةِ

“Ne kadar üzerine düşerseniz de kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz; bari birine büsbütün kapılıp da diğerini askıda imiş gibi bırakmayın”⁹⁶ anlamındaki âyet-i kerîmede görülmektedir. Bu şartlara göre hanımlarda kalınan günler eşit tutulup nafaka verilirken adalet ilkesi gözetilmelidir.⁹⁷ Erkek, kadınlar arasında adil davranmaya çalışırken diğer yönüyle ailenin temel unsurlarına sahip çıkmakta zorlanabilir. Bunun sonucunda ailede birtakım huzursuzluklar yaşanabilir. Bu sebeple çok eşli evlilikler İslâm'ın hedeflediği ailenin huzurla devamını zorlaştırabilir.

Câhiliye döneminde çok eşlilik yasağı bulunmamaktaydı.⁹⁸ İslâm'ın gelişyle aynı anda erkeğin dörtten fazla kadını nikâh altında bulundurması şu âyet-i kerimeyle yasaklanmıştır.⁹⁹

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَّةَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاجِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ آدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا

“Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır”¹⁰⁰ anlamındaki âyet-i kerimeye göre dört kadınla evli olan bir kimsenin beşinci kadınla; evlenme niyetiyle görüşmesi, nişan yapması ve evlenmesi yasaklanmıştır. Hadis-i şerifte de bu durumun örnekleri görülmektedir. Gaylan ed-Deylemî on kadınla evli iken Müslüman oldu. Peygamberimiz (s.a.s.) ona kadınlardan dördünü nikâhında tutmasını geri kalanını ise boşamasını emretti.¹⁰¹

Erkeğin aynı anda dört kadınla evli olduğu durumda yeni bir kadınla nişan yapabilmesi için şunlardan biri olmalıdır. Erkeğin eşlerinden birinin vefat etmesi ya da

⁹⁵ Bilmen, *Hukûk-ı Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/102.

⁹⁶ en-Nisâ 4/129.

⁹⁷ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 94.

⁹⁸ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 90.

⁹⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/64; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*, 3/85; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/262.

¹⁰⁰ en-Nisâ 4/3.

¹⁰¹ Tirmizî, “Nikâh”, 33; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/64; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/472; Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*, 3/86.

daha iyidir. Onlar insanları ateşe çağırırlar, Allah ise izni ile cennete ve bağışlanmaya çağırır, gereklikçe hatırlasınlar diye insanlara âyetlerini açıklar.”¹¹⁰

Ehl-i kitap kadınlarla evlenmek caizdir.¹¹¹ Dolayısıyla onlara evlenme teklifinde bulunmak ve onlarla nişanlanmak da caizdir. Bu konuda zımmi kadınla harbi kadın arasında fark bulunmamaktadır.¹¹²

Kitap ehlinde maksat; tevrat ve incil ehlidir. Tevrat ehli Yahudiler ve Samirilerdir. İncil ehli ise Hristiyanlar ve dinlerinin asli şekline göre onlara uyan Frenkler, Ermeniler ve onların dışındaki kimselerdir. Sabiler konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır.¹¹³ Bu inanca mensup kadınlarla evlenmek Ebû Hanîfe'ye göre caiz, İmame'ye göre caiz değildir.¹¹⁴ Putperestler gibi ehl-i kitaptan olmayan kâfir kadınlarla evlenmenin yasaklığı dolayısıyla onlarla nişanlanmanın yasaklığı konusunda görüş ayrılığı bulunmamaktadır.¹¹⁵ Mecusilerle evlenmek de haram kılınmıştır.¹¹⁶ Ehl-i kitap kadınlarla evlenme cevazının delili şu âyet-i kerimedir:

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Bugün size iyi ve temiz nimetler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir; sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Gayri meşrû ilişkide bulunmak veya gizli dost tutmak şeklinde değil de meşrû bir nikâhla evlenmek şartıyla mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar –mehirlerini verdiğiniz takdirde– size helâldir. Kim inanmayı reddederse ameli kesinlikle boşa gider. O, âhirette de hüsrana uğrayanlardandır.”¹¹⁷

Sonuç olarak İslam hukuku fertler arasındaki din farkını evlenme dolayısıyla nişanlanma engeli olarak kabul etmiştir. Bu durum geçici olup ferdin inancında meydana gelecek değişikliklerle bu engel de ortadan kalkacaktır.

2.5.2.6. Kadının Üç Talakla Boşanmış Olması

İslam Hukuku'nda, boşama hakkının prensip olarak erkeğe verildiği, boşamanın gerçekleşmesi için hâkimin kararına gerek olmadığı görüşü egemen olmuştur.¹¹⁸ İlgili âyet-i kerimelerde bulunan; ... فَإِنْ طَلَّقَهَا “ikinciden sonra eşini bir daha boşarsa...”¹¹⁹,

¹¹⁰ el-Bakara 2/221.

¹¹¹ İbn Kudâme, el-Muğnî, 9/545; Bilmen, Hukûk-ı Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, 2/103-104.

¹¹² Mevsilî, el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr, 3/88.

¹¹³ İbn Kudâme, el-Muğnî, 9/546.

¹¹⁴ Mevsilî, el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr, 3/88.

¹¹⁵ İbn Kudâme, el-Muğnî, 9/548.

¹¹⁶ Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, 4/308.

¹¹⁷ el-Mâide 5/5.

¹¹⁸ Acar, İslam Aile Hukuku, 233-234.

¹¹⁹ el-Bakara 2/230.

...كَادِنْلَارِي بُوْشَادِيْغِيْنِيْزْدَا...¹²⁰ ve اِنْ طَلَّقْتُمْ النِّسَاءَ “...kadınları boşarsanız...”¹²¹ anlamındaki ifadeler boşama yetkisinin erkeğe verildiğini göstermektedir. Boşama yetkisini kullanmanın dışında evlilik bağına sona erdirmiş şekilleri de vardır. Bu durumun yanında eşlerin anlaşarak boşanması,¹²² kocanın boşama yetkisini karısına vermesi¹²³ ve hâkimin boşaması¹²⁴ gibi boşama şekilleri de bulunmaktadır.

Erkeğin üç talakla boşadığı karısıyla nasıl evleneceği konusu da önemlidir. Bu konu hakkında Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يَتَرَاجَعَا اِنْ ظَنَّا اَنْ يُقِيْمَا حُدُوْدَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ يَبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُوْنَ ,

“İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz. İkinci koca da onu boşarsa, birinci kocası ile bu kadının, Allah’ın kurallarına riayet edecekleri kanaatine varırlarsa, tekrar evlilik hayatına dönmelerinde bir sakınca yoktur. Bunlar Allah’ın kurallarıdır, bilmek isteyenler için onları açıklamaktadır”¹²⁵ anlamındaki âyet- i kerimede bir erkeğin üç talakla boşadığı eşiyle tekrardan evlenmesi dolayısıyla nişanlanması yasaklanmıştır.¹²⁶ Bu konuda icmâ vardır.¹²⁷ Bu süreçte kadın başka biriyle evlenmeden tekrar eski eşiyle evlenemeyeceği için erkek kadına evlenme teklifinde bulunamaz.

Âyet-i kerimede görüldüğü üzere erkek eşini üç talakla boşadıktan sonra yeniden evlenebilmesi için şu şartlar gerçekleşmelidir. İlk olarak kadın iddet beklemelidir. İddet süresi bittikten sonra kadın hukuka uygun olarak bir evlilik yapmalıdır. Bu evliliğin fiili olarak gerçekleşmesi gerektiğinden nikâh akdinden sonra zifaf olmadan kocanın vefat etmesi veya zifaf olmadan boşanma meydana gelmesiyle evlenme engeli ortadan kalkmaz. Farklı bir ifadeyle şartlardan herhangi biri gerçekleşmediği takdirde kadınla ilk kocası arasında bulunan evlenme engeli devam eder.¹²⁸ Usulüne uygun bir şekilde gerçekleşen evlilik sonucu kocanın vefat etmesi ya da evliliği sona erdiren şartlardan biri ortaya çıkarsa iddet müddetini bekledikten sonra kadın ilk kocasına dönebilir.

¹²⁰ el-Bakara 2/231.

¹²¹ el-Bakara 2/236.

¹²² Muhalea için bk. Bilmen, *Hukûk-ı Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/268.

¹²³ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 303

¹²⁴ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 276.

¹²⁵ el-Bakara 2/230.

¹²⁶ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/261; Bilmen, *Hukûk-ı Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/107.

¹²⁷ Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl-i-Muhtâr*, 3/88;

¹²⁸ Bilmen, *Hukûk-ı Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/108; Acar, *İslam Aile Hukuku*, 88.

2.5.2.7. Kadının İddet Bekliyor Olması

Evlenme engellerinden biri de kadının iddet bekliyor olmasıdır. Başkasının nikâhlısıyla evlenmek, dinen yasaklanmış olduğu¹²⁹ gibi vefat veya talak iddetiyle bekleyen kadınla evlenmek de yasaklanmıştır.¹³⁰ Çünkü kadının hamile olup olmadığının tespiti, hamileyse doğacak çocuğun nesebinin tespit edilmesi ve haklarının koruma altına alınması gerekir. Zira kadının iddet süresi içinde evlilik yapması neseplerin karışmasına ve toplumun ifsadına sebep olabilir.¹³¹ Ayrıca kocasının vefatı sebebiyle iddet bekleyen kadının kocasının hatırasına değer göstermesi ve evlilik kurumuna karşı saygının gereği olarak bu süreçte açıkça evlenme teklifinde bulunulmamalıdır. Bunun yasaklanmasının sebebi şu şekilde açıklanmıştır: “Kişi, iddet bekleyen bir kadına evlenme niyetini açık olarak belirttiğinde kadın evlenmeye olan rağbeti sebebiyle iddetinin bittiği konusunda yalan söyleyebilir.”¹³² Kadının iddet süresini tamamlamadan evlenme haramlığının delili şu âyet-i kerimedir:

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خُطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عِلْمَ اللَّهِ أَنْتُمْ سَتَذَكَّرُوهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُؤَاغِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَعْرُضُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ

“Bu kadınlarla evlenme isteğinizi üstü kapalı bildirmenizde veya içinizde saklamanızda bir sakınca yoktur. Allah bu kadarını onlara söyleyeceğinizi bilmektedir. Fakat meşrû söz söylemeniz dışında onlarla gizli sözleşme yapmayın. Bekleme emri süresine ulaşmadıkça evlenme akdi yapmaya kalkışmayın. Bilin ki Allah içinizde olanları bilmektedir. O’ndan sakının ve bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, halîmdir.”¹³³

Âyet-i kerimeden anlaşıldığı üzere iddet süresi dolduktan sonra ise nişanlanma/evlenme engeli ortadan kalkmaktadır.

Vefât iddeti iddeti bekleyen kadına “üstü kapalı” evlenme teklifi yapılabilir. Bu konuda görüş birliği vardır. Ric’i talaktan dolayı bekleyen kadına da üstü kapalı da olsa talip olmak haramdır. Bâin talak ile boşanmış, hatta üç talakla boşanmış durumda kadına evlenme teklifinde bulunmak ise hanefilere göre câiz değildir. Şafiîlerde tercih edilen görüşe göre ise bâin talaktan dolayı iddet bekleyen kadına üstü kapalı teklif yapılabilir. Bu mezhebe göre üç talak ile boşanmış kadına üstü kapalı teklif yapılabilir.¹³⁴

¹²⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl-i’l-Muhtâr*, 3/87.

¹³⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 3/70; Bilmen, *Hukûk-ı Istîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/100; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/262; Acar, *İslam Aile Hukuku*, 87.

¹³¹ Bilmen, *Hukûk-ı Istîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/100.

¹³² Şîrbînî, *Muğni’l muhtac*, 4/219.

¹³³ el-Bakara 2/235.

¹³⁴ Kaynaklarıyla birlikte detaylı bilgi için bk. Acar, *İslam Aile Hukuku*, 25-27.

2.5.2.8. Yapılacak Nişanın Nişan Üzerine Nişan Sayılması

İslam hukukunda birinin evlenme teklifinde bulunduğu kadına bir başkasının evlenme teklifi yapması yasaklanmıştır.¹³⁵ Ancak evlenme teklifinde bulunan ilk kişi teklifinden vazgeçtiğini söyleyip izin verirse ikinci şahıs evlenme teklifinde bulunabilir.¹³⁶ Bu konunun delili şu anlamdaki hadis-i şeriftir:

“Bir kimse din kardeşinin satışı üzerine satış yapmasın; din kardeşinin dönürlüğü üzerine dönür de göndermesin. Ancak kendisine izin verirse o başka.”¹³⁷ Başkasının evlenme teklifinde bulunduğu kadınla ilgili dört durum vardır.

1. Evlenme teklif edilen kadın teklife olumlu cevap vermiş söz kesilmiş ve nişan yapılmıştır. Bu durumda ona evlenme teklifi yasaklanmıştır.
2. Yapılan teklif kadın tarafından reddedilmiş olursa bir başkasının ona evlenme teklifinde bulunması caizdir.
3. Evlenme teklifine olumlu veya olumsuz cevap verilmemiş ise bu durumda bir tereddüt vardır. Böyle bir durumda bir başkasının ona evlenme teklifinde bulunmasının cevazı ihtilaflıdır.
4. Kadına ilk teklifte bulunan erkek bir başkasının teklifine izin vermişse bu teklif mubahtır.

Bu arada hemen ifade edelim ki, başkasının nişanlısını istemek ve onunla evlenmek dinen günah sayılmakla birlikte nikahın sahih olmasına engel değildir.¹³⁸ Ayrıca evlenmek için nişanlanan adayın bir başkasıyla yeni bir nişan yapması da haram kılınmıştır.¹³⁹

2.5.3. Nişanlanma Engeli Olan Kişilerle İlgili Farklı Konular

Bu başlık altında, biri Resûllah (s.a.s.)’in eşleri diğeri evlatlık bir diğeri ise zina etmiş olan kadının durumu olmak üzere -başlıkları “İçindekiler” kısmına gönderilmeksizin- üç meseleden söz edilecektir.

2.5.3.1. Rasûl-i Ekrem (s.a.s.)’in Zevceleri

Rasûl-i Ekrem (s.a.s.)’in zevcelerinin hepsi vefât etmiş olduğu için günümüzde bu durumun imkânı bulunmasa da yaşadıkları dönemde onlar hakkında evlenme teklifinde bulunma dolayısıyla onlarla nişan ve evlenme akdi yasaklanmıştır. Konumuz

¹³⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 3/31; Acar, *İslam Aile Hukuku*, 87.

¹³⁶ Şirbîni, *Muğni’l muhtac*, 4/221.

¹³⁷ Müslim, “Büyû’”, “Nikâh”, 50. Bilgi için bk. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/567; Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Fetûh’l-bârî bi-şerhi Şahîhi’l-Buhârî* (Mısır: Mektebetü’s-Selâfiye, 1431), 9/198.

¹³⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/239-240.

¹³⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/567.

ile ilgisi sebebiyle burada sadece tarihi bir bilgi verilmesi uygun bulunmuştur. Bu konunun delili şu âyet-i kerimedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاطِرٍ إِنِّيهِ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْسِبِينَ لِحَدِيثِ أَنْ ذَلِكَ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِرُوا أَرْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكَ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا

“Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamber’in evlerine girip de yemeğin hazırlanmasını beklemeyin. Yemeğe çağırıldığınızda girin; yemeğinizi yiyince de hemen dağılın, söze dalıp oturmayın. Bu davranışınız Peygamber’i rahatsız ediyor, size söylemeye utanıyor, oysa Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez. Peygamber hanımlarından bir şey istediğinizde, onlar perde arkasında iken isteyin; bu sizin kalplerinizin de onların kalplerinin de temiz kalması için en uygunudur. Resûlullah’ı üzmeye hakkınız yoktur, kendisinden sonra ebedî olarak eşlerini de nikâhlayamazsınız. Sizin bunu yapmanız Allah katında büyük bir günahıdır.”¹⁴⁰

2.5.3.2. Evlatlık Bağı

“Nesebi belli olsun olmasın başkasına ait bir çocuğu kendi çocuğu olarak kabul etme anlamındaki evlât edinme geçmişte ve günümüzde rastlanan sosyal ve hukukî bir vâkıadır.”¹⁴¹ İslam hukukuna göre evlatlık bağı evlenme teklifine dolayısıyla nişanlanma ve evlenmeye engel değildir. Evlatlıkla nişanlanılıp evlenilebileceğinin delili şu âyet-i kerimedir:

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قُلُوبَيْنِ فِي جَوْفَةٍ وَمَا جَعَلَ أَرْوَاجَكُمْ إِلَيَّ تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ أَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاخْوَائَكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

“Allah bir kişinin göğüs boşluğunda iki kalp yaratmamıştır, analarınıza benzeterek haram olsun dediğiniz eşlerinizi analarınız kılmamış, evlâtlıklarınızı da oğullarınız olarak kabul etmemiştir. Bunlar sizin kendi iddianızdır; hak ve hakikati Allah söyler, doğru yolu da O gösterir. Evlâtlıklarınızı babalarının soy adlarıyla anın. Bu Allah katında adalete daha uygun bir davranıştır. Eğer onların babalarını bilmiyorsanız o zaman kendileri sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yanıldığınız hususta size günah yoktur, fakat bilinçli ve kasıtlı olarak yaptıklarınızdan sorumlusunuz. Allah çok bağışlayıcı ve ziyadesiyle esirgeyicidir.”¹⁴²

Bu konuyla ilgili Kur’an Yolu ve Türkçe Meal adlı eserde bulunan şu yorumu nakletmek faydalı bulunmuştur:

¹⁴⁰ el-Ahzâb 33/53.

¹⁴¹ Mehmet Akif Aydın, “Evlat Edinme”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Erişim 10 Ağustos 2024).

¹⁴² el-Ahzâb 33/4-5.

Bir başka Câhiliye uygulaması da babası belli olan veya olmayan çocukları evlât edinmek, onların gerçek soylarıyla ilişkilerini keserek kendi soylarına eklemek şeklinde oluyordu. Bir göğüste iki kalbin olmaması nasıl bir tabiat kanunu ise A'nın çocuğunun evlât edinme yoluyla B'nin çocuğu olamayacağı da bir fitrat ve tabiat kanunudur. Ayrıca İslâm'ın koyduğu örtünme vecibesi, evlenme imkânı veya yasağı, çocuk-ebeveyn ilişkisi, karşılıklı haklar ve ödevler, miras gibi konulara dair kurallar da, çocuklarla gerçek ana babalarının soy bağlarının kesilip değiştirilmesine, başkalarına ait çocukların –yakın akraba olmayan ailelerde– ailenin bir ferdi gibi kalıp yaşamasına ters düşüyordu. Yapılmakta olan sosyal ve ahlâkî ıslahat içinde sıra bu âdetin kaldırılmasına gelmiş, “...babalarının soy adları ile anın” emri ile bu uygulamaya son verilmiştir. Tefsir kitaplarında bu münasebetle Hz. Peygamber'in evlâtlığı Zeyd b. Hârise'den söz edilir ve âyetin inişine onun bu durumunun neden olduğu söylenir. Zeyd çocuk iken kendi kabilesinden zorla alınmış, köleleştirilerek satılmış, elden ele dolaşarak Hz. Hatice'ye gelmişti. Hatice Hz. Peygamber ile evlenince Zeyd'i de ona vermişti. Peygamberimiz onu âzat etti ve evlât edindi. Zeyd'in ailesi, Mekke'ye gelip çocuklarını bulmuşlardı. Peygamberimiz kendisini seçimde serbest bıraktığı halde Zeyd Allah'ın resulünü tercih etti, ailesi ile memleketine dönmedi. Bu âyet gelinceye kadar kendisine Muhammed oğlu Zeyd derlerdi, âyet gelince kendi babasına nisbet ederek Hârise oğlu Zeyd dediler. Artık o, Peygamber ailesinin bir ferdi değil, müslümanların din kardeşi, Hz. Peygamber'in sâdik bir bağlısı idi.¹⁴³

Türk Medeni Kanunu'na göre ise evlatlık bağı evlenme engellerinden sayılmıştır. İlgili madde şöyledir: Madde 129. “Aşağıdaki kimseler arasında evlenme yasaktır:

1. Üstsoy ile altsoy arasında; kardeşler arasında, amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenleri arasında,
2. Kayın hısımlığı meydana getirmiş olan evlilik sona ermiş olsa bile, eşlerden biri ile diğerinin üstsoyu veya altsoyu arasında,
3. Evlât edinen ile evlâtlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında.”¹⁴⁴

2.5.3.3. Zina Etmiş Olan Kadının Durumu

Daha önce de anlatıldığı üzere sahih nikâhla hürmeti musahare meydana gelir ve bu durum evlenme engeli oluşturur. Hanefî ve Hanbeli mezheplerine göre zina da hürmeti musahare sebebidir. Bir kadınla zina eden veya şüpheyle onunla cinsî münasebette bulunan erkeğe o kadının usûl ve fûruu ile evlenmek haramdır. Kadın da o erkeğin usûl ve fûrûuna haram olur.¹⁴⁵ Maliki mezhebinde bu konuda görüş farklılıkları

¹⁴³ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4/366.

¹⁴⁴ Bk. Ülgen, *Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu*, 33.

¹⁴⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/57; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/526; Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîlî'l-Muhtâr*, 3/88; Bu konuda bazı bilgiler için bk. Bilmen, *Hukûk-ı Istîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/97.

bulunmaktadır.¹⁴⁶ Şâfiîlere göre ise zina sonucu doğan kız çocuğu erkeğe helal olur. Kadının zinadan doğurduğu çocuk ise kadına haram olur. Zina yoluyla gerçekleşen ilişki haramlık doğurmaz. Çünkü bu şekilde doğan kızla zina eden erkek arasında mirasçılık hükümlerinin bulunmaması bunu göstermektedir.¹⁴⁷ Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا

“Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir edepsizliktir, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur”¹⁴⁸ anlamındaki âyet-i kerîmenin *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*’deki tefsirinin bir kısmı şu şekildedir:

Babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin” cümlesinde geçen “nikâhladığı” kelimesinden evlenme akdi mi yoksa cinsî temas mı kastediliyor? Bu soruya iki cevap verilmiştir: a) Evlenme akdi, b) hem evlenme akdi hem de –evlenme akdi bulunmadan– cinsî temas; yani zina. İkinci cevabı benimseyenlere göre babaların nikâhladığı, evlendiği kadınlarla (üvey analar) evlenmek de babaların zina ettiği kadınlarla evlenmek de haramdır. Başka bir deyişle zina da “evlenme mânii” oluşturur; babanın zina ettiği kadın, oğulun üvey anası gibi olur ve onunla evlenmesi câiz olmaz. Şâfiî, (bir rivayette) Mâlik, İbn Abbas, Zührî, Leys b. Sa’d gibi “Burada nikâhtan maksat evlenme akdidir” diyenlere göre zina, evlenme engeli oluşturmaz, babanın zina ettiği kadınla oğulun evlenmesi câiz olur.¹⁴⁹

Yukarıdaki âyet-i kerîmede geçen evlenme (nikâh) kelimesini cinsî münasebet mânasında anlamak daha uygun olacaktır. Bu kelime umumî bir mâna ifade etmektedir. Bu sebeple cinsî münasebet mânasında kabul etmek umum bakımından daha kapsamlı olacaktır.¹⁵⁰ Âyet-i kerîmenin: “*Babalarınızın kendileriyle cinsî münasebette bulunduğu kadınlarla asla cinsî münasebette bulunmayın...*” anlamındaki kısmı mutlaktır ve dolayısıyla hem nikâha dayalı hem de gayri meşru cinsî münasebet de buna dâhildir.¹⁵¹

Nikâhla ortaya çıkan hısımlıkla zinayla gerçekleşen hısımlık arasında fark yoktur. Kendisiyle cinsî münasebette bulunulan kaynananın kızı da yani erkeğin karısı da boşanıp o kişiye haram olur. Zira cinsî münasebet -doğan çocuk vasıtasıyla- cüz’iyyet olarak kabul edilir. Bundan dolayı cüz’e izafe edilen asla da izafe edilir.¹⁵²

2.6. Nişan Merasimi ve Hediyeler

İslâm’da nişan/evlenme gibi merasimlerin ilân edilip; yakın dost ve akrabaların davet edilmesi, ziyafet verilmesi, şenlik yapılması teşvik edilmiş böyle bir davete katılmamak hoş karşılanmamıştır.¹⁵³

¹⁴⁶ Bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 3/57.

¹⁴⁷ Şirbîni, *Muğni’l-muhtâc*, 4/287.

¹⁴⁸ en-Nisâ 4/22.

¹⁴⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2/41-42.

¹⁵⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl’l-Muhtâr*, 3/88.

¹⁵¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl’l-Muhtâr*, 3/88.

¹⁵² Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl’l-Muhtâr*, 3/88.

¹⁵³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/230.

Modern zamanın toplum hayatı üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkileri vardır. Nişanlılık süreci de bundan payını almıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi nişan merasimi toplumun örf adetlerine göre farklılık göstermektedir. Farklı bir anlatımla nişanın ilanı ve merasim şekli muayyen değildir. Günümüzde aile arasında yapılan merasimler olduğu gibi, geniş katılımlı hatta salon kiralanıp düğün töreni havasında nişan törenleri yapıldığı da görülmektedir.

İsrafa kaçmadan, meşrû sınırlar içerisinde kalındığı müddetçe evlerde, düğün salonlarında veya farklı mekanlarda nişanın kutlanmasında bir sakınca görülmemektedir. Evlenme hazırlıkları zaten önemli bir maddi harcamayı gerektirdiği için özellikle taraflar altından kalkılamayacak maddi külfetlere muhatap olmamalıdır. Çünkü ilgili tarafın kaldıramayacağı bir şeyi ondan talep etmek şüphesiz işi çıkmaza sokup huzursuzlukların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla adaylar anlayış çerçevesinde hareket ederek birbirlerinin durumlarını gözetmelidir. Nuri Kahveci koyula ilgili düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir: “Günümüzdeki nişan merasimlerinin bir kısmını nişan olgusunun ruhuna ters düşecek kadar abartılı bulduğumu ifade etmek isterim. Zira bu abartının içinde İslâm’ın yasaklamış olduğu mahremiyet sınırları çiğnendiği gibi çok kere İslâm’a göre haram olan israfa da düşülmektedir.”¹⁵⁴

Günümüzde nişan, düğün gibi özel durumların hayatta bir kez olacağı anlayışıyla hareket edilerek taraflar eksiksiz bir organizasyon yapmak istemektedir. Bu anlayış ise tarafların israf ve harama düşmelerine neden olmaktadır. Bu noktada aile büyükleri üzerine düşen görevler bulunmaktadır. Ebeveynler; nişanlılık sürecinde gençlere yol göstererek onların istekleri doğrultusunda harama ve israfa girmeden nişan merasimini düzenlemeye gayret etmelidir.

Nişanın ilanından sonra bir diğer konu da nişan hediyelerinin durumudur. Bu konuda da yine örfeye göre hareket edilebilir. Tarafların maddi külfet altında ezilerek hediyeleşmesi İslâm’ın evlilik hazırlığına uygun değildir. Süreç devam ederken bu tip isteklerde bulunmak aileler arasında huzursuzluk çıkmasına da neden olabilir. Bu konuda İslâm’ın kolaylaştırma prensibinden hareket ederek nişanlılık süreci evliliğe taşınmalıdır.

2.7. Nişanlılık Bilinci

İslâm hukukunda flört edip arkadaşlık kurabilmek için yapılan nişan meşrû değildir. Bu şekilde yapılan nişanlanmalar amacına hizmet etmeyeceği gibi ciddi bir müessese olan evlilik kurumuna da zarar verir. Bu sebeple nişanlılık sürecinde tarafların niyeti süreci evliliğe taşımak olmalıdır.

¹⁵⁴ Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 53.

Nişanlılık safhasının kendine has hükümleri vardır. Nişanlanma nikâha hazırlık mahiyetinde olduğu için nikâh gibi değerlendirilemez.¹⁵⁵ 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi'nin birinci maddesi şu şekildedir: "Nişanlanmakla veya va'd ile nikâh mun'akit olmaz."¹⁵⁶ Kararnamede belirtildiği üzere evlenme akdi yapılmadan sadece nişanlanmakla veya evlenmeye söz vermekle evlilik hükümleri ortaya çıkmamaktadır. Bu durum nişanlılık sürecinde adayların birbirinin mahremi olmaya devam ettiklerinin göstergesidir.¹⁵⁷ Dolayısıyla nişanlıların yanında üçüncü bir kişi bulunmadığı müddetçe baş başa kalmaları caiz değildir.¹⁵⁸

Nişanlılık ilişkisiyle birlikte taraflar arasında bir takım hukuki sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bunları öğrenmek her iki tarafın menfaatine olacaktır. Nişanlanma ile ortaya çıkan hukuki durumlar; nişanlılık bağı, sadakat yükümlülüğü ve evlenme sorumluluğu olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

2.7.1. Nişanlılık Bağı

Görüşme sonrası kararları olumlu olan tarafların birbirlerine evlenmeye yönelik söz vermesiyle nişanlılık aşaması başlar. Sınırların ve hakların bilindiği nişanlılık bağı sürecin sağlıklı olarak yönetilmesine katkı sağlayacaktır. Evlenme akdinin yapılışına ya da tarafların ayrılmasına kadar bu süreç devam eder. Vaad her ne kadar söz olarak dile getirilse de taraflara yüklenen sorumluluklar da unutulmamalıdır. Nişanlılık ilişkisinin temel amacı sürecin sağlıklı bir şekilde evlilik aşamasına taşınmasıdır.

Adayların bu dönemde dikkat edecekleri en önemli konu nişanlı olduklarının bilincinde olmalarıdır. Nişanlılar; nasıl olsa nişan yapıldı düşüncesiyle mahremiyet sınırlarını ihlal edecek davranışta bulunmamalıdır. Bu konuda verilecek taviz nişan evlilikle sonuçlanmadığında özellikle kız tarafını olumsuz etkilemektedir.

Nişanlılık sürecinde yapılan görüşmelerde taraflar birbirini daha yakından tanımak isteyecektir. Adayların görüşme sürecinde kişiliğini yansıtmaması evlenme gerçekleştikten sonra büyük problemlerin çıkmasına neden olabilir. Bunun önüne geçmek için tarafların süreç boyunca kendilerini olabildiğince doğal halleriyle göstermeleri önemlidir. Tarafların birbirine nâzik görünme isteğinden dolayı doğal hali bulmanın zor olacağı da gözden kaçırılmamalıdır.¹⁵⁹ Nişanlıyken karşı tarafla sınırlı zaman geçirilmektedir. Genelde o zaman dilimlerinde de iki taraf mutlu olarak gelip o şekilde ayrılmaktadır. Evlilikte ise durum farklıdır; aynı evde yaşamaya başlayan taraflar her haliyle karşı tarafı tanıma seyrinde olduğundan daha önce görmediği davranışlara da şahit olurlar. Bu da evlilikte istenmeyen durumların yaşanmasına ve

¹⁵⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/239.

¹⁵⁶ Orhan Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi* (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2017), 23.

¹⁵⁷ Ahmet Yaman, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), 33.

¹⁵⁸ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/18.

¹⁵⁹ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/18.

sürecin boşanmaya kadar götürülmesine neden olabilir. Bu sebeple taraflar nişanlılık sürecinde meşru çerçevede birbirini olabildiğince iyi gözlemlemeli; aralarında bariz bir uyumsuzluk varsa süreç evliliğe taşınmamalıdır. Çünkü evlendikten sonra uyumsuzluğu değiştiririmi düşüncesiyle hareket edildiğinde genelde sonuç olumsuz olmaktadır. Nişanlılık sürecindeki problemlerle evlilik aşamasına geçmek taraflara zarar verebilir. Bu da ferdi, psikolojik açıdan yıpratmakta ve evliliğini bitirmiş olarak yaşamaya mecbur bırakmaktadır. Dolayısıyla aileyi ve cemiyeti olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple nişanlılar dikkatli davranarak doğru karar almaya çalışmalıdırlar.

2.7.2. Sadakat Sorumluluğu

Nişanlılık bağı; evlenme kararı alan adayların içinde bulunduğu süreci ifade eder. Nişanlılık ilişkisinde taraflar karı koca olmadıkları için ayrı yaşamaktadır. Bu süreçte fertlerin temel görevi nişanlısına karşı sadakatini korumaktır. Bunun yanında tarafların sınırları aşmadan görüşme yapması dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Nişanlılar; temel hedeflerinin evlilik olduğunu unutmadan birbirine verdikleri sözleri tutmanın bilincinde olarak nişanlılığı evliliğe taşımalıdır.

2.7.3. Evlenme Sorumluluğu

Daha önce de ifade edildiği üzere İslâm hukukunda nişanlanma, tarafların evliliğe yönelik birbirlerine vermiş olduğu sözdür.¹⁶⁰ Bu söz taraflara süreç sonunda evlenme zorunluluğu yüklenmemektedir. Bu sebeple adaylar işin ciddiyetinin bilincinde olarak süreci uzatmadan bir an önce karara bağlamalıdır. Doğru kararı almak adına nişanlı kalınan zamanı uzatmaya da gerek yoktur. Çünkü zaman ne kadar uzatılırsa uzatılsın karşı tarafı tam anlamıyla tanımak mümkün değildir.

Nişanlılar için temel hedef evlenerek nişanlılık sürecini tamamlamaktır. Taraflar evlenme niyetine sadık kalarak nişanlılığı evlilik safhasına taşımaya gayret göstermelidir. Taraflardan biri evlenmeye gönülsüz olduğu için nişanı sonlandırmak istiyorsa zoraki evlendirme gibi bir durumda söz konusu değildir. Bu şekilde yapılacak evlilik hem onlara hem de belki doğacak çocuklara yapılacak büyük bir kötülüktür. Nişanın evlilik aşamasına geçmeyeceği anlaşıldığında taraflar birbirini yıpratmadan süreci sonlandırmalıdır.

Medeni Kanun'da da nişanlılığın taraflara evliliğe yönelik bir zorunluluk yüklediği belirtilmemiştir. Adı geçen Kanun'un 119. Maddesi şöyledir: "Nişanlılık evlenmeye zorlamak için dava hakkı vermez."¹⁶¹

¹⁶⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/238.

¹⁶¹ Ülgen, *Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu*, 30.

2.8. Nişanlıların Görüşmesi

Bu safhada taraflar evlenme akdine hazırlık içindedir. Tarafların nişanlanmasıyla huzurlu bir aile hayatının kurulması amaçlanmıştır. Bunun için nişanlılar gerektiğinde meşru çerçevede; helâl-haram hassasiyetine uyarak görüşebilirler. Aile kurma yolunda atılan adımlarının sağlam olması evliliğin kalıcı olmasına katkı sağlayacaktır.

2.8.1. Nişanlıların Görüşmesinin Anlamı ve Görüşme İhtiyacı

Nişan; nişanlıların aile kurma yolunda birbirini ve ailesini daha iyi tanıyarak sürecin evliliğe taşınmasını ifade etmektedir. Nişanlılık; tarafların birbirlerini daha iyi tanımalarına imkân veren bir aşamadır. Dolayısıyla olmazsa olmaz anlamda değilse de bu aşama ve tarafların nişanlılık bilinciyle görüşmeleri yerine ve zamanına göre bir ihtiyaç olabilir. Bu tanıma ile olumlu ya da olumsuz kanaate ulaşınca süreci hızlandırmak önemlidir. Olumsuz kanaate varıldıktan sonra sürecin devam etmesi farklı problemlerin ortaya çıkmasına neden olup hem fertleri hem de aileleri yıpratır. Ayrıca doğru kararı almak adına sürecin uzatılması nişanlılara herhangi bir katkı sağlamayacak; taraflara hakiki anlamda birbirini tanıma fırsatı vermeyecektir.¹⁶² Görüşmeler de şartları ve sınırları dâhilinde olmalıdır.

2.8.2. Görüşmenin Şart ve Sınırları

Nişanlılar evlilik yolunda olsalar da henüz evlenme gerçekleşmemiştir. Öncelikle İslam’a göre müminlerin iffetlerini korumaları emredilmiş; birbirine mahrem olan kadın ve erkeğin baş başa kalması haram kılınmıştır. Hiç şüphesiz nişanlıların görüşmesinde de bu hüküm geçerlidir. Bu sebeple nişanlılar bu durumun farkında olarak görüşmelidir. Konuyla ilgili çok sayıda nas bulunmaktadır. Şu âyet-i kerimeler de onlardandır.: *قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ* “Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar...”¹⁶³ *وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا* “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka ziynetlerini göstermesinler...”¹⁶⁴

Nişanlıların gerektiğinde görüşmelerindeki şartlar ve sınırlar; eş seçiminde eş adayına bakmaninkinden farklı olmadığı kanaatindeyiz. Bu bakımdan evlenmek niyetiyle eş adayına bakmanın sınırı ile ilgili olarak Mustafa Genç’in şu anlatımıyla konuyu açıklamayı yeterli buluyoruz:

¹⁶² Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 70.

¹⁶³ Nûr 24/30.

¹⁶⁴ Nûr 24/31.

Evlenmek maksadıyla bir kıza/kadına bakmanın meşrûiyyetine delil sayılan hadis-i şeriflerde bakılabilecek yerler konusunda -birisi hariç- açıklık bulunmadığı için âlimler ihtilaf etmişlerdir. İslâm hukukçularının çoğunluğu özellikle ilgili âyet-i kerîmenin "... Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler..." anlamındaki kısmının tefsirinden de istidlâl ederek, kadının el ve yüzüne bakılabileceğine hükmetmişlerdir. Sadece onlara bakmak yeterlidir. Çünkü yüz güzelliğe, eller ise beden diğer durumuna delâlet eder. Hanefiler, Mâlikîler ve Şâfiîler bu görüştedirler. [...] Hanbeli mezhebinde mezhep içi görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu konuda Ahmed b. Hanbel'den (ö. 241/855) nakledilen aşağıdaki üç rivâyetin tesiri olduğu anlaşılmaktadır. Merdâvî'nin (ö. 885/1480) sıralamasına göre sözü geçen üç rivâyet şöyledir:

1. Sadece yüzüne bakılabilir.
2. Boyun, eller ve ayaklar gibi genellikle (gâliben) görünen yerlerine bakılabilir.
3. Sadece yüzüne ve ellerine bakılabilir.

Mezhebin görüşünün ikinci sırada kaydedilen rivâyete göre belirlendiği anlaşılmaktadır. Buhâtî (ö. 1051/1641) de bunu tercih etmiştir. Her ne kadar ikinci rivâyette sayılmamış ise de yüze bakılabileceği zaten ittifakla sabittir. [...] Görüldüğü üzere Hanbelîler evlenilmek istenilen kadının, yüzüne, boynuna ellerine ve ayaklarına bakılabileceğini kabul ederek bakma alanını –diğer mezheplere göre- daha geniş tutmuşlardır.¹⁶⁵

Nişanlılıkla beraber evliliğe yönelik bir adım atılmış olsa da taraflar hâlâ birbirlerinin mahremi konumundadır. Bu sebeple insanların gözünden uzak bir yerde nişanlıların baş başa kalması (halvet)¹⁶⁶ yasaklanmıştır. Yabancı kadın ve erkeğin baş başa kalmasını yasaklayan çok sayıda rivâyet vardır.¹⁶⁷ Ukbe b. Âmir (r.a.)'ın nakline onlardan birisi de şudur: "Rasûlullah (s.a.s.) 'Kadınların yanına girmekten sakınınız' buyurdu da Ensar'dan bir adam: 'Ya Rasûlallah! Erkeğin akrabasına ne dersiniz?' diye sorunca, Rasûlullah (s.a.s.) 'Erkeğin akrabası ile eşinin baş başa kalması ölümdür' buyurdu".¹⁶⁸

Görüldüğü üzere bu hadîs-i şerifte erkeğin mahremi olmayan bir kadının yanına girmesi yasaklandığı gibi, onunla baş başa kalmaları öncelikle yasaklanmıştır.¹⁶⁹ "Erkeğin akrabası" ifadesinin aslı "kocanın akrabası" anlamına gelen¹⁷⁰ "el-hamv"dır. Yani kocanın erkek kardeşi ve akrabasından amca oğlu ve onun gibi olan yakınlarıdır.¹⁷¹

¹⁶⁵ Kaynaklarıyla birlikte bk. Genç, "İslâm Hukukunda Ailenin Kuruluşuna Hazırlık", 501-502.

¹⁶⁶ Halvet; "Nikâh akdinden sonra ve birleşmeden önce kadın ve erkeğin baş başa kalmasını ifade eden fıkıh terimidir." bk. Orhan Çeker, "Halvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Ağustos 2024).

¹⁶⁷ Meselâ bk. Buhârî, "Nikâh", 110; Müslim, "Hac", 424; "Selam", 19, 22.

¹⁶⁸ Buhârî, "Nikâh", 111; Müslim, "Selâm", 20; Tirmizî, "Radâ", 16.

¹⁶⁹ Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî. *Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrût: y.y., ts.), 20/213.

¹⁷⁰ Ebû's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadis ve'l-eser*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî (Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabîyye, 1383/1963), 1/448.

¹⁷¹ Bk. Müslim, "Selâm", 21.

2.9. Nişanın Bozulması

İslâm hukukuna göre nişan; tarafların evliliğe yönelik birbirine verdiği söz olduğu için bu sözden vazgeçebilme hakkı bulunmaktadır. Çünkü nişanlıları istemediği bir evliliğe zorlamak aile içerisinde birtakım problemlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Türk Medeni Kanun'una göre de nişanlıların evlenmeye zorlanamayacağı belirtilmiştir. İlgili madde şöyledir: “Nişanlılık, evlenmeye zorlamak için dava hakkı vermez. Evlenmeden kaçınma hâli için öngörülen cayma tazminatı veya ceza şartı dava edilemez; ancak yapılan ödemeler de geri istenemez.”¹⁷²

Burada nişanın bozulmasının hükmü ve sonuçları anlatılmaya çalışılacaktır.

2.9.1. Nişanı Bozmanın Hükmü

Fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre nişandan dönmek câizdir. Üstelik nişanı bozmayı gerektiren açık bir durum varsa hem hukuken hem de örfen nikâhı bozmada acele etmek güzel görülmüştür. Hem nişan bir evlenme değil; evlenme vaadidir. Dolayısıyla hukûken tarafların evlenme mecburiyeti bulunmamaktadır. Ancak hem toplum hem de dinin hassasiyetlerini yerine getirmek için insanların verdiği sözün arkasında durması önemlidir. Bu sebeple taraflardan biri mazeretsiz olarak nişanlılığı bitirirse bir Mümin olarak üzerine düşen görevi yerine getirmemiş olacaktır. Bazı naslar bu konuda da hassasiyet gösterilmesini istemektedir.¹⁷³ Bu sebeple nişanlılık döneminde bariz bir problem yaşanmadığı sürece evlenme yolundan geri dönülmemelidir. Onlardan birisi şu âyet-i kerimedir: وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا “... Ahde vefa gösterin; çünkü ahid sorumluluk doğurur.”¹⁷⁴

Resûlullah (s.a.s.) de şöyle buyurmuştur: “Bana nefislerinizden altı şeyde teminat verin ki ben de size cennete girmeniz konusunda teminat vereyim: Konuştuğunuz zaman doğru söyleyin, söz verdiğiniz zaman yerine getirin, emanete hıyanet etmeyin, cinsî organlarınızı haramdan koruyun, gözlerinizi haramdan koruyun, ellerinize sahip olun.”¹⁷⁵

Nişandan dönmek caiz olması hem fert hem de toplum adına önemlidir. Çünkü nişanlılık sürecinde tarafların birbirinde bazı olumsuz yönler görülebilir ya da bazı problemler yaşanabilir. Bu durumlar göz önüne alındığında nişandan dönmek önü kapatılmamalıdır.

¹⁷² Ülgen, *Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu*, 30.

¹⁷³ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/19.

¹⁷⁴ el-İsrâ 17/34.

¹⁷⁵ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/19.

2.9.2. Nişanın Bozulmasının Sonuçları

Normal şartlarda nişanlılığın evlenme akdiyle tamamlanıp ailenin kurulması İslâm'ın istediği toplumun beklediği bir durumdur. Buna rağmen nişanın evlilikle sonuçlanmadığı durumlarda görülmektedir. Taraflarda bazen nişanlısıyla aile kuramayacağı kanaati ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir olumsuz durumla karşılaşıldığında tarafların nişanlılık ilişkisini bitirme hakkı vardır.¹⁷⁶ Nişan; evlilik, vefat etme, tedavisi olmayan bir hastalığın ortaya çıkması gibi sebeplerle sona erebileceği gibi tek taraflı bir irade beyanıyla da bozulabilir.¹⁷⁷ Her iki tarafın karşılıklı rızasını aramaya gerek yoktur. Çünkü evleneceği kişiyi seçmek tarafların özgür iradesine bırakılmıştır. Bu seçimde ne ailesi ne de nişanlısı fert üzerinde herhangi bir zorlamada bulunamaz.

Taraflardan birinin veya her ikisinin nişanı bitirmesiyle beraber nişanlılık dönemi sona erer. Elbette nişanı sonlandırma düşüncesi karşı tarafa zarar verme gibi bir maksat taşıyorsa bunun vebali vardır. Bu sebeple hukuk zarara uğrayan ferde bazı haklar tanımıştır. Nişanlılar ayrıldıktan sonra taraflar arasında nişan hediyeleri, mehir ve tazminat gibi bazı hukuki sonuçlar ortaya çıkar.

2.9.2.1. Nişan Hediyeleri

Toplumumuzda âdet olarak yapılan bir uygulama da nişanlılık döneminde tarafların hediyeleşmesidir. Bu dönemde hediyeleşmek dinin taraflara yüklediği zorunlu bir uygulama değildir. Zorunluluk olmamasına rağmen hediyeleşme sürekli yapılarak örf haline gelmiştir.

Nişanlılık süreci evlilikle tamamlanmadığı zaman hediyelerin durumuyla ilgili bazı problemler ortaya çıkmaktadır. Mezhepler arasında bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefî mezhebine göre tarafların birbirine vermiş oldukları nişan hediyeleri hibe hükmündedir.¹⁷⁸ Bu yüzden hibe eden tarafın; hibeden geri dönmeyi engelleyici bir durum olmadığı zaman hibeden dönmesi caizdir.¹⁷⁹ Hediyeler tarafların elinde aynen mevcutsa geri alınabilir. Hediye herhangi bir değişim meydana gelmiş veya hediye zayi olmuşsa iade edilmez ve bedel olarak da tazmin edilmez. Mâlikî mezhebinde nişandan vazgeçme sonuçları tarafların durumuna göre değişmektedir. Bu mezhepte tercih edilen görüşe göre örf veya ileri sürülen şarta bakılır. Bunlar yoksa nişanı bozan tarafa bakılır. Nişandan vazgeçen taraf erkek olursa verdiği hediyeleri geri isteyemez; vazgeçen kadınsa erkeğin hediyeleri geri alması caizdir. Bu noktada hediye var olması ya da zâyî olması hükmü değiştirmez. Hediye mevcutsa aynen,

¹⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 37/417.

¹⁷⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/240.

¹⁷⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/241.

¹⁷⁹ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/20.

tüketilmiş ise kıymeti veya misli ile iade edilir.¹⁸⁰ Şâfiî mezhebine göre nişanı bozan tarafa bakılmaksızın yiyecek, içecek, takı ve elbise gibi evlenmek maksadıyla verilen hediyeler duruyorsa aynen alınır, kullanılmış ise bedeli ödenerek tazmin ettirilir. Bu maksat dışında verilen hediyelerde ise hibe hükmü geçerli olduğu için nişanın bozulmasında hediyeler geri istenemez. Çünkü Şâfiî mezhebi âlimlerine göre babanın çocuğuna hibesi dışında teslimden sonra hibeden dönmek caiz olmaz. Hanbelî mezhebinde nişanın bozulması halinde evlenme üzerine verilen hediyeler geri alınır. Ancak hediye veren erkek nişanı bozar veya kadın ölürse hediyeler geri alınmaz.¹⁸¹

Prensip olarak nişanın bozulması sonucunda tarafların birbirine vermiş olduğu hediyelerin iade edilmesinin daha uygun olduğu söylenebilir.

Türk Medenî Kanunu'na göre ise nişanın bozulması sonucunda hediyelerin durumuyla alakalı şöyle bir düzenleme yapmıştır: “Nişanlılık evlenme dışında bir sebeple sona ererse nişanlıların birbirlerine veya ana baba ya da onlar gibi davrananların vermiş oldukları alışılmışın dışındaki hediyeler verenler tarafından geri istenebilir. Hediye aynen ve mislen verilemiyorsa sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır.”¹⁸² Anılan Kanun'a göre hediyein geri istenebilmesi için kanunen şu şartların ortaya çıkması gerekmektedir:

1. Hediye nişanlılık sebebiyle verilmelidir.
2. İstenecek hediye alışılmışın dışında bir şey olmalıdır. Bunun hükmüne de hâkim karar verecektir.
3. Nişanlılık evlenme dışında bir şeyle sona ermelidir.
4. Hediye; nişanlı, ana baba ya da ana baba gibi hareket eden kimseler geri isteme hakkına sahiptir.¹⁸³

2.9.2.2. Mehir

“Mehir, sadak, nihle, ferida, tavl, hiba, ecr, ukr ve nikâh kelimeleriyle de ifade edilen şey evlenirken erkeğin kadına verdiği meblağ ve maldır.”¹⁸⁴

İslâm hukuku kavramı olarak mehir; kadının evlenme akdi yapması veya gerçekten zifafıta bulunmasıyla kocasının ona vermesi gereken maldır.¹⁸⁵ İslâm hukukuna göre herhangi bir Müslüman ile evlenen kadın mehir adıyla bir malı hak eder.¹⁸⁶ Mehrin dayanağı Kitap, Sünnet ve icmâ'dır.¹⁸⁷ Sahih bir evlenme akdinden

¹⁸⁰ Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 32.

¹⁸¹ Aslan, *Ana Hatları ile İslâm Aile Hukuku*, 29-30.

¹⁸² Ülgen, *Türk Medenî Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu*, 31.

¹⁸³ Hediyein istenmesinde ortaya koyulan şartlar için bk. Dural vd., *Türk Özel Hukuku Aile Hukuku*, 3/43-44.

¹⁸⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/282. Ayrıca bilgi için bk. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/97

¹⁸⁵ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/237. Ayrıca bilgi için bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/47.

¹⁸⁶ Bilmen, *Hukûk-ı Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/115.

sonra mehrin verilmesi gerekmektedir.¹⁸⁸ Mehrin delili şu âyet-i kerimedir:¹⁸⁹ وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنَاءً مَرِيئاً “Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül rızasıyla verirlerse onu da afiyetle yiyin.”¹⁹⁰

İslâm hukukunda mehrin nişanlılık döneminde verilmesiyle ilgili bir şart bulunmamaktadır. Taraflar; nişanlılığın evlilikle sonuçlanmasını hedefledikleri için nişanlılık sürecinde mehrin verildiği görülmektedir. Zamanından önce verilen mehr tamamen kadının tasarrufunda olup istediği gibi harcama yapabilme hakkına sahiptir. Kadın mehri çeyize katkı yapmak amacıyla kullanabilir. Nişanlılık ilişkisi sonlandırılırsa kadının mehri geri vermesi gerektiği kararlaştırılmıştır.¹⁹¹ Bu konu 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi’nde şöyle ifade edilmiştir: “Nişanlılardan birisi vazgeçer veya evlenme isteğine son verildikten sonra ölürse erkeğin vermiş olduğu mehrin durması halinde ailesi onu geri alma hakkına sahiptir. Eğer mehr telef olmuşsa kız tarafı bedelini aynen tazmin eder.”¹⁹² Nişanlı kızın mehrin kıymetini ya da mislini erkeğe vermesi noktasında fakihler arasında ittifak vardır.¹⁹³ Nişanın bozulmasının erkek veya kadın tarafından bozulmuş olması ile kadın tarafının çeyiz alıp almamış olması tefrik edilmemiştir.¹⁹⁴ Mehr kadın tarafından iade edilmezse borçlar hukukundaki sebepsiz iktisab hükümleri devreye girer.¹⁹⁵ Sonuç olarak nişanlılık ilişkisi bittikten sonra mehrin iade edilmesi gerekir.

2.9.2.3. Tazminat

Nişanı sonlandırmak bilindiği üzere her iki tarafın da meşrû hakkıdır. Bu noktada meşrû hakkını kullanan bir aday, karşı tarafı zarara uğrattırsa hukukun yaptırım hakkı var mıdır? Yaptırım uygulanacaksa bunun mahiyeti nedir? Klasik fıkıh kaynaklarında nişanlılık sürecinin haksız bir şekilde bozulması sonucu karşı tarafa verilen zararlar alakalı tazminat hükümleri yer almamaktadır. Tazminat davası modern İslâm hukuku bilginlerinin dikkatini çekmiştir.¹⁹⁶

İslâm hukukunda nişanın bozulması sonucunda; tazminatın verilmesi gerektiğini savunanlar ile tazminatın verilmemesi gerektiğini söyleyenler şeklinde iki farklı görüş bulunmaktadır. Şimdi bu görüşlerden söz edilmeğe çalışılacaktır.

¹⁸⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/97.

¹⁸⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl-i’l-Muhtâr*, 3/101.

¹⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/62.

¹⁹⁰ en-Nisâ 4/4.

¹⁹¹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/240.

¹⁹² Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, 8.

¹⁹³ Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/19.

¹⁹⁴ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/240.

¹⁹⁵ Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 122.

¹⁹⁶ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/240.

2.9.2.3.(1). Tazminat Verilmesi Gerekliğini Savunanlar

Çağdaş İslâm hukukçularından Muhammed Ebû Zehrah, Ahmed Osman, Mustafa ez-Zerkâ ve Ali el-Hafîf'e göre;¹⁹⁷ haklı bir sebebe dayanmaksızın nişanı bozan kişi karşı tarafa zarar vermişse zararın tazmin edilmesi gerektiğini savunmaktadır.¹⁹⁸ Bilindiği üzere Mecelle'nin 19 ve 20. maddelerinde yer alan "Zarar ve mukâbele bi'z-zarâr yoktur." ve "Zarar izale olunur." ilkeleri¹⁹⁹ haksız yere nişanı bozan tarafın ortaya çıkan zararı karşılaması gerektiğini ifade eder niteliktedir. İslâm hukuku prensiplerine göre haksız yere verilen zararın tazmini şarttır. Zira bir borç doğması için önceliğinde akit yapılması gibi bir zorunluluk yoktur. Nişanın bozulmasının haksız davranış olup olmadığına karar verecek olan mahkemedir.²⁰⁰ Nişanlılık sürecinin sebepsiz olarak sonlandırılmasıyla ilgili Nuri Kahveci şöyle bir açıklama yapmıştır:

Günümüz yeni yaklaşımları ve kanaatimize göre nişan kendine göre şartları ve kuralları bulunan bir aile hukuk akdi olarak kabul edilebileceği için bu akdin bozulmasının bazı hukuki sonuçlar doğurması normaldir. Buna göre akit evliliğe zorlayıcı bir yapıya sahip olmasa bile bu akdin bozulması haksız fiil gibi bir sonuç doğuruyorsa bu sonucun giderilmesini de içermesi gerekir. Nişanlılık sürecinde ev eşyası alma nişan için elbise alma veya uzun süren bir nişanlılıktan sonra kişilerin toplumdaki itibarı zedelenebilmektedir. Böyle bir durumda zararların ortada bırakılması doğru değildir. Bunların âdilane bir şekilde kusurlunun kusuruyla orantılı olarak tazmin edilmesi adaletin tesisi açısından önemlidir.²⁰¹

Sebepsiz olarak nişanı bitiren tarafa herhangi bir müeyyide uygulamamak adaletsizliğe neden olacaktır. Bu sebeple kusurlu olan kişiye; resmi makamlar aracılığıyla neden olduğu zararlar tazmin ettirilmelidir.

Hukukla alakalı kararları dönemin içinde bulunduğu şartları göz önüne alınarak değerlendirmek gerekmektedir. O dönem için nişanlılık sürecinin kısa olup kadınların genellikle ev işleriyle meşgul olduğu düşünüldüğünde nişanı sonlandırmak önemli zararlara yol açmıyordu. Günümüzde ise hayat şekli geçmişle kıyaslanamayacak ölçüde değişmiştir. İçinde bulunduğumuz dönemde nişanın bozulması geçmişte yaşanmayan ya da az yaşanan problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Uzun süren bir nişanlılık döneminden sonra erkek tarafı sebep belirtmeden nişanı bozarsa bu durum kadın için

¹⁹⁷ Savadogo, *İslâm Aile Hukukunda Nişanlanma ve Evlilik Akdi Esnasında Ortaya Çıkan Çağdaş Problemler*, 35.

¹⁹⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/242.

¹⁹⁹ Ahmet Akgündüz, *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkam-ı Adliye (Mecelle Ta'dilleri ve Gerekçeleriyle Birlikte)* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017), 57.

²⁰⁰ Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 133.

²⁰¹ Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 136.

bazı zararların doğmasına sebep olabilir.²⁰² Kız; evlilik için işini bırakabilmekte, eğitiminden vazgeçebilmekte en önemlisi ise nişandan ayrıldı diye toplumda olumsuz bir yargıyla karşılaşabilmektedir. Bu gibi olumsuz durumların karşılıksız kalmaması ve keyfi uygulamaların önüne geçilmesi adına tazminatla alakalı yükümlülükler ele alınmıştır.

Tazminatın gerekli olması için şu şartlar aranır:

1. Nişandan dönmenin kız sebebiyle olmaması
2. Nişandan vazgeçilme sebebiyle ortaya maddi ya da manevi zararın çıkması.
3. Erkeğin nikâh yapacağını gösteren evlenme isteğinin kesin olarak bulunması.²⁰³

Tazminatın verilebileceğini savunanların delilleri şunlardır:

1. Peygamber (s.a.s): “Zarar vermek yoktur ve zarara zararla karşılık vermek de yoktur”²⁰⁴ buyurmuştur.

2. Nişandan vazgeçen erkeğin bu davranışıyla bazen karşı taraf zarar görmektedir. Bu sebeple erkeğin verdiği zarara uygun bir tazminat ödemesi gerekmektedir.

3. Nişandan vazgeçmek her ne kadar mubah kabul edilse de bu vazgeçmeden dolayı bir hata ya da zarar ortaya çıkarsa zarar gören taraf tazminat talebinde bulunabilir.

4. Tazminat ilkesi şeriatta da yer alan bir ilkedir. Mesela Mâliki fikhında yer alan söze bağlılık ilkesiyle Hanefi fikhında bulunan hakkı kötüye kullanma ilkesi bu duruma örnektir.²⁰⁵

Nişanlanma ile ilgili hükümlere Türk Medenî Kanunu (TMK)’nın Aile Hukuku kitabının 118’inci ve 123’üncü maddeleri arasında yer verilmiştir. Kanun koyucu, nişanlanmayı hüküm altına alarak, nişanlılığa fiili ve ahlaki bir ilişki olmanın yanı sıra hukuki ilişki niteliği de kazandırmıştır. Bu kazanım kanun koyucunun nişanlılığı aile hukuku kurumu olarak kabul ettiğinin göstergesidir. Kanun, nişanlılığın taraflar için bazı hukuki sonuçları olduğunu yükümlülükleri yerine getirmeyen tarafa TMK uyarınca bazı yaptırımlar uygulanacağını göstermektedir.²⁰⁶

Nişanlılık döneminin haksız bir şekilde sonlandırılması sonucu tazminat yükümlülüğü maddi ve mânevî tazminat olmak üzere iki başlık üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır. İki kavramı birbirinden ayıran ise tazminatın içeriği

²⁰² Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/242.

²⁰³ Savadogo, *İslâm Aile Hukukunda Nişanlanma ve Evlilik Akdi Esnasında Ortaya Çıkan Çağdaş Problemler*, 36-37.

²⁰⁴ İbn Mâce, “Ahkâm”, 17.

²⁰⁵ Savadogo, *İslâm Aile Hukukunda Nişanlanma ve Evlilik Akdi Esnasında Ortaya Çıkan Çağdaş Problemler*, 38.

²⁰⁶ Ahenk Çiçek Güvenç vd., “Nişanın Bozulması Nedeni ile Maddi ve Manevi Tazminat”, *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi*, 8/67 (2021), 724.

değil zararın mahiyetidir. Çünkü mânevî bir sebepten dolayı hak edilen tazminatta da maddi karşılıklar verilebilmektedir.²⁰⁷ Buna göre:

2.9.2.3.(1).(a). Maddi Tazminat

Maddi tazminat nişanın bozulması sebebiyle uğranılan maddi zarara karşılık kusuru olmayan tarafa ödenecek tazminattır.²⁰⁸ Klasik kaynaklarda maddi tazminat hakkında özel düzenlemelerin yapılmadığı görülmektedir. Tazminatı modern zamanın şartlarında ortaya çıkan bir sonuç olarak değerlendirmek gerekir.

Günümüzde özel hakların daha fazla artması kanunla bunun koruma altına alınıp düzenlemeye gidilmesi yeni kararlara vesile olmuştur. Tazminat ve buna benzer bazı hükümlerde modern çağın getirdiği insanın hürriyeti ve eşitliği noktasında alınmış kararlar arasındadır. Nişanın bozulmasıyla ilgili maddi tazminattan söz edilebilmesi için şu ilkelere dikkat edilmelidir:

1. Nişanlılık, taraflardan birinin ölümü veya tarafların karşılıklı anlaşmasıyla sonlandırılırsa maddi tazminattan söz edilemez.

2. Maddi tazminat kusursuz tarafın veya ana babasının veya bu konuda onlar gibi davranan kimselerin yapmış oldukları masrafların karşılığıdır. Bunlar menfi zarar kapsamındadır. Çünkü nişanlılık süreci olmasaydı bu harcamalar da ortaya çıkmayacaktı.

3. Tazminat miktarı belirlenirken her iki tarafın durumunun gözetilmesine özen gösterilmelidir.²⁰⁹ Nişanın bozulmasında her iki tarafın kusuru varsa tazminat miktarında azaltmaya gidilir. Tazminatı almada nişanlı hak sahibidir. Nişanlıdan sonra ana babası veya bu konu da ana baba gibi hareket eden diğer kişiler söz sahibi olur. Üçüncü şahıs konumunda olanlar tazminatta hak iddia edemezler.

4. Nişanın bozulması nişandan dönenin değil diğer tarafın kusuruna dayanıyorsa tazminat ödemesi gereken de diğer taraftır. Tazminatı nişandan dönen tarafın ödemesi gerektiğiyle ilgili bir kural yoktur. Nişandan dönmeye kusurlu hareketiyle sebebiyet veren de tazminatla yükümlüdür.

5. Tazminat kusurlu nişanlıdan istenir. Nişanı sonlandıran kişinin ana babasından herhangi bir tazminat talebinde bulunulamaz. Ancak nişanın bitmesinde doğrudan kusurları varsa onların da sorumlu tutulacakları unutulmamalıdır.

6. Nişan için harcamada bulunan tarafın aldığı eşyayı paraya çevirip çeviremeyeceği gözetilerek tazminat miktarında indirimle gidilmelidir.²¹⁰

²⁰⁷ Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 146.

²⁰⁸ Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 146.

²⁰⁹ Rumeysa Abanoz, *İslam Hukuku ve Türk Medeni Hukukuna Göre Nişanın Bozulması ve Tazminat* (Trabzon: Trabzon Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 95.

²¹⁰ Maddi tazminat konusuna detaylı olarak bk. Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 146-180.

Medenî Kanun nişanın taraflardan birine zarar verecek şekilde sonlandırılmasıyla ilgili maddi tazminat düzenlemesine gitmiştir. Bu düzenleme Medenî Kanun'un 120. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Nişanlılardan biri haklı bir sebep olmaksızın nişanı bozduğu veya nişan taraflardan birine yükletilebilen bir sebeple bozulduğu takdirde; kusurlu olan taraf, diğerine dürüstlük kuralları çerçevesinde ve evlenme amacıyla yaptığı harcamalar ve katlandığı maddi fedakarlıklar karşılığında uygun bir tazminat vermekle yükümlüdür. Aynı kural nişan giderleri hakkında da uygulanır. Tazminat istemeye hakkı olan tarafın ana ve babası veya onlar gibi davranan kimseler de aynı koşullar altında yaptıkları harcamalar için tazminat isteyebilirler.²¹¹

Kanunda da görüldüğü üzere nişanlılık sürecini haksız bir şekilde bozan taraf üzerine tazminat yüklenmiştir. Tazmin edilecek şeylerin kriteri ise nişanlılık sürecinde yapılan masrafların karşılanmasıdır. Nişanla alakası olmayan masrafların karşı tarafa yıkılıp tazmin ettirilmesi beklenemez.²¹²

Nişanlılık sürecinde tarafların evliliğe yönelik yapmış olduğu harcamalar göz önüne alındığında; nişanın haksız yere bozulması sonucunda bazı mağduriyetlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sebeple bu yaşanan problemlerin giderilmesi için nişanı haksız yere bozan tarafa bazı şartlar dahilinde maddi tazminat verilmesi gerekmektedir.

2.9.2.3.(1).(b). Mânevî Tazminat

Fıkıh bilginleri, mânevî tazminat konusunu incelerken maddi tazminata benzer yaklaşımla karar almıştır. Buna göre geçmiş dönemlerde uzun nişanlılık süreçleri yaşanmadığı için nişanın bozulmasının taraflara olumsuz etkisi çok olmamıştır. Günümüzde ise nişanlılık ilişkisinin bozulmasıyla tarafların yaptığı masraflar ve olayın psikolojik yansıması fertleri etkileyecek niteliktedir. Bu hal İslâm hukukçularının da dikkatini çekmiştir. Bu sebeple nişanlılık sürecinde ortaya çıkan problemler yeni kararların alınmasını sağlamıştır.

Maddi tazminatın mânevî zararlara karşılık olabileceğinden hareketle mânevî tazminat müeyyidesine hoş bakılmamıştır. Ancak nişanın bozulmasından sonra kusurlu olan tarafın maddi tazminata ve hatta kamu hukuku bakımından bir de cezaya mahkûm edilmesi zarar görenin mânevî ıstırabını gidermeyebilir.²¹³

Türk Medenî Kanunu da karşı tarafa verilen ızdırabın hafifletilmesi adına; “Nişanın bozulması yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer

²¹¹ Ülgen, *Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu*, 31.

²¹² Dural vd., *Türk Özel Hukuku Aile Hukuku*, 3/34-36.

²¹³ Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 186.

taftan manevî tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir” maddesine yer vermiştir.²¹⁴

Mânevî tazminat konusunda açık bir hüküm olmamakla birlikte mânevî ıstırap konusunda âyet-i kerîme ve hadis-i şerifler mevcuttur.

“Onlar size incitmekten başka zarar veremezler. Sizinle savaşılırsa geri dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da edilmez”²¹⁵ anlamındaki âyet-i kerîmede geçen eza kavramı bir nevi zarar verme olarak nitelendirilmiştir. “Hak etmedikleri halde mümin erkek ve mümin kadınları incitenler apaçık bir bühthan ve günah yüklenmiş olmaktadır”²¹⁶ anlamındaki âyet-i kerime ile başkasını kırmanın sorumluluğu olan bir müeyyidenin varlığına Kur’ân-ı Kerîm üzerinden dikkat çekilmiştir. Rasûlullah (s.a.s.); “Bir kişi diğer insanlara kendine yapılmasını istediği şeyi yapsın”²¹⁷ buyurarak ferdin çevresiyle ilişkisinde dikkat etmesi gereken bir kural koymuştur. Hadis-i şerifte de görüldüğü üzere kişi kendisini üzebilecek şeyleri başkasına da yapmamaya özen göstermelidir.

“Zarar izale olunur”²¹⁸ şeklindeki Mecelle 20. maddesinde de (Mad 20) ortaya çıkan bir zararın en güzel şekilde kaldırılmasının zorunluluk olduğu ifade edilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan örnekler bu durumu desteklemektedir: “İncitici tavır ve davranışlarda şahısların isim haklarının ihlal edilmesi, başkalarının özeline dokunulması birisini kötü fiil işlemiş olmakla itham etmek bir topluluğu küçük görmek gibi ifadelerle mânevî zararın varlığına değinilmiştir.”²¹⁹ Âyet-i kerîme, hadis-i şerifler ve düzenlenen küllî kaidelerde görüldüğü üzere İslâm hukuku verilen zararın giderilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

İslâm hukukunda mânevî tazminat şartlarıyla ilgili genel olarak şu ilkeler üzerinde durulmuştur:

1. Nişanı bozan veya bozulmasına sebep olan tarafın haklı bir sebebe dayanmaması mânevî tazminat için kusur şartını gerçekleştirmeye yeterlidir.
2. Şahsiyet değerlerinin ihlali bir kişinin şahıs varlığından rızası hilafına oluşan eksilmelerin tamamı zarar olarak nitelendirilir. Kişilik haklarına her saldırı mânevî tazminat için yeterli değildir. Bu saldırıyla karşı tarafın kişilik değerlerinde belirgin bir eksilmenin meydana gelmesi gerekir.
3. Tazminat müeyyidesinin varlığından söz edebilmek için bulunması gereken unsurlardan biri de zarardır. Kusursuz tarafın uğradığı açık ve belirli bir zararın mevcut olması gerekir.

²¹⁴ Ülgen, *Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu*, 31.

²¹⁵ Âl-i İmrân 3/111.

²¹⁶ el-Ahzâb 33/58.

²¹⁷ Müslim, “İman”, 45; Buhârî, “İman”, 7.

²¹⁸ Akgündüz, *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*, 57.

²¹⁹ Bk. Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 195.

4. Manevi tazminat talebinde bulunan tarafın kusursuzluğuna bakılmalıdır. Nişanın bozulmasından sonra tazminat talep edebilmek için mutlaka kusursuz olmak gerekir.

5. Tazminat miktarı zamana bölgeye insanların konumlarına göre değişebilmektedir. Bu miktarı tayin etme işiye adli makamlara bırakılmalıdır.

6. Mânevî tazminat talebi şahsa bağlıdır. Bu sebeple mânevî tazminat isteme hakkı devredilmez. Fakat miras açıldığı sırada ikrar edilmiş ya da dava konusu yapılmışsa mirasçılara geçebilir.²²⁰

Medenî Kanun'un 121. maddesinde mânevî tazminat şu şekilde düzenlenmiştir: "Nişanın bozulması yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf kusurlu olan diğer taraftan manevî tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini talep edebilir."²²¹ Medenî kanuna göre maddi tazminattan farklı olarak mânevî tazminat isteme hakkı sadece nişanlılara tanınmıştır.²²²

TMK bakımından mânevî tazminat istemek için şu şartlar olmalıdır:

1. Tazminat isteyen nişanlının kişilik hakkı bir zarara uğramış olmalıdır. Mânevî tazminata yol açan olay nişanlının sağlığının bozulması ya da tehlikeye düşmüş olmasıdır.

2. Davalının kusurlu olduğu ortaya çıkarılmalıdır. Haklı sebep olmaksızın nişanı bozmak nişanın bozulmasına kusuru ile sebep olmak nişan bozuş tarzında kusurlu olmak gibi.

3. Mânevî tazminat isteyecek nişanlı tam kusursuz olmalı ya da kusuru diğer nişanlının kusurundan daha az olmalıdır.

4. Mânevî tazminat davasını zarara uğrayan nişanlı açar. Kişiye sıkı olarak bağlı olan bir hak olduğu için sınırlı ehliyetsiz olan nişanlının dava noktasında yasal temsilcisinden izin almasına gerek yoktur. Dava kusuru olan nişanlıya açılır, başkasına karşı açılmaz. Mânevî tazminat olarak sadece uygun miktarda para istenir. Mânevî tazminat istemenin talep hakkı olan nişanlı tarafından hayatta üçüncü kişiye devri, karşı tarafça kabul edilmiş olmasına bağlıdır.

5. Nişanlı mânevî tazminat talebini ileri sürdükten sonra ölmüşse mânevî tazminat istemi mirasçılara geçer.²²³

Günümüzde nişanlılık sürecinin uzun tutulması ve nişanlılık sürecinde tarafların yapmış olduğu bazı fedakarlıklar düşünüldüğünde; haksız yere nişanın bozulmasının manevi olarak bazı sonuçları ortaya çıkarma durumu olabilir. Bu sebeple haksız yere nişanın bozulmasına sebep olan taraftan manevi tazminat talep edilebilir.

²²⁰ Manevi tazminat konusunda detaylı olarak bk. Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*, 198-212.

²²¹ Ülgen, *Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu*, 31.

²²² Dural vd., *Türk Özel Hukuku Aile Hukuku*, 3/38.

²²³ Mânevî tazminatla ilgili şartlara detaylı olarak bk. Dural vd., *Türk Özel Hukuku Aile Hukuku*, 3/39-42.

2.9.2.3.(2). Tazminat Verilmesini Kabul Etmeyenler

Fıkıh âlimleri ve çağdaş bazı âlimler nişanı akit olarak kabul etmeyerek sona erdiği zamanda tazminat istenilemeyeceğini belirtmişlerdir. Bu görüşün ortaya çıkmasındaki temel sebebe bakıldığında; nişan, akit olarak kabul edilmediği için bozulmasıyla da hukuki bir sonuç doğmamaktadır. Şükrü Selim Has, “Nişanın Bozulmasının Hukukî ve Dinî/Ahlâkî Neticeleri (İslâm Hukuku ve Modern Hukuk Arasında bir Mukayese)” adlı makalesinde konuyu şu şekilde izah etmiştir:

Nişanı bozan taraf herhangi bir malî tazminat ödemek durumunda değildir, zira nişanı bozmak her iki taraf için kayıtsız şartsız bir haktır ve hakkın kullanılması herhangi bir tazminata yol açmaz. ‘Nişandan dönen verdiği hediyeleri kanunen ve fıkhen geri alabiliyor ise bundan nasıl olurda ek olarak maddî tazminat talep edilebilir?’²²⁴

Klasik görüşü savunan âlimler nişan bozulduğu için tazminat alınamayacağını ifade etmişlerdir. Çünkü nişandan rücu edilebilir, taraflardan biri bu hakkını kullandığı için üzerine tazminat yüklenemez.²²⁵

Tazminatın verilemeyeceğini savunanların delileri şunlardır:

1. Tarafların nişandan dönmesi caizdir. Bu durum herhangi bir şarta bağlı olmaksızın taraflara verilen haktır. Nişandan vazgeçen kişi diğer tarafın hakkına girmedeği için tazminat vermekle yükümlü değildir. Bunun yanında şer’an caiz olan bir şey yapıldığı için de tazminat istemek doğru değildir.

2. Nişan bir evlenme akdi olmayıp nikâh için söz vermektir. Bu sözün de taraflar açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Nişanından vazgeçen taraf haklarından birini kullanmıştır. Bu sebeple nişanın bozulmasıyla tazminat istemek nişanın niteliğine aykırıdır.

3. Bazen tazminat hükmünü vermek, nişandan vazgeçen erkeğin tazminat ödeme gücü olmadığı zaman mecbur olarak evlendirilmesini gerektirebilir. Bu da tehlikeli bir durumdur. Nikâh sözleşmesinin en büyük esası olan rıza ortadan kalkmış olur.

4. Hâkim tazminat kararı vermeden önce onun nişandan vazgeçme gerekçesini öğrenmesi gerekmektedir. Bu durum ailevi sırların ifşa edilmesine neden olmaktadır.²²⁶

Nişanlılık sürecinin evlilikle tamamlanamayıp nişanın bozulduğu durumda anlatıldığı üzere iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu sürecin bozulması sonucunda ferdi ve ictimâî problemler göz önüne alındığında nişanlılık sürecini haksız bir şekilde bozan

²²⁴ Şükrü Selim Has, “Nişanın Bozulmasının Hukukî ve Dinî/Ahlâkî Neticeleri (İslâm Hukuku ve Modern Hukuk Arasında bir Mukayese)”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30/1 (2006), 123.

²²⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/242.

²²⁶ Savadogo, *İslâm Aile Hukukunda Nişanlanma ve Evlilik Akdi Esnasında Ortaya Çıkan Çağdaş Problemler*, 37.

tarafın tazminat ödemesi doğru olacaktır. Bu tazminatla keyfî durumların önüne geçilerek nişanlılığın ruhuna uygun biçimde sürdürülmesi sağlanabilir.

3. NİŞANLILIK SÜRECİNDE EVLENME AKDI

Bu bölümde evlenme akdinin meşruiyetinden, rükün ve şartlarından, dini nikâhın tarihi gelişiminden, nişanlılık sürecinde evlenme akdi yapılmasından, bu süreçte evlenme akdi yapılmasının sebep ve sakıncalarından söz edilecektir. Bölümün sonunda da nişanlılık sürecinde yapılan evlenme akdinin hukuki boyutu anlatılmaya çalışılacaktır.

3.1. Evlenmenin/Nikâhın Anlamı

Sözlükte birçok anlamı bulunan nikâh (نكاح) kelimesi daha çok cinsî münasebet (vat') ve evlenme akdi anlamlarını ifade eder. Nikâhın cinsî münasebet anlamında hakikat, akit anlamında mecaz olduğu söylendiği gibi bunun aksi de söylenmiş; her iki anlamda hakikat olduğunu söyleyenler de olmuştur.²²⁷ “Nikâh, fıkıh bilginlerine göre, genellikle cinsî münasebet ve evlenme akdi anlamındadır. Hanefilerin çoğunluğuna göre, Kitap ve Sünnet'te karînesiz olarak yer alınca cinsî münasebet anlamı anlaşılır. Diğerlerinin çoğunluğuna göre ise, evlenme akdi anlaşılır.”²²⁸

Nikâhın terim anlamı: “Hukuken aralarında bir engel olmayan adayların meşrû birliktelik yapmak için gerçekleştirdiği akittir. Hanefiler evlenme akdini bizzat faydalanma mülkiyetini ifade eden akit olarak tanımlamışlardır.”²²⁹

Başka bir tarife göre nikâh; “şer‘an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder.”²³⁰

3.2. Evlenmenin Meşruiyeti

İslâm hukukuna göre ailenin temelini oluşturan evlenme; Kitap,²³¹ Sünnet²³² ve icmâ²³³ ile meşru kılınmış bir müessesedir.²³⁴ İslâm hukukunda ailenin kurulması ve muhafaza edilmesi amacıyla birtakım kurallar koyulmuştur. Bununla birlikte hadis ve fıkıh kitaplarında genellikle müstakil başlıklar altında bu konuya geniş yer

²²⁷ Bk. Ebül-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Ahmed Dâvûdî (Dimaşk: Dâru'l-Kalem - Beyrut: Dâru's-Şâmiyye, 1412), “nikâh, 2/1376-1377.

²²⁸ Kaynaklarıyla birlikte detaylı bilgi için bk. Mustafa Genç, *İslam Hukukunda Evlendirme Velayeti*. (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), 58.

²²⁹ Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/23.

²³⁰ Fahrettin Atar, “Nikah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Eylül 2022).

²³¹ Nûr 24/32.

²³² Buhârî, “Nikâh”, 3.

²³³ Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed Bâbertî, *el-İnâye (Fethu'l-kadîr ile birlikte)*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 3/98-99.

²³⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/339.Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/201;

verilmiştir.²³⁵ Meselâ Kur'ân-ı Kerim'de aile hukukuyla ilgili 70 ayet-i kerime bulunmaktadır.²³⁶ Evlenmenin meşruiyetine delil gösterilen şu âyet-i kerîme de onlardan biridir.

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ
 “İçinizden evli olmayanları, köle ve câriyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin. Yoksulluk içinde iseler Allah lutfu ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah'ın hazinesi geniştir, her şeyi bilmektedir.”²³⁷

Peygamberimiz (s.a.s.) de bu konuda şöyle buyurmuştur: “Ey gençler zümresi! İçinizden kim evlenmeye güç yetirebiliyorsa evlensin. Çünkü gözü haramdan en çok saklayıp namusu en iyi muhafaza eden budur. Kim de evlenmeye güç yetiremezse oruca devam etsin. Zira oruç onun için bir koruyucudur.”²³⁸

3.3. Evlenmenin Hükümü (Sıfatı)

Normal şartlarda evlenmenin hükümü konusunda fıkıh bilginleri farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bunun sebebi konu ile ilgili nasların bir kısmında bulunan emir kalıbı ile hangi teklîfi hükmün kastedildiği konusundaki farklı kanaatlerdir. Ayrıca kişilerin durumlarına göre evlenmenin hükümü değişmektedir.

Kişilerin çeşitli durumlarına göre evlenmenin hükümü; “farz, vâcip, sünnet, mübah, mekruh ve haram arasında değişebilmektedir.”²³⁹ Burada sadece i'tidal halinde evlenmenin hükmünden söz edilecektir. “Kısaca i'tidal hali hem Yüce Allah'ın haklarını hem de kul haklarını yerine getirme konusunda orta yolda bulunma hâlidir.”²⁴⁰ Hanefilere göre i'tidal halinde (normal durumlarda) evlenmek müekked sünnettir.²⁴¹ Malikilere göre mendup,²⁴² Hanbelilere göre sünnettir.²⁴³ Şafiilere göre ise birçok kaynakta mubah olduğu söylenmiş ise de konuyla ilgili bir araştırmada onlara göre de

²³⁵ Mustafa Genç, “Evlenmenin Hükümü (Şer'î Sıfatı) ve Bu Konuda İmam Şâfiî'ye Nispet Edilen Görüş”, *Diyanet İlmî Dergi*, 56 (2020), 463.

²³⁶ Fahrettin Atar, *Fıkıh Usûlü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1988), 34.

²³⁷ Nûr 24/32.

²³⁸ Buhâri, “Nikâh”, 3; Müslim, “Nikâh”, 1.

²³⁹ Meselâ Hanefilere göre tevekân halinde evlenmek farzdır. Tevekân hâli; kişinin evlenmediği takdirde zinâyâ düşme korkusunun olduğu şiddetli iştihak hâlidir. “Bu hâliyle birlikte mehir ve nafakaya gücü yeten kimse, kesin olarak zinâyâ düşme korkusu taşır da kendisini -oruç tutmak gibi- meşru yollarla sakinleştirmeye imkân bulamazsa onun evlenmesi farzdır. Böyle bir Müslüman evlenmeyi terk ederse günahkâr olur” (Kaynaklarıyla birlikte bk. Genç, “Evlenmenin Hükümü”, 480-481).

²⁴⁰ Detaylı bilgi için bk. Genç, “Evlenmenin Hükümü”, 469.

²⁴¹ Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*, 3/82; Bilmen, *Hukûk-ı Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/41.

²⁴² Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el- Kelbî, *el- Kavânînu 'l-fıkhiyye* (b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.), 130.

²⁴³ Alâüddîn Ebu'l-Hasen Alî b. Süleymân el-Merdâvî, *el-İnsâf fî ma'rîfeti'r-râcihi mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmî'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*. thk. Muhammed Hâmid el-Fakî (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l- 'Arabî, 1374/1955), 8/7.

i'tidal halinde evlenmenin mendûp/sünnet olduğu sonucuna varılmıştır.²⁴⁴ İ'tidal halinin muhtevası mezheplere göre az da olsa farklılık göstermektedir. Özellikle diğer üç mezhebin aksine “Hanbelîler bu konuda kişilerin mâlî durumunu hesaba katmayarak hem fakir zengin ayırımı yapmamışlar hem de evlenmeye mekruh ve haram sıfatları vermeyerek insanları aile kurmaktan sakındırmamışlardır.”²⁴⁵

3.4. Evlenme Akdinin Rükünleri

Rükün (الركن) sözlükte, “köşe, ana sütun, bir bütünün ayrılmaz parçası; büyük iş; dayanak, güç” anlamlarını bir fıkıh usulü terimi olarak ise “bir şeyin varlığı kendi varlığına bağlı olan unsuru ifade eder.”²⁴⁶ Fıkıh bilginleri “bir akdin vücut bulması için zaruri olan unsurları ile sıhhat vb. için gerekli bulunan unsurları yekdiğerinden titizlikle ayırmış birincisi için rükün ikincisi için de şart tabirini kullanmıştır.”²⁴⁷ Kısaca rükünler bir şeyi meydana getiren asli parçalardır.²⁴⁸

İslâm hukukuna göre nikâhın rükünlerinin bulunmaması halinde akit kurulmuş olmaz. Rükünlerinden birinin eksik olduğu akit taraflara herhangi bir görev yüklemes. Bu şekilde yapılan akitle nikâh akdi ortaya çıkmamaktadır.²⁴⁹ Akdin geçersiz sayılmasından dolayı fertler hâlâ birbirine yabancısıdır. Bu sebeple taraflar arasında herhangi bir halvet hali oluşmamasına özen gösterilmelidir.

Fıkıh âlimleri evlenme akdinin tamamlanabilmesi için birtakım rükünlerden söz etmektedir. Onlardan bazılarında görüş birliği; bazılarında ise ayrılığı bulunmaktadır.

3.4.1. İttifakla Kabul Edilen Rükünler

İslam hukukuna göre herhangi bir konuda akdin meydana gelmesi için öncelikle tarafların var olması gerekmektedir. Tarafların karşılıklı olan bu irade açıklaması icâb ve kabûl olarak isimlendirilmiştir ve icâb ile kabul görüş birliği ile evlenme akdinin rükünlerinden sayılmıştır.²⁵⁰ Burada sırasıyla mezheplerin icâb ve kabûl hakkındaki görüşleri üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

²⁴⁴ Bk. Genç, “Evlenmenin Hükmü”, 473-478.

²⁴⁵ Genç, “Evlenmenin Hükmü”, 486.

²⁴⁶ Tevhîr Ayengin, “Rükün”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Eylül 2022).

²⁴⁷ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/263.

²⁴⁸ Bk. Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*, 3/82.

²⁴⁹ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 36.

²⁵⁰ Alâüddin Ebu Bekir b. Mes'ûd Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986), 2/228; Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*, 3/82; Genç, *İslam Hukukunda Evlendirme Velayeti*. 58.

3.4.1.1. Hanefilere Göre İcâb ve Kabûl

Evlenme akdini gerçekleştirecek olan tarafların evlenme niyetlerini sözlü olarak ifade etmelerine icâb ve kabûl denir. İcâb ve kabûl; “İki taraflı hukukî işlemlerin kurulması, kural olarak karşılıklı ve birbirine uygun iki iradenin açıklanmasına ve bunların irtibatına bağlıdır. Bunun için de akitler; icab ve kabûl adını alan ve birbirine uygun olan iki irade beyanı ile hukukî varlık kazanır.”²⁵¹

Hanefî mezhebine göre nikâh akdinin unsurları icâb ve kabûlden oluşmaktadır.²⁵² 1917 tarihli Hukûk-i Âile Kararnâmesi’nde bu konuda şöyle denilmektedir: “Nikâh, meclis-i nikâhta tarafeynin veya vekillerinin icâb ve kabûlüyle akd olunur.”²⁵³ İcâbı erkek tarafının yapması gibi bir zorunluluk yoktur. Taraflardan ilk kim teklif yaparsa o icâb konumundadır.²⁵⁴ Teklifin karşılığında cevap vermek için konuşan kişinin sözüne de kabûl denilmiştir.²⁵⁵

İcâb ve kabûlün yansıması sözle olduğu için İslâm hukukunda evliliğe ait sîga diye adlandırılan yapılar ortaya çıkmış ve bunların kullanılmasında bazı ilkeler belirlenmiştir. Öncelikle evlenme akdi mazi (geçmiş) zaman sîgasıyla meydana gelir.²⁵⁶ Fıkıh bilginleri; şimdiki zaman ve geniş zaman sîgalarının kullanılmasıyla Evlenme akdinin gerçekleşmeyeceğini kabul etmişlerdir. Çünkü geniş veya şimdiki zaman ifade eden lafızların; yapı itibarıyla evlenme vaadi mi yoksa evlenme akdi mi gerçekleştirdiği konusu şüphe barındırmaktadır. “Türkçede ise şimdiki zaman ve geniş zaman için ayrı kipler kullanıldığından böyle bir karışıklığın meydana gelmesi mümkün değildir.”²⁵⁷ İcâb ve kabûlle ilgili genel prensipler şu şekildedir:

1. İcâb ve kabûlle ilgili Arapça tezevvüc ve nikâh kelimeleri ile yapılan akdin sahih olduğu ittifakla kabul edilmiştir. Çoğunluk, örf âdet yoluyla evlenme akdi anlamında kullanılan lafızlarla da nikâh akdinin yapılacağı görüşündedir.

2. İcâb ve kabûlün şifahi olması esas olmakla beraber taraflardan birinin bulunmadığı durumlarda açık imzalı veya mühürlü yazı şifahi ifade yerine geçerli kabul edilmektedir.

3. Dilsizlerin işaretlerinin de yazı yerine kullanılabileceği ittifakla kabul edilmiştir. Evlenme akdinde söz, yazı veya işaret dışında yapılacak herhangi bir irade beyanı kabul edilmemiştir.²⁵⁸

²⁵¹ H. Yunus Apaydın, “İrade Beyanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Eylül 2022).

²⁵² Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl-i-Muhtâr*, 3/82; Aslan, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*, 89.

²⁵³ Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, 30.

²⁵⁴ Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/30.

²⁵⁵ Genç, *İslâm Hukukunda Evlendirme Velayeti*, 59.

²⁵⁶ Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl-i-Muhtâr*, 3/82.

²⁵⁷ Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Hikmet evi Yayınları, 2019), 112-113.

²⁵⁸ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/265.

4. İcâb ve kabûlde sîgalar; sonuçlarını hemen meydana getirecek şekilde kullanılmalıdır. Herhangi bir geciktirme ya da ilerde oluşacak bir şarta bağlanmamalıdır. Evlenme akdi yapılırken var olmayan bir şeyi şart koşturmak İslâm hukukunda uygun görülmemiştir.²⁵⁹

3.4.1.2. Diğer Mezheplere Göre İcâb ve Kâbul

Yukarıda da belirtildiği üzere karşılıklı irade açıklaması olarak ifade edilen icâb ve kabûl ittifakla akdin rûkûnlarından sayılmıştır. Mâlikilere göre icâb, kadın tarafına kabûl ise erkek tarafına aittir.²⁶⁰ Onlara göre icâb ve kabulü sîga kavramıyla ifade edilmiştir. “Siga: Evlendirmek (tezvic) ve mülkiyeti devretmek (temlik) gibi sözler ile, icâb ve kabulü gerektiren bir ifade biçimidir.”²⁶¹ Şafiilere göre nikâh akdi tezvic ve inkâh kelimeleriyle yapılırsa sahih olur. İcâb kadın tarafına kabûl ise erkek tarafına aittir.²⁶² Bununla birlikte icâbın kabulden sonra olması sahih olarak ifade edilmiştir.²⁶³ Ayrıca Mâlikî mezhebine göre iradesini açıklayacak olan karı ile kocanın evlenmelerinin sahih olması için ihramda bulunmaması gereklidir.²⁶⁴ Şâfiîler de aynı görüştedirler.²⁶⁵

Hanbelîlere göre evlenme akdinin rûknü icâb ve kabulden ibarettir.²⁶⁶ İcâb: Veli veya vekil gibi, velinin yerine geçen kişi tarafından söylenen ilk sözdür.²⁶⁷ Kabûl ise: Erkeğin, “bu nikâhı kabul ettim” anlamında Arapça karşılık vermesi veya Arapça’yı iyi bilmiyorsa, bu anlama gelen bir söz söylemesidir.²⁶⁸ Yukarıda belirtildiği üzere Hanefîler de evlenme akdinin rûknü icâb ve kabul idi. Ancak iki mezhep arasında şöyle bir fark bulunmaktadır:

Hanefîler icâb ve kabulü cinsiyete bağlamamışlardır. Hanbelîler ise icâbı kadın tarafına, kabûlü erkeğe ait kılmışlardır ve onlara göre kabûl ancak icâb için olur. İcâbtan önce olursa anlamının bulunmayışı sebebiyle “kabûl” sayılmaz.²⁶⁹ Hanefîler için bu durum söz konusu olmaz. Hanbelîlerin kendileri gibi “icâb”ı kadın tarafına has sayan Mâlikî ve Şâfiîlerden farkı ise şudur: Yerinde belirtildiği gibi adı geçen iki mezhep

²⁵⁹ Bilmen, *Hukûk-ı Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 6/17; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1995), 157-158.

²⁶⁰ İbn Cüzey, *el- Kavânînu 'l-fikhiyye*, 131.

²⁶¹ İbn Cüzey, *el- Kavânînu 'l-fikhiyye*, 131.

²⁶² Şirbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, 4/226.

²⁶³ Genç, *İslâm Hukukunda Evlendirme Velayeti*, 60.

²⁶⁴ İbn Cüzey, *el- Kavânînu 'l-fikhiyye*, 132-133.

²⁶⁵ Şirbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, 3/156.

²⁶⁶ Alâüddîn Ebu'l-Hasen Alî b. Süleymân el-Merdâvî, *el-İnsâf fî ma 'rifeti 'r-râcihi mine 'l-hilâf 'alâ mezhebi 'l-İmâmî 'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel. thk. Muhammed Hâmid el-Fakî* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l- 'Arabî, 1374/1955), 8/45.

²⁶⁷ Mansur b. Yunus b. Salahuddin b. Hasan b. İdris el-Buhûtî, *Keşşâfu 'l-kina ' an metni 'l-İkna ' (Beyrut: Daru'l-kutubu'l-ilmiyye, ts.), 7/37.*

²⁶⁸ Bk. Ebu'l-Ferec Şemsüddîn Abdürrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, *eş-Şerhu 'l-kebîr*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l- 'Arabî, 1403/1983), 7/373.

²⁶⁹ Bk. Buhûtî, *Keşşâfu 'l-kina ' , 7/37.*

hanbelîilerin aksine önce erkeğin irade açıklamasını kabul ederler. Yani îcâb-kabûl tertibini şart koşmazlar.

3.4.2. Diğer Rükünler

Mâlikî ve Şafilere göre koca, karı ve veli de evlenme akdinin rükünlerindendir. Ayrıca Mâlikiler mehri, Şafiiler ise ihtilaflı olmakla birlikte şahitleri evlenme akdinin rükünlerinden saymışlardır.²⁷⁰ Mâlikilerce koca, karı, veli, mehir ve siga;²⁷¹ Şâfilerce koca, karı, veli, şahitler ve siga²⁷² olmak üzere her iki mezhebe göre de evlenme akdinin rükünleri beştir.

Yukarıda ifade edildiği üzere Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre veli de evlenme rükünleri arasında gösterilmiştir. Mâlikî,²⁷³ Şâfiî²⁷⁴ ve göre hiçbir kadın velisinin izni olmadan evlenemez. Vekâlet yoluyla başkasını da evlendiremez, hiç kimse adına nikâhı kabul edemez.²⁷⁵ Hatta velileri tarafından izin verilse dahi kadınlar nikâh akdini yapan taraflardan biri olamaz. Bu durumda Mâlikilere göre zifaktan önce veya sonra -evlilik süresi uzayıp çocukları bile olsa- bu akit feshedilir.²⁷⁶ Hanbelîlere göre de “nikah, ancak veli ile sahih olur. Bir kadın, kendisini yahut başkasını nikahlamaya malik değildir. Velisinden başkası kadını evlendirmeye vekil kılamaz. Şayet kadın, böyle bir durumu yerine getirecek olursa nikahı sahih olmaz.”²⁷⁷

3.5. Evlenme Akdinin Şartları

İslâm hukukuna göre yapılan evlenme akdinin unsurları yanında bir de şartları bulunmaktadır. “Şart, hükümde tesiri olmaksızın ve ona götüren yol olmaksızın hükmün varlığı kendisine bağlı olan şeydir.”²⁷⁸ İçerisinde yer aldığı durumlara göre şartların eksikliği; bâtıl, fasit, mevkuf ve gayri lâzım akit olmak üzere farklı hukuki sonuçlar doğurmaktadır. Hanefîlere göre evlenme akdinin şartları; in’ikad, sıhhat, nefaz ve lüzum olmak üzere dört grupta toplanabilir.

Akdin vücuda gelmesini temin eden şartlara in’ikad, sahih ve muteber olmasını temin eden şartlara sıhhat, yapıldığı andan itibaren başka bir şeye muhtaç olmaksızın geçerli olmasını sağlayan şartlara nefâz nikâhın

²⁷⁰ Genç, *İslâm Hukukunda Evlendirme Velayeti*, 62-63.

²⁷¹ İbn Cüzey, *el- Kavânînu ’l-fikhiyye*, 131.

²⁷² Şirbînî, *Muğni ’l-muhtâc*, 4/226.

²⁷³ İbn Cüzey, *el- Kavânînu ’l-fikhiyye*, 134.

²⁷⁴ Şirbînî, *Muğni ’l-muhtâc*, 4/226.

²⁷⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü ’l-müctehid*, 3/36; Şirbînî, *Muğni ’l-muhtâc*, 4/239; Aslan, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*, 90; Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 46.

²⁷⁶ İbn Cüzey, *el- Kavânînu ’l-fikhiyye*, 134.

²⁷⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/345.

²⁷⁸ Kaynaklarıyla birlikte bk. Alpaslan Alkış, *İslâm Hukuk Usûlü* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020), 82.

bağlayıcılığını sağlayarak fesih davasına imkân vermeyen şartlar lüzum şartları olarak isimlendirilmektedir.²⁷⁹

3.5.1. Evlenme Akdinin İn'ıkad Şartları

Evlenme akdinin meydana gelmesini sağlayan ilkeleri kuruluş şartları oluşturmaktadır.²⁸⁰ Bu şartlar aynı zamanda İn'ıkad şartları olarak da bilinmektedir. Akdin unsurundaki bir eksiklik nasıl ki hüküm meydana getirmiyorsa bu şartlardan birinin noksan olması da yapılacak akdin bâtil olmasına sebep olur.²⁸¹ Bunun sonucunda evlenme akdinin kuruluş şartlarında olacak bir eksiklik nedeniyle taraflar arasında hukuki sonuç ortaya çıkmayacaktır. Bu şekilde yapılan akitler hükümsüz kabul edilip tarafların ayrılması gerekir.²⁸² İn'ıkad şartları başta ehliyet olmak üzere bazı konularla bağlantılıdır.

Evlenme akdini gerçekleştirecek taraflar tam ehliyetli olmalıdır. Tam ehliyet; tarafların akıl ve bâliğ durumunda olduğunu ifade eder. Bu ehliyetle yapılan evlenme akitleri geçerlidir. “Evlenme ehliyeti bulunmayan akıl hastalarıyla, temyiz çağına gelmemiş küçüklerin kendi irade beyanlarıyla bizzat yapacakları evlenme akdi bâtildir.”²⁸³

3.5.2. Evlenme Akdinin Sıhhat Şartları

İslâm hukuku evliliğin sahih olarak gerçekleşip taraflar arasında hukuki sonuca götürebilmesi için bazı şartlar aramıştır. Şartlardan biri bulunmazsa yapılan akit Hanefi mezhebine göre fasit, cumhura göre de bâtil kabul edilmiştir.²⁸⁴ Tez konumuz bakımından bir sıhhat şartı olarak şahitlerin bulunması önem arz etmektedir.

İslâm hukukunda şahit bulundurulmasının hikmeti bu akdin bir nevi insanlar önünde tescil edilip ilan edilmesidir. Evlendikten sonra taraflar arasında meydana gelecek bir anlaşmazlık veya hüküm gerektiren durumda; şahitlerin varlığı karşılıklı haklar noktasında taraflara fayda sağlayacaktır.²⁸⁵ Peygamberimiz (s.a.s): “Veli ve iki âdil şahit olmadıkça nikâh olmaz”²⁸⁶ buyurmuştur. Fıkıh bilginleri, Şafililerdeki ihtilaflı durumlarla birlikte şahitliğin evliliğin sıhhat şartı olduğu konusunda ittifak etmiştir.²⁸⁷ Peygamberimiz (s.a.s.); “Nikâhı ilan edin, onu mescitlerde yapın, üzerine def vurun”²⁸⁸

²⁷⁹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/267.

²⁸⁰ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/267.

²⁸¹ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/40.

²⁸² Hasan Ali Görgülü, *İslâm Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2005), 83- 84.

²⁸³ Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 52.

²⁸⁴ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/66.

²⁸⁵ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/268.

²⁸⁶ Dârekutnî, *Sünen*, 4/322.

²⁸⁷ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/63.

²⁸⁸ Tirmizî, “Nikâh”, 6.

buyurmuştur. Hadis-i şerifte verilen mesaj, nikâhın ilan edilerek tarafların artık evli olduğunun insanlara gösterilmesidir. Nikâhı ilan etmek; evliliği, toplumun yaşantısını bozan her türlü gayri meşrû ilişki biçiminden ayırmaktadır. Hadis-i şerifin diğer mesajı da Evlenme akdinin meşrû sınırlar dahilinde kutlanmasıdır.

Fıkıh bilginleri evlenme gibi ciddi bir adımın atılmasına eşlik eden şahitlerle ilgili birtakım şartlar ileri sürmüşlerdir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî âlimleri şahitlerin nikâh akdi esnasında hazır bulunmalarını şart koşturmaktadır. Bununla birlikte şahitlerin akıl ve balığ olması gerekmektedir. Hanefilerde bir erkek ve iki kadının şahitliği ile evlenme akdi caizdir.²⁸⁹ “Hanefiler dışındaki üç mezhep fukahâsı had ve kıyas davalarında olduğu gibi şahitlerin ikisinin de erkek olmasını şart koşar.”²⁹⁰

3.5.3. Evlenme Akdinin Nefaz Şartları

Kurucu unsurları ve sıhhat şartlarını bünyesinde barındırmasına rağmen bazı akitler yürürlük kazanmamaktadır. İslâm hukukunda akdin geçerliliği, nefaz şartları olarak isimlendirilmiştir. Mesela Hanefilere göre mevkuf bir evlenme akdi henüz yürürlüğe girmemiş olup şartların oluşmasını beklemektedir. Evlenme akdinin yapanlar tam ehliyetli değilse bizzat gerçekleştirdikleri evlenme akdi velilerin; adaylar tam ehliyetliyse velilerinin yaptığı evlenme akdi diğer tarafın icazetine kadar mevkuf olarak kalır.²⁹¹ Mevkuf bir akit taraflar arasında hemen hukuki bir sonuç doğurmaz. Bunun için icazet alınıp evlenme akdinin geçerli hale getirilmesi gerekir. İcazet alınmadığı takdirde yapılan akit askıda kalır. Meselâ, dul kadının velisinin onun rızasını almadan yapacağı evlenme akdi mevkuftur.²⁹²

3.5.4. Evlenme Akdinin Lüzum Şartları

Feshe imkân vermeyecek şekilde evliliğin devamını sağlayan şartlara lüzum şartları denir. Bu şartları bünyesinde taşımayan Evlenme akdinin tamamlandığı kabul edilmiştir. Bununla beraber taraflardan biri veya velinin lazım olmayan akdi feshetme hakkı bulunmaktadır.²⁹³

Akdin lüzum şartlarıyla ilgili olarak şu durumlar söz konusudur:

1. Hür, balığ ve akıllı olan kadının velilerinin rızasını almadan mehri misil ile kendine denk biriyle evlenmelidir. Denklik yoksa veya mehirsiz evlilik yapılmışsa kızın velilerinin nikâh akdinin feshini talep etme hakkı vardır.²⁹⁴ Bu durumda karı ile kocanın

²⁸⁹ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/66.

²⁹⁰ Aslan, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*, 105. Şahitlerde aranan şartlar konusunda bk. Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 4/234.

²⁹¹ Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 137.

²⁹² Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/269.

²⁹³ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/269-270.

²⁹⁴ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/270.

arasını ayırmak için hâkimin hükmü gereklidir.²⁹⁵ Kefaet; Hânefi, Şâfiî ve Hanbelilerce nikâhın lüzum şartıdır. İmam Mâlik'e göre kefaet şart değildir.²⁹⁶

2. Gayri mümeyyiz çocuklar gibi eda ehliyeti bulunmayanlar ile mümeyyiz çocuklar gibi eda ehliyeti eksik olanlar velileri tarafından evlendirilebilirler. Baba veya dede tarafından evlendirilen küçüklerin ergenlik çağına ulaşınca akdi feshetme hakları yoktur. Fakat onları amca ve kardeş gibi diğer velileri evlendirmiş ise, İmam Ebû Hanîfe (ö.150/767) ile İmam Muhammed (ö.189/805)'e göre, ergenlik çağına ulaştıklarında akdi kabul edip etmeme konusunda muhayyerdirler; isterlerse akdi feshedebilirler. Bu durum “ergenlik muhayyerliği” (hıyârü'l-bulûğ) olarak ifade edilir.²⁹⁷ Evliliğin denk biriyle mehri misille yapılmış olması da bu durumu değiştirmez.²⁹⁸

3. “Tenasül uzvu kesilmiş, husyeleri çıkarılmış, iktidarsız, akıl hastası, cüzamlı, frengili kimselerin durumları evliliğin devamını önleyip kadına fesih hakkı kazandırmaktadır.”²⁹⁹

Evliliğin unsurları ve şartlarıyla alakalı hükümler genel olarak şu şekilde özetlenebilir. Taraflar arasında meydana gelen evlenme akdinin rükünlerinde bir eksiklikten söz ediliyorsa bu akit bâtil hükmünü alır. Akdin bâtil olması herhangi bir hukuki sonuç doğurmadığını gösterir. Böyle bir durumda taraflar birbirlerinin mahremi olmaya devam ettikleri için aralarında mahremiyet devam etmektedir. Bu sebeple akdi yapan taraflar ayrılmalıdır. Sıhhat şartları eksik olan akitse Hanefilere göre fâsit hükmünü almaktadır.³⁰⁰ Nefaz şartlarından biri eksik olan akit ise mevkuttur. Bu akit başkasının icazetiyle yürürlüğe girer. Böyle akitler icazet verilmeden önce fasit nikâh akdinin hükmüne tabiidir. Lüzum şartları noktasında bir eksikliği bulunan akitse gayri lâzım olarak isimlendirilir. Gayri lâzım akitlerde cinsel birleşmeden önce yapılan fesih hiçbir hukuki sonuç doğurmaz. “Cinsel birleşme meydana geldikten sonra fesih hakkı kullanılırsa iddet, nafaka, hürmet-i musahare, nesep ve mehr-i misil gibi sahih evlenme akdine bağlanan sonuçları taraflar için meydana gelmiş kabul edilir.”³⁰¹

3.6. Nişanlılık Sürecinde Dinî Nikâh Yapılmasının Sebep ve Sakıncaları

Bu bölümde; dini nikâh kavramının ne zaman ortaya çıktığı, kullanıldığı dönemde içeriğinin nasıl olduğu, günümüzdeki kullanımıyla geçmişteki kullanımının arasındaki farklılıklar, nişanlılıkta dini nikâhın yapılma sebepleri ve problemleri tarafları,

²⁹⁵ Detaylı bilgi için bk. Bilmen, *Hukûk-ı İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/70-71.

²⁹⁶ Bilmen, *Hukûk-ı İstılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/72.

²⁹⁷ Ebû Yûsuf (ö.182/798)'a göre ise diğer velilerin yapmış olduğu akdi de feshedemezler (bk. Mevslî, *el-İhtiyâr*, 3/94).

²⁹⁸ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, 9/79; Aslan, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*, 108.

²⁹⁹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/270; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 167-168.

³⁰⁰ Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 166.

³⁰¹ Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 169.

resmi nikâhla dinî nikâh arasındaki farklılıklar ve nişanlılık döneminde yapılan evlenme akdinin hukuki boyutu anlatılmaya çalışılacaktır.

Konu anlatılırken imam nikâhı ve dini nikâh kavramları; anlam olarak birbirinin yerini tuttuğu için aralarında herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Konu detaylandırılırken genel olarak dini nikâh tabiri kullanılmıştır.

3.6.1. Dinî Nikâhın Tarihi Süreci

Bilindiği üzere İslâm hukukunda evlenme akdi tarafların irade beyanıyla kurulup kendine ait rükün ve şartları olan özel bir akittir. Evlenme akdinin kuruluşu için özel bir mekân şartı koşulmamakla birlikte³⁰² Peygamberimiz (s.a.s.): “Nikâhı ilan edin, onu mescitlerde yapın, üzerine def vurun.”³⁰³ buyurarak evlenme akdinin camilerde yapılmasını; tavsiye etmiştir.

Zamanla evlenme akdinin yapılma usulüyle ilgili birtakım değişimler ortaya çıkmıştır. Bunları Ekrem Buğra Ekinci şöyle ifade etmiştir:

Dört halife devrinden beri nikâhların resmî kayıt altına alındığına dair bilgiler vardır. Nitekim Hazret-i Ömer zamanında divanlar kurulmuş; nüfus sayımı yapılarak beytül-mâl harcamalarına esas olmak üzere halkın isimleri kaydedilmişti. Emevîler zamanında da bu sayımlar muntazaman devam etmiştir. Sonraki İslâm devletlerinde de nikâhların kâdı tarafından kısıldığı veya nikâh için kâdından izin alındığı söylenebilir. Selçuklu Devleti zamanında verilen kâdı beratlarında da bu husus yer almaktadır. Memlûkler zamanında kâdıların nezâreti altında *akkâdü'l-enkiha* denen nikâh kıyma memurları vardı. Bu devirde nikâhların mutlaka kâdı huzurunda kısılması mecburiyetinin bulunmadığı, ancak zamanla halk arasında kâdı veya resmî vazifeli huzurunda nikâh kıyma âdetinin yayıldığı anlaşılmaktadır. Osmanlılarda da bu gelenek devam etmiştir.³⁰⁴

Peygamberimiz (s.a.s.) devrinde dinî nikâh kavramına rastlanılmamaktadır. İmam nikâhı olarak bilinen tabirin sonraki dönemlerde görüldüğü söylenilebilir. Bu duruma misal olarak Osmanlı Devleti'ndeki evlenme uygulamaları gösterilebilir. Halil Cin bu dönemdeki nikâhın yapılma usulüne yönelik ise şöyle demektedir:

Osmanlı Devleti zamanında kadı bazen nikâh akdine direk kendisi katılır, bunu yapamadığı zamanda hüccet-i nikâh adı verilen bir belge düzenleyerek evlenme akdini gerçekleştirecek kişiye bunu iletir. O dönemde tarafların evlenme için kadıya gitme mecburiyeti olmadığı gibi herhangi bir memurun veya imamın evlenmede bulunmasına da gerek yoktur. Kadı veya onun nâibinin evlenme akdinde bulunmadığı zamanlarda izinnâme ile imamlara bu görev verilmiştir. İzinnâme, içerisinde evlenecek kız ve erkeğin nikâhlarının yapılmasına yönelik kadı veya nâibi tarafından yazılan

³⁰² Ahmet Onay, "Toplumsal Farklılaşma ve İmam Nikahı Meselesi", *Journal of Analytic Divinity*, 2/2 (Haziran 2018), 98.

³⁰³ Tirmizî, “Nikâh”, 6.

³⁰⁴ Ekrem Buğra Ekinci, “Osmanlı Hukukunda İzinnâme ile Nikâh”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2 (2006), 45- 46.

belgedir. İzzinnâme devletin evlenmeye yönelik müdahalesi anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde Kanûnî zamanından itibaren resmen izin almadan bahsedilmiştir. Dikkate değecek husus imamın evlenme akdini yapmasının resmi olarak ona verilmiş olmasıdır.³⁰⁵

İslâm hukukunda imamın evlenme akdinde bulunması şer'î olarak zorunlu değildir. İslâm tarihinin ilk dönemlerinde de buna rastlanılmamaktadır. İmamın evlenme akdinde yer aldığı uygulamaların Osmanlı Devleti zamanında çıkarılan izinname ile sonradan ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. İzzinnâme'ye göre kadılar nikahlara katılamayacakları zaman görevlerini imamlara devretmiştir. Görevlendirme sadece sözel olmayıp resmi evraklarda da düzenlenmiştir.³⁰⁶

İmamların evlendirme akdinde vazifelenilmesi o dönem için okuma yazma bilip akdin keyfiyeti hakkında bilgi sahibi olan birine ihtiyaç duyulmasından kaynaklanmış olabilir. Çünkü evlenme akdi yapıldıktan sonra belge düzenlenerek ilgili makama teslim edilmektedir. İmamlar devletin vazifeli memuru olarak bu görevi yapmak üzere seçilmiştir. Sonuç olarak imamın evlenme akitlerinde görevlendirilmesi o dönem için devletin imama vermiş olduğu bir yetkidir. Bu da toplum ve devlet menfaatine yönelik örfî hukuka ait bir uygulama olarak kayıtlarda yer almıştır.

Osmanlı Devleti imamlara verdiği görevde zamanla birtakım düzenlemeler yapmıştır. Mesela Tanzimat döneminden sonra çıkarılan kanunlarda imamlar evlenme akdini yapmak üzere görevlendirilmiştir.³⁰⁷ İlk dönemlerde kadıların yardımcısı olarak evlenme akitlerinde bulunan imamlar bu süreçte doğrudan yetkilendirilmiştir. Zaman içerisinde birtakım kanunlarla kararlar yenilenmiştir. Evlenme akdinin imamlar tarafından kısılması “dinî nikâh”, akdin ne unsuru ne de şartı sayılmıştır.

1917 yılında evlenme ve boşanmaya yönelik esasları tedvin eden Hukuk-i Aile Kararnâmesi'nde evliliğin resmî olarak devlet görevlisi önünde tescil edilmesi gerektiğiyle ilgili yeni bir düzenleme yapılmıştır. Kararnâme'nin 37. maddesine göre hâkim veya nâibi tarafların irade açıklamaları sırasında hazır bulunur ve hüccet-i nikâh olarak tâbir edilen senedi tanzim ve tescil eder.³⁰⁸ Osmanlı Devleti'nden sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde bilindiği üzere Avrupa ülkelerinden alınan kanunlarla yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanunlarla dinî nikâhların; resmî nikâh akdi olmadan yapılamayacağı kararına varılmıştır. Sonuç olarak devletin resmî memuru önünde akitlerin tescil edilmesi zorunluluk haline getirilmiştir.³⁰⁹ Bu şekilde gayr-ı resmî olan evliliklerin de önüne geçilmek istenmiştir.

³⁰⁵ Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974), 282-283.

³⁰⁶ Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 284.

³⁰⁷ Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 284.

³⁰⁸ Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, 30.

³⁰⁹ Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 296.

Dolayısıyla toplum içindeki bu tip uygulamaların dinî nikâh olarak isimlendirilmesi, İslâm hukuku açısından dinî nikâh nitelendirmesini gerektirmez.³¹⁰ Bir dönem devlet mekanizmasının karar alarak imamlara vermiş olduğu vazife daha sonra sonlandırılmıştır. Ancak halk içerisinde uygulama olarak var resmi nikâhın yanında dinî nikâh yapılmış; hatta bazen sadece dinî nikâhla yetinilmiştir.

Günümüzde de yasak olmasına rağmen resmi nikâh olmadan sadece dinî nikâhla sürdürülen evlilikler bulunmaktadır. Kanunlar bu konuda açık ve net olarak ortadayken toplum nazarında hâlâ bu tip uygulamaların varlığı görülmektedir. Dinî nikâhla yapılan evliliklerin problemli yanları düşünüldüğünde bunun önüne geçebilmek için yakın zamanda yeni bir adım atılmıştır. Devlet bu konuda düzenleme yaparak müftülere de nikâh kıyma yetkisi vermiştir.³¹¹ Müftülere verilen görevle toplumun bir bölümünün kafasını karıştıran dinî nikâh, resmi nikâh ayrımı çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Çıkarılan genelgeyle il ve ilçe müftülerine evlendirme yetkisi verilmiştir.³¹²

Müftülerin haricinde kimsenin nikâh kıyamayacağı belirtilerek yasal olmayan uygulamaların önüne geçilmek istenmiştir. Müftülerin yetki alanı; il, ilçe, belediye ve köy hudutları olarak belirlenmiştir. Ayrıca evlenecek taraflardan biri yabancı uyruklu olursa müftülerin evlendirme yetkisinin olmadığı belirtilmiştir.³¹³ Genelgenin yayımlanmasının birden fazla amacı bulunmaktadır. Bu amaçlardan konumuzu ilgilendiren kısım ise; devlet kayıtlarına girmeyen imam nikâhının önüne geçilerek yapılan evliliklerin resmîyete taşınmasıdır. Bu sayede sadece dinî nikâhla yapılan problemli evliliklerin bir kısmının son bulması mümkündür. Bununla birlikte evlilikle alakalı sıkıntılar yaşandığında taraflar mahkemeye de başvurabilecektir.³¹⁴ Bu sebeple genelgenin amacını taşımayan her türlü evlenme akdinden kaçınılmalıdır. Devletin müftülere verdiği yetki; imam nikâhlarını resmîyete taşıyarak toplumun hassasiyetine çözüm bulmak için yapılmıştır.³¹⁵ Toplum da bunu destekleyip kayıt altına alınamayan nikâhlardan uzak durmalıdır. Dolayısıyla müftünün yapacağı nikâhın toplum nazarında herhangi bir şüpheyi yer bırakmayacağı düşünülmektedir.

³¹⁰ Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2020), 51.

³¹¹ <https://www.yeniakit.com.tr/haber/muftulere-nikah-kiyma-yetkisi-tbmmden-gecti-386604.html> (Erişim tarihi 17.09.2022)

³¹² 03/11/2017 tarihli ve 30229 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe giren 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 7039 sayılı Kanun ile 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu’nun “Evlendirme Yetkisi” başlıklı 22. maddesinin, evlendirmeye yetkili memurları belirleyen ikinci fıkrasına “il ve ilçe müftülüklerine evlendirme memurluğu yetkisi ve görevi verebilir” ibaresi eklenerek müftülüklerin nikâh işlemi yapmasının önü açılmıştır.

³¹³ Bk. İçişleri Bakanlığı 30/11/2017 tarihli ve 132911 sayılı oluru.

³¹⁴ Mehmet Fatih Akgüç, *Evlilik Öncesi Sürecin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 28.

³¹⁵ Muhammed Erinç, “Dini Nikah-Resmi Nikah Karşılaştırması ve Müftülere Nikah Görevinin Verilmesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 30 (2017), 304.

Anlaşıldığı üzere Osmanlı devletinin dönemin şartlarına göre imamlara yüklemiş olduğu vazife sonucu imamların nikâh kıyması insanların anlayışını şekillendirmiştir. Toplumun bir kısmı imam olmadan yapılan nikâhta bir eksiklik olduğu inancına kapılmış; devlet memurunun yaptığı nikâh yeterli görülmemiştir. Resmî nikâhla birlikte ya da resmî nikâh olmadan dinî nikâh akdine devam edilmiştir. Devlet de bu durumun önüne geçmek için kanunlarla düzenlemeler yapmıştır. Kanunlara aykırı hareket eden kişilerinde cezalandırılacağı ifade edilmiştir. Buna rağmen günümüze kadar dinî nikâh uygulaması toplumda yer bulmaya devam etmektedir.

3.6.2. Nişanlılık Sürecinde Dini Nikâh Yapılmasının Sebepleri

Tarafların nişanlılık döneminde yapmış olduğu evlenme akdinden maksat daha çok bu akdin halk içindeki karşılığı olan dini nikâh veya imam nikâhıdır. Nikâh yapıldıktan sonra süreç evlilikle tamamlanmadığında taraflar ve aile arasında birçok problem ortaya çıkabilmektedir. Süreç devam ederken ortaya çıkan problemler kişilere ve aile kurumuna zarar vererek toplumun düzenini bozmaktadır.

Nişanlılık sürecinde yapılan dini nikâh; çalışmanın asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu başlık altında nişanlılık sürecinde yapılan dinî nikâhın yapılmasının sebepleri anlatılmaya çalışılacaktır.

3.6.2.1. Nikâh Memurunun Kıymış Olduğu Nikâhın Geçersiz Olduğu Endişesi

Evlenmek isteyen nişanlıların resmi nikâhın yanında imam nikâhını da yaptırmak istemelerinin başında görevli memurun kıymış olduğu nikâhı yeterli görmemesi gelmektedir. TÜİK'in 2017 yılında yapmış olduğu araştırmaya göre Türkiye'de evlenen çiftlerin %97,1'i hem resmi hem de dini nikâh yaptırmıştır. Bunun yanında %1,1 oranında sadece dini nikâh yaptıran fertlerde bulunmaktadır.³¹⁶

Toplumun bazı kesimlerinin resmi nikâhı tek başına yeterli görmemesinin birtakım sebepleri vardır. Bunların bir kısmı; nikâh memurlarının dini bir vazife yüklenmemiş olması, evliliğin Medeni Kanun'dan alınan yetki ile gerçekleştirilmesi, İslâm'ın getirdiği hükümlerin reddedilmesi olarak öne çıkmaktadır.³¹⁷

Resmi nikâh akdi gerçekleştirilmeden sadece dinî nikâh akdi yaptırarak tarafların evlenmesi birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Bu problemlere nişanlılık sürecinde evlenme akdinin yapılmasının sakıncaları başlığı içerisinde yer verilecektir.

³¹⁶

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Aile-Yapisi-Arastirmasi-2016-21869#:~:text=Bireylerin%20evliliklerinde%20ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirdikleri%20nikah%20t%C3%BCr%C3%BC,ise%20%251%2C1%20oldu> (Erişim Tarihi 20.06.2024).

³¹⁷ Cemil Liv, "Günümüzde İmam Nikahına Yönelişlerin Gerekçeleri ve Resmi Nikah İle İmam Nikahının Fikhî Açıdan Karşılaştırılması", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2014), 171.

3.6.2.2. Veliden Habersiz Evlenme İsteği

Modern zamanın getirmiş olduğu bir problem de gençlerin benmerkezci olarak yetişmesidir. Bu durum evlilik aşamasında da kendini gösterebilmektedir. Ferdin kararına ailesi karşı çıkınca da problemlerin büyüme ihtimali bulunmaktadır.

Taraflar bu sorunu çözmek için genellikle aralarında dini nikâh yapmakta ve bu sayede heveslerine göre hareket etme imkânı bulmaktadır. Zaman içerisinde tarafların ilişkisi kötüye gidince bazı problemler ortaya çıkmaktadır. Bu problemlerin çözümü için de resmi makamlar da devreye girememektedir. Bu durumda da kız ve ailesi en çok yıpranan taraf olmaktadır.³¹⁸

3.6.2.3. Nişanlı Çiftin Rahat Hareket Etme Arzusu

Günümüzde nişanlanan taraflar birlikte daha rahat vakit geçirebilmek adına dini nikâh yaptırabilmektedir. Nişanlılık sürecinde böyle bir nikâhın yapılmasının temel sebebi genellikle günaha düşmemek istenmesidir. Sonuçta özellikle ailelerin hassas tutumundan dolayı nişanlılar gayri resmi uygulamalara yönelmektedirler. Bu sayede taraflar görüşme esnasında rahat hareket edebilmektedirler.³¹⁹

İslâm Hukukuna göre tarafların nişanlılık döneminde dini nikâhla süreci devam ettirmesine dair bir zorunluluk yoktur. Aslında tarafların evlenmeden önce birbirini sınırları koruyarak görebileceği ifade edilmiştir. Peygamberimiz (s.a.s.)’in evlenme isteğini dile getiren sahabîye kadını gördün mü diye sorması da bu duruma örnektir. Muğîre b. Şu’be (r.a.) bir kadınla evlenmek isteğini Peygamber (s.a.s.)’e iletince “git o kadına bak. Çünkü bakman evlendiğinizde aranızda ülfet ve sevginin devam etmesi için daha uygundur”³²⁰ buyurmuştur. Hadis-i şerifte görüldüğü üzere tarafların evlilik öncesinde birbirini görmesi teşvik edilmiş;³²¹ evlenme düşüncesiyle fertlerin hayatını paylaşıp birlikte yaşam kuracağı insanlarla evlilik öncesinde görüşme yapması önemli görülmüştür.

Elbette bu görüşmede mahremiyet kuralları dikkate alınmalıdır. Birtakım heveslerin yaşanılması adına dini nikâh kullanılarak sınırlar aşılmamalıdır. Modern hayatın getirdiği flört tipi arkadaşlıklar için bu nikâh akdine sığınıp keyfi hareketler sergilenebilmektedir.³²² Taraflar şer’i ölçüler dahilinde hareket ederek evlilik

³¹⁸ Nihat Dalgın, “Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Fıkhi Sorunları”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 13 (2009), 37.

³¹⁹ Liv, “Günümüzde İmam Nikahına Yönelişlerin Gerekçeleri ve Resmi Nikah ile İmam Nikahının Fıkhi Açısından Karşılaştırılması”, 171; Hilal Özay, “Nişanlılıkta Yaptırılan İmam Nikâhının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Tokat İlmîyat Dergisi*, 8/1 (2020), 149.

³²⁰ Müslim, “Nikah”, 14; Tirmizî, “Nikah”, 5; Ebû Dâvûd, “Nikah”, 18.

³²¹ Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 56.

³²² Özay, “Nişanlılıkta Yaptırılan İmam Nikâhının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 149.

öncesindeki görüşmeyi tamamlamaya çalışmalıdır. Süreci uzatmak her iki taraf için de problemlerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

3.6.2.4. Gizli Olarak Birden Çok Evlilik Yapma İsteği

Ülkemizde yürürlükte olan Medeni Kanun’a göre tek eşle evlilik esastır; evli bir erkeğin ikinci bir evlilik yapması yasaktır. Erkek bu yasağı aşamadığı için ikinci evliliği sadece dinî nikâhla yapabilmektedir. Erkeğin ikinci evliliğini tescil ettirememesinden dolayı devletin yasakladığı bir aile şekli ortaya çıkmaktadır. Sözü geçen yasa, aynı zamanda fertlerin flört tipi ilişkilerine ya da imam nikâhıyla birlikte yaşamalarına da sebep olmuştur. Tescil edilmeyen evliliklerde ortaya çıkan problemler mahkemeye taşınamayacağı için daha çok kadın tarafı mağdur olmaktadır. Mesela erkeğin boşaması durumunda, çok kere kadın herhangi bir hak talep edemeden hayatını tek başına sürdürmeye çalışmaktadır. Neticeye bakıldığında bu tip evlilikler uzun vadede topluma zarar verip fertlerin mağdur olmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında ailenin temelleri de sarsılarak insanların evliliğe karşı bakış açıları olumsuz etkilenmektedir.

Erkeğin karşılaşacağı bir diğer sorun da eşinin vereceği tepkidir. Erkek bu durumdan çekindiği için gizli olarak bu nikâh akdini yapmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte dinî nikâhla evleneceği kadın erkeğin evli olduğunu öğrenince ortaya çıkacak problemler daha da büyüyecektir. Evleneceği kadına ikinci eş olmayı kabul ettirse bile ilk eşi ve ikinci eşi arasındaki süreci yönetmeye çalışmak erkek adına birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu da ilerleyen zamanlarda huzursuzluk ve aile içi problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır.³²³

3.6.2.5. Medeni Kanun’a Göre Reşit Olmayan Çocukları Evlendirme İsteği

Bazı aileler çocuklarını dini nikâhla evlendirmektedirler. Bu uygulamada ailelerin fikri baskın olup çocuklar bir nevi evlenmeğe zorlanabilmektedir. Bu tip evliliklerin yapılma sebebi, ailelerin aralarındaki muhabbeti kuvvetlendirip dostlukları akrabalık bağıyla devam ettirme isteğidir.³²⁴ Ayrıca veliler çocuklarını güvенеbilecekleri ailelerin çocuklarıyla evlendirmek istemektedirler. Boşanmaların sayısının çoğaldığı günümüzde evlilik yolunda adım atmak kolay değildir.³²⁵ Bu sebeple anne babanın çocuklarını yetiştirirken rol model olduğunu unutmaması gerekmektedir. Bu görevi yerine getiren ebeveynlerin çocukları evlenme çağına geldiğinde doğru kararlar almada daha başarılı olabileceklerdir.

³²³ Dalgın, “Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Fıkhi Sorunları”, 39.

³²⁴ Dalgın, “Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Fıkhi Sorunları”, 47.

³²⁵ Boşanma istatistikleri için bk. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707> (Erişim Tarihi 20.06.2024).

3.6.2.6. Tarafların Evlilik Sorumluluklarından Kaçınması

Günümüzün önemli problemlerinden biri de gençlerin sorumluluk almaktan kaçınmak istemesidir. Bu durum aile hayatında da ortaya çıkabilmektedir. Taraflar herhangi bir sorumluluk altına girmeden aile kurma düşüncesiyle evlilik hayali kurabilmektedirler. Evlilikte problemlerle karşılaşıldığında ise fertler ya çözüm üretecek ya da problemi karmaşık hale getirip aile birliğini bozacaktır.

İslam hukukuna göre usulüne uygun olarak yapılan evlenme akdiyle taraflar birbirinin eşi olurlar. Bunun sonucunda erkek ve kadın üzerine eşlerin yapması gereken sorumluluklar yüklenmektedir. وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ “...Kadınların, mâkul ve meşrû ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur...”³²⁶ anlamındaki âyet-i kerimeyle evlenme akdiyle birlikte tarafların karşılıklı hak ve sorumluluklar altına girdiği ifade edilmiştir. Erkekler ekonomik durumuna göre mehir ödemekle,³²⁷ eş ve çocuklarının yiyecek, içecek, giyecek ve mesken gibi giderlerini içerisine alan nafaka sorumluluğunu yerine getirmekle görevlendirilmiştir.³²⁸

Günümüzde Evlenme akdinin yüklediği vazifelerden kaçarak birtakım hazlar peşinde koşan kişiler nedeniyle bu tip evlilikler ortaya çıkmıştır. Bu maksatla başlayan beraberlikler sonucunda taraflar ya dini nikâh kıyıyor ya da kıymadan iki arkadaş gibi aynı evi paylaşabiliyor. Böylece sorumluluklardan kaçarak herhangi bir problem anında hayatına tek başına devam edebilecek özgürlüğü kendisine verebiliyor. İctimaî hayatta bu tip evlilikleri görüp imrenen insanların da maalesef keyfine göre yaşama hakkına sahip aile hayali kurmasına neden olabiliyorlar.

Sonuç olarak zamanımızda taraflar Evlenme akdinin yüklediği bazı vazifelerden kaçınarak görevleri yerine getirmemek için dinî nikahı tercih etmektedir. Bu tip keyfi hareketler evlilik kurumunun yapısını bozarak ailenin ruhuna aykırı bir yaşam tarzının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte bu şekildeki ailelerde genellikle evlenme akdinin gayesine uygun hareket edilmediği de görülmektedir.³²⁹

3.6.2.7. Tarafları Haramlardan Koruma Çabası

Nişanlılık sürecinde tarafların bir araya gelmesi için yapılan dinî nikâh uygulaması toplumun bazı kesiminde yaygınlık kazanmıştır. Bu sebeple bazı aileler; nişandan sonra dinî nikâh akdi yaptırarak süreci devam ettirmektedir. Çünkü nişanlılar nişanlandıktan sonra sıkça görüşmek isteyeceklerdir. Aslında nişanlılar gerektiğinde

³²⁶ el-Bakara 2/228.

³²⁷ en-Nisâ 4/4 -24.

³²⁸ Liv, “Günümüzde İmam Nikahına Yönelişlerin Gerekçeleri ve Resmi Nikah İle İmam Nikahının Fıkhi Açısından Karşılaştırılması”, 171.

³²⁹ Özey, “Nişanlılıkta Yaptırılan İmam Nikâhının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 149.

mahremiyet kuralları dâhilinde görüşebilirler. Bunun da nişanlı çiftin ailesinin gözetiminde evde nişanlı çiftte özellikle kadın tarafından birinin eşlik ettiği uygun bir yerde veya umuma açık bir ortamda sınırların aşılmadığı görüşmeler gibi farklı yolları bulunmaktadır. Dolayısıyla haramlardan korunma maksadıyla gerektiğinde görüşmek için tek çâre nikâhlanmak değildir. Nişanlılar ve aileleri itidalli bir tavırla sınırlara riayet ederek bu süreci kısa tutarak yönetmeye çalışmalıdır.

3.6.2.8. Evlenmeğe Teşvik Gayreti

Nişanlanan fertlerin baş başa oturamamasının bir sebebi de taraflar adına geleceğin nasıl şekilleneceğinin bilinmemesidir. Çünkü nişanlı çift için tek sonuç evlilik değildir. Nişanlıların süreçte anlaşılamayıp nişanı bitirme ihtimali de vardır. Aile de böyle bir ihtimali hesap ederek evlilik öncesi görüşmeyi sınırlı tutmak istemektedir. Uzun süren bir nişanlılık ilişkisi bittiğinde özellikle kıza ve ailesine yönelik farklı tavırların alınma ihtimali vardır. Kadın hakkında ‘Nişandan döndü.’ şeklinde söylemler insanlar arasında yayılarak olumsuz bir algı oluşturulmaktadır. Buna benzer yorumlarla kızın ve ailesinin üzerinde baskı yapılmaktadır. Bu durum sonucunda kadın psikolojik açıdan sıkıntılar yaşamaktadır. Bu sebeple aileler nişanlılık sürecinde nişanlıları sınırlı bir şekilde görüştürmeye çalıştırmakta ya da dinî nikâh yaptırmaktadır. Ailenin çözüm yolu olarak sunduğu nikâhın evlilik yolunda pekiştirici olduğu inancı bazı ailelerin bu uygulamaya devam etmesine neden olmaktadır.

3.6.2.9. Velilerin Maddi ve/veya Manevi Kuvvet Oluşturma İsteği

Başta baba olmak üzere veliler kendilerinin maddi ve/veya manevi gücünü artırmak için daha çok kızları adına kararlar alarak evlendirme işine girişmektedirler. Bazen de veliler sözü geçen gücü çocuklarının mutluluğu için düşünmektedirler. Bu veliler kararlarının doğru olduğu kanaatiyle süreci dini nikâhla başlatarak çocukların evlilik yolundaki ilk adımını atmış olmaktadır.

Başlık veya süt parası adı altında alınan paraları, mevcut akrabalık bağını kuvvetlendirmeyi veya saygın bir aile ile kurulan bağını güç oluşturma kaleminden sayabiliriz. Bazen de veliler mevcut nüfuzunu kaybetmemek için baskılara boyun eğerek; itiraz edemeyip böyle bir yola başvurabilmektedirler. Bu da birtakım problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

3.6.3. Nişanlılık Sürecinde Dinî Nikâh Yapılmasının Sakıncaları

Aile toplumun en küçük birimi olarak fertlerin dünyaya gelip yetiştiği bir kurumdur. Bu sebeple usulüne uygun olarak başlayan bir evlilik sağlıklı nesillerin

dünyaya gelmesini sağlayacaktır. Gelecek nesillerin sağlıklı bir aile ortamında büyümesi ferdi ve ictimâî hayatta olumlu yansımalar gösterecektir.

Günümüzde tarafların görüşme ve nişanlılık döneminde yaptığı bazı uygulamalar aile kurumuna zarar verip ictimâî hayatta birtakım problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Resmî nikâh olmadan dinî nikâh akdiyle evliliğin yapılması, zamanımızda birtakım olumsuzluklara yol açmaktadır. Baş başa flört etmek isteyen insanların birlikteliklerine dinî nikâh alet edilebilmektedir. Resmî olarak kayıt altına alınmayan bir nikâh akdinin yapılmasında, tarafların sorumluluklarını yerine getirmemelerinden dolayı birçok sıkıntı yaşanmaktadır. Özellikle nişanlılık sürecinde yapılan dinî nikâhlar zaman içerisinde bazı olumsuz hadiseleri ortaya çıkarmıştır. Bu başlık altında nişanlılık döneminde yapılan dinî nikâh akdi sebebiyle ortaya çıkan problemler anlatılmaya çalışılacaktır.

3.6.3.1. Erkeğin Nikâh Akdini Keyfi Olarak Kullanıp Kadını Mağdur Etmesi

Evlenme niyetiyle görüşen taraflar nişanlılık sürecinde genellikle dinî nikâh yapmaktadır. Yukarıda bir kısmından söz edilen birtakım sebeplerle bu nikâh akdi günümüzde yapılmaya devam etmektedir. Süreç uzayıp düğün geciktiğinde de bu uygulamanın problemli yanları daha çok ortaya çıkmaktadır. Genel olarak ortaya çıkan problemler şu şekildedir: Ayrılmaları gerektiği hâlde erkeğin keyfi olarak eşini boşamaktan kaçınması ve erkeğin eşini terk edip ayrılması sonrasında kadının nafakayı alamaması gibi olumsuz durumlarla karşı karşıya kalınmaktadır.³³⁰

Resmî olarak tescil ettirilmeyen dinî nikâhın, tarafların haramlara düşmemesi için yapıldığı görülmektedir. Süreç bu şekilde masum bir niyetle başlarken nişanlı aslında evli (dinî nikâhlı) çiftin arası açılıp anlaşılmadıkları zaman problemler ortaya çıkmaktadır. Bundan sonra tarafların önünde iki yol vardır. Ya problemlerini çözmeye çalışmak ya da süreci bitirip ayrılmak. Taraflar süreci devam ettiremeyip ayrılma kararı aldığında ayrılık kolay olmamakta; aileler arasında çekişmeler ve kavgaların olduğu tatsız durumlar yaşanabilmektedir.

Erkeğin kadını rezil etmek adına keyfi olarak dinî nikâhı sonlandırmaması sürecin en büyük problemidir. Erkek ayrılma sürecinin intikamıyla kadını mağdur etmek için boşamamaktadır. Nikâh resmi makamlarca tanınmadığı için mahkemeye de başvurulamamaktadır. Sonuçta problemlerin merkezindeki kadın ve ailesi çıkmaza girmekte; psikolojik olarak yıpranmalara ve travmalara maruz kalmaktadırlar.³³¹

Nişanlılık sürecinde yapılan evlenme akdinin getirdiği bir diğer problem de kadının başkasıyla evlenememesidir. Erkek kadını boşamayıp cezalandırırken aynı

³³⁰ Dalgın, “Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Fıkhi Sorunları”, 44.

³³¹ Erinç, “Dini Nikah-Resmi Nikah Karşılaştırması ve Müftülere Nikah Görevinin Verilmesi”, 309.

zamanda kadının yeni bir aile kurmasının da önüne geçmektedir. Başka biriyle evlendiğinde zina işleyeceğini ifade ederek kadını köşeye sıkıştırmış olmaktadır.³³²

3.6.3.2. Dinin Eşlere Yüklemiş Olduğu Vazifelerin Yerine Getirilmemesi

İslam hukuku eşlerin birbiri üzerindeki vazifeleri düzenlenmiştir. Ancak birtakım heveslerin esas alınarak kurulan ailede genellikle bu görevlerin yerine getirilemeyeceği açıktır. Daha önce tarafların evlilikle ilgili üzerlerine yüklenen sorumlulukları yerine getirmemek için dinî nikâh yaptığı ifade edilmişti. Burada dinin eşlere yüklemiş olduğu sorumluluklar ele alınıp bunların yerine getirilmemesi durumunda ortaya çıkan problemler anlatılmaya çalışılacaktır.

İslâm hukukunda rükün ve şartlarına göre yapılan evlenme akdinin, eşler açısından birtakım sonuçları vardır. Farklı bir ifadeyle sahih bir evlenme akdinden sonra tarafların birbiri üzerinde hak ve sorumlulukları vardır. Meselâ kadın eş, eşinin sağladığı evde oturur, evi ve çocuklarıyla ilgilenir, eşiyle iyi geçinir ve itaatkâr olur.³³³

Evliliğin kıvamında sürdürülmesinde aile reisi olarak kabul edilen erkeğin de birtakım vazifeleri bulunmaktadır. Meselâ o eşinin mehrini verip helâl yoldan ailesinin nafakasını karşılar, meskeni temin eder, eşine güzel muamele eder.³³⁴ Kadının ve erkeğin görevleri burada sadece misâl olmak üzere sayılanlardan ibaret değildir. Ailenin devamlılığına yönelik her şey tarafların üzerine düşen sorumluluk olarak gösterilebilir.

Sağlıklı bir aile hayatı için sorumlulukların yerine getirilmesi çok önemlidir. Her ne kadar evin ekonomik ve yönetim sorumlulukları erkek üzerine yüklense de kadının da üzerine düşen görevler vardır. Genellikle erkeğin iş için gün boyu evden ayrı kalması sebebiyle evin düzeni ve çocukların yetiştirilme sorumluluğunda kadın ön plana çıkmaktadır. Maalesef günümüzde genellikle her iki eşin de çalıştığı ailelerde bu sorumluluklar tam olarak yerine getirilememektedir. Anne ve babanın rolünü bakıcılar veya kreşler üstlenmektedir. Dolayısıyla İslâm hukukunun eşler üzerine yüklediği sorumluluklar da aksaklıklar oluşmakta ve aile sarsılmaktadır.

3.6.3.3. Devlet Nezdinde Dinî Nikâhın Geçerliliğinin Olmaması

Nişanlılık sürecinde yapılan evlenme akdinin problemleri taraflarından birisi de devletin akdi geçersiz saymasıdır. Resmî nikâh olmadan yapılan dinî nikâh hem kadının

³³² Özey, “Nişanlılıkta Yapıtılan İmam Nikâhının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 150; Erinç, “Dini Nikah-Resmî Nikah Karşılaştırması ve Müftülere Nikah Görevinin Verilmesi”, 309.

³³³ Nuri Kahveci, *İslâm’a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları* (İstanbul: Hikmet evi Yayınları, 2017), 72-81; Neslihan Utangan, *İslâm Hukuku Açısından Nikahın Kadına Yükllediği Sorumluluklar* (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 29.

³³⁴ Kahveci, *İslâm’a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, 62-70; Sabriye Üresin, *İslâm Hukuku Açısından Nikâhın Erkeğe Yükllediği Sorumluluklar* (İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 4.

hem de erkeğin mağduriyetine sebep olabileceği gibi üçüncü şahısları ve toplumu da olumsuz yönde etkilemektedir. Böyle bir nikâhın, mehir, nafaka, hürmet-i musahara, nesep, iddet ve miras konularında ve özellikle boşanmada birçok probleme ve mağduriyetlere neden olacaktır.

Türk Medenî Kanunu, çok eşliliği³³⁵ ve dinî nikâh uygulamasını³³⁶ kabul etmemekte; memur önünde kıyılıp tescil edilen nikâhları geçerli saymaktadır. Resmi nikâh sonucunda taraflar arasında hukuki hak ve yükümlülükler ortaya çıkmaktadır.³³⁷ Ayrıca taraflar herhangi bir anlaşmazlık durumunda mahkemede hakkını arayabilecektir. Bu bakımdan zamanımızda nikâh akdinin kayıt altına alınması İslam hukukunun ruhuna uygun bir uygulama olarak görülmektedir.

Dinî nikahlı eşler, aile ve akrabalarının yanında evli kabul edilseler de resmiyette nikâhsız sayıldıkları için birtakım haklardan da yararlanamamaktadırlar. Özellikle boşanma noktasında mahkemeden herhangi bir yardım isteyemeyen kadınlar bu süreçte en çok mağdur olan taraftır.³³⁸

3.6.3.4. Ferdî ve İctimaî Hayatta Birtakım Problemlerin Ortaya Çıkması

Hiç şüphesiz ailenin üstlendiği sorumluluklar ve gelecek nesillerin yetiştirilmesi önem arz etmektedir. Nişanlılık sürecinde yapılan evlenme akdinde ortaya çıkan bazı problemler aile kurumunu derinden yaralamaktadır. Taraflar nişanlılık dönemini daha rahat geçirmek adına birtakım kuralları görmezden gelerek hareket etmektedir. Bu da süreçte taraflar adına olumsuz durumların yaşanmasına sebep olmaktadır.

Nişanlılık sürecinde yapılan akit sonucu birbirinin eşi konumuna gelen taraflar genellikle yarı bir aile hayatı yaşamaktadır. Çünkü nişanlı çift dinî nikâh ile karı koca olmuştur. Bu şekilde tarafların anne babalarının da içi rahatlamıştır. Çünkü çocukları dışarda buluşup görüştüğünde harama düşer mi kaygısını üzerinden atmışlardır. Ancak bu durum birtakım problemleri de ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda nişanlı aslında evli çiftlerin hayat tarzında karışıklıklara yol açmış; taraflar nişanlı mı yoksa evli gibi mi hareket edecekleri konusunda arada kalmıştır. Çiftler aynı evde yaşamasalar da nikâhın arkasına sığınarak birbiriyle rahat bir şekilde buluşabilmekte hatta bu durum bazı aileler açısından normal görülmemektedir. Bu sebeple nişanlılık ile evlilik dönemleri arasındaki sınırlar birbirine girdirilerek süreç karışık bir hale gelmektedir. Bu da birtakım ferdî ve içtimâî problemlere yol açmaktadır. Bu konuda Nihat Dalgın'dan şu naklin yapılması uygun görülmüştür:

³³⁵ Ülgen, *Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu*, 36.

³³⁶ “Evlenmenin geçerli olması dini törenin yapılmasına bağlı değildir” bk. Ülgen, *Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu*, 36.

³³⁷ Bk. Dural vd., *Türk Özel Hukuku Aile Hukuku*, 3/163-166.

³³⁸ Dalgın, “Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Fıkhi Sorunları”, 44.

Her şeyden önce çok farklı sonuçlar doğuran, İslâm tarihi boyunca görülmemiş bir nikâh şekli türetilmiştir. Öyle ki bu nikâh evlenen gençlerin gerdeğe girmelerini mübah kılmıyor, ancak aralarında bir kısım cinselliklerin, beraberce yolculuğa çıkabilmelerini, baş başa sohbet etmelerini, kol kola gezmelerini caiz kılıyor erkeğe de mehir verme sorumluluğu yüklemiyor. Bu uygulama klasik nikâh anlayışını alt üst etmiş, sonuçta nişan – nikâh karışımı bir sözleşme olan bu uygulama nişanlı ve imam nikâhlı olan gençlerin iletişimde birtakım tedirginliklere neden olmaktadır. Çünkü nişanlılar birbirlerine karı koca gibi mi yoksa bir yabancı gibi mi davranacaklarını bilememektedirler. Yabancı gibi davranmayacakları muhakkak olduğuna göre nikâhın sunduğu birlikte yaşamın ne kadarı bu gençler için serbest, nereden sonrası yasak, bunu kim nasıl ve neye göre belirleyecek?³³⁹

Sürecin birbirine karıştırılmasının yanında tarafların kuralları esnetmesi de ayrı bir problem olarak ortada durmaktadır. Bu durumun ana sebebi olarak tarafların nişanlılık sürecini nefsin isteklerine göre yönetmesi gösterilebilir. Oysaki taraflar öncelikle nişanlılık ve evlilik dönemlerinin sınırlarını öğrenip; kuracakları ailenin huzuru için süreci usulüne uygun olarak yönetmeleri gerekir. Daha açık bir anlatım ile taraflar nikâhlı olsalar bile olabildiğince nişanlıymış gibi yaşamaya çalışmalı ve nişanlılık dönemini çok uzatmadan evliliğe taşınmalıdırlar. Çünkü bu süreç uzadıkça bazı sınırlar aşılabilecek ve yıpranmalar meydana gelebilecektir. Ayrıca bu sürecin devam etmeme ihtimali de bulunmaktadır. Ayrımı durumunda başta kadın ve ailesi olmak üzere ilgililerin birçok sıkıntıyla karşılaştığı görülmüştür. Anlaşmazlık büyüyüp kadın süreci sonlandırmak istediğinde, erkek kabul etmezse onu pişman etmek için elinden gelen her şeyi yapmaya çalışabilecek; ayrılmasına izin vermeyebilecektir. Meselâ, nişanlısına (aslında eşine) kendisinin dinî nikâhlı eşi olduğunu söyleyerek kadın üzerinde baskı kurup başkasıyla evlenirse zina yapmış olacağını söyleyebilecektir. Bu durum nişanlıyken yapılan dini nikâhın en sıkıntılı problemidir. Bu problem hem ferdi hem de itimâî olumsuzluklara götüren bir sakıncalı bir durumdur. Hele de çocukları için her türlü fedakarlığı göze alan anne babalar bu uygulama sebebiyle ağır acılar yaşayabilmektedir. Çünkü bazen problemler çözülmez bir hâl alıyor ve tarafların ve ailelerinin husumeti kaçınılmaz olabiliyor.

Bu konuda Saffet Köse'nin aşağıdaki açıklamalarının nakledilmesi faydalı görülmüştür:

Nişanlılık döneminde yapılan nikâh, modernliğin flört uygulamasına benzemektedir. Bu uygulama, nişanlılık dönemini anlamsızlaştırıp kendi içerisinde birçok sıkıntıyı ortaya çıkarmıştır. Tecrübeler bu dönemde yapılan nikâhların kalıcı ve onur kırıcı problemlere neden olduğunu göstermektedir. Taraflardan biri karı- koca gibi hareket ederek mesela erkek hevesini aldıktan sonra kadını boşayabilmektedir. Başka bir durum da kadın ayrılmak istediğinde erkeğin mâni olarak kendisinin nikâhlı eşi olduğunu

³³⁹ Dalgın, “Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Fıkhi Sorunları”, 49.

söylemesidir. Erkek; kadına, başka biriyle evlendiği zaman ömür boyu zina yaptığını söyleyerek onu baskı altına almaktadır. Nişanlılığın amacı bu değildir. Taraflar sınırları aşmayıp nişanlı gibi davransalar bu tip durumlar ortaya çıkmayacaktı. Dolayısıyla bu dönemde yapılan naylon nikâh; meseleyi çözen değil problem haline gelen bir uygulamadır.³⁴⁰

Köse, yapılan evlenme akdini -naylon nikâh- olarak tanımlayarak İslâm'ın evliliğe yönelik getirmiş olduğu amaçlardan uzak olduğunu belirtmiştir. Bu evliliğin İslâm' da yer alan evlenme akdine benzemediğini ifade etmiştir. Bunun yanında dinî nikâhın tarafların birbirine zarar vermesine sebep olacağını belirtmiştir. Burada nişanlılık döneminde yapılan evlenme akdinin ortaya çıkardığı olumsuz durumlar genel olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Bunlar haricinde yaşanan özel durumlar başka sakıncalardan da söz edilebilir.

3.6.4. Nişanlılık Döneminde Yapılan Evlenme Akdinin Hukuki Boyutu

Hiç şüphesiz evlenme niyetiyle yola çıkan tarafların hedefi; aileyi kurup bir evlilik hayatıyla sağlıklı nesiller yetiştirmek olmalıdır. Aileyi kuran evlenme akdinin nişanlılık sürecinde ve sadece dini nikâh olarak yapılması konusunda bir takım hukukî değerlendirmeler yapılmaktadır. Nişanlılık sürecinde yapılan evlenme akdi geçerli olup olmadığı ve dolayısıyla böyle bir nikâh sahih kabul edilse bile evlilik hayatına başlarken yeniden bir nikâha gerek olup olmadığı gibi bu akdin hukuki boyutuyla alakalı birtakım sorular ve onlara cevap niteliğinde görüşler gündeme gelmektedir.³⁴¹ Sözü geçen görüşlerin bir kısmına katılmak mümkün değildir. Bu konunun Saffet Köse'nin naklini uygun bulduğumuz şu anlatımıyla tamamlanmış sayılacağı düşünülmüştür:

Gayr-ı resmî nikâh ülkemizde, daha çok dinî nikâh ya da imam nikâhı olarak isimlendirilmekte Arap dünyasında ise örfî evlilik (ez-zevâcûl-'urfî) şeklinde adlandırılmaktadır. Bu tür nikâhın çeşitli amaçları vardır. Söz gelimi bazı nişanlıların harama düşmemek ve daha rahat hareket edebilmek meselâ baş başa kalabilmek, beraberce gezebilmek için bu dönemde gerçek nikâh akdine (!) kadar imam nikâhı yaptıkları bilinmektedir. Anne-babalarından uzakta bulunan kızların meselâ bazı üniversite öğrencilerinin Ebû Hanîfe'ye uyararak (!) ailelerinden habersiz olarak iki şahidin huzurunda evlilik yaptıkları örneklere rastlanmaktadır. İlk eşinden habersiz diğer bir kadınla evlenenler vardır. Bu nikâhlardan bir kısmı istenmeyen sonuçlar doğurmaktadır.

....

Nikâhın imam tarafından kıyılması ibadet karakteri arz etmesinin bir sonucu olarak görülebilir. İbn Teymiyye (ö.728/1328) gibi bazı âlimlerin nikâhlarını imamlara kıydırma geleneği olan gruptan söz etmesi hatta

³⁴⁰ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu* (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2017), 97-99.

³⁴¹ Detaylı bilgi için bk. Liv, "Günümüzde İmam Nikahına Yönelişlerin Gerekçeleri ve Resmi Nikah ile İmam Nikahının Fıkhi Açısından Karşılaştırılması", 170 vd.; Özay, "Nişanlılıkta Yapıtılan İmam Nikahının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 144, 149 vd.

onun ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla imamların bu işle de görevli oldukları dikkate alınırsa bu tatbikatın epey eskilere gittiği söylenebilir. Gotthard Jäschke birçok Avrupalı yazarın seyahatnamelerinde imamın nikâha iştirakinden bahsettiklerini belirtir, Türkiye’de imamın nikâhlarda aktif olarak görev almasında ise nikâh esnasında okunacak hutbenin etkisinin bulunabileceğini belirtir.

Nikâha atfedilen dinî cihet kadar onun akit tarafı da bulunmaktadır. Çünkü nikâhın taraflara yüklediği birtakım vazifeler ve birbirleri üzerinde sağladığı haklar vardır. Zaman içinde bu hak ve yükümlülüklerin güvencesi olarak nikâhın tescili yönünde güçlü bir talep oluşmuştur. Özellikle mehrin mu'accel (peşin) ve müeccel (ödeme zamanı sonraya bırakılmış) olmak üzere ikiye bölünmesinden sonra ödeme süresinin uzaması sebebiyle unutmama ve inkâra karşı müeccel olanın yazılı belgeyle kayda geçirilmesi şeklinde bir uygulama ortaya çıkmıştır. Düzenlenen belge mehrin varlığı ve miktarı yanında bu borcu doğuran nikâh için de bir ispat güvencesi sağlamıştır." Meselâ III./X. asır alimlerinden Ebu Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009 civarı) el- Furûku'l-lugaviyye adlı eserinde şurûât dediğimiz bu günkü noter vazifesi gören yetkililerin nikâh akdinde mehrin miktarını kayda geçerken özellikle mehir kelimesine göre konunun özünü daha iyi yansıtan sadâk kelimesini kullanmada duyarlı davrandıklarını haber verir ki bu husus erken dönemlerden itibaren nikâhla ilgili bir uyuşmazlık vukuunda şahitlik dışında ispat güvencesi sağlayacak hukukî araçlara müracaat edildiğini ortaya koyması açısından yeterlidir. Ayrıca biyografi kitapları bir şehirde nikâha nezaret etme ve akdetme görevi bulunan şahıslardan bahsetmektedirler.

Meselâ Muhammed b. Abdirrahîm b. Ali b. el-Hasan el-Misrî el-Hanefî (ö.807/1404) bunlardandır. Bazı fıkıh kitaplarında nikâh memurlarına verilen evlenme vekaletlerinden bahsedilmektedir. Bir müddet sonra da nikâhın devlet kontrolünde amme velâyetini temsilen kadınların uhdesine verilmesine bir zorunluluk hissedildiği anlaşılmaktadır. Selçuklular, Beylikler, Memlûklüler ve Osmanlılar döneminde bu hususta önemli çabaların bulunduğu yönünde bilgiler vardır. Selçuklu dönemi kadı menşurlarında (göreve tayin belgesi) ve Osmanlı Kanunnâmelerinde kadıların vazifeleri arasında nikâh akdetmek de sayılmıştır. İbn Battûta (ö.703-770/1304-1369), Ramazan 726/Ağustos 1326 yılında ziyaret ettiği Dimaşk'ta (Şam) görevi nikâh kıymak ve tescil etmek olan ve kadılar tarafından tayin edilen çeşitli mezheplere mensup resmi memurların bürolarından bahsetmektedir. Bu durum nikâhın kadıların uhdesinde olmasının epey eskilere dayandığını da gösteren bir husustur. Osmanlı Devleti'nin zirvede olduğu dönemin Şeyhulislâmlarından Ebussuûd Efendi'nin (ö.9B2/1574) nikâhın kadıların izni ve bilgisi dâhilinde kısılması hususunda büyük bir titizlik gösterdiği bilinmektedir. Hatta kendisi el-Muhit adlı eserden kadı'nın izni ve emri olmaksızın evlenen kimsenin nikâhı câiz değildir şeklinde bir görüş nakletmektedir. Bu fetva İslâm hukukçuları nezdinde kabul görmese de dönemin Şeyhulislâm'ının yer vermesi, konunun ciddiyetini göstermesi açısından mühimdir. Aynı fetva kendisinden önce Şeyhü'l-islâmlık makamında bulunmuş olan İbn Kemâl (ö.940/1534) tarafından da nakledilmektedir.

İslâm Aile hukukunun kodifikasyonu olan 25 Ekim 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi de 37. maddesinde nikâhlanacak çiftlerden birisinin ikamet ettiği mahaldeki hâkim veya onun özel bir belge ile yetkilendirdiği bir naib tarafından kıyılarak tescil edileceğini hükme bağlamış ve Osmanlı Ceza Kanunu'nun 200. maddesinin ikinci zeylini ta'dil eden 30 Ekim 1917 tarihli kararname ile de bu amir hükme uymayan koca ile varsa vekillerine bir aydan altı aya kadar, bu gibi akitlerde şahit sıfatıyla bulunanlara da bir haftadan bir aya kadar hapis cezası öngörülmüştür. Kanunun öngördüğü şartları dikkate almadan nikâh belgesi tanzim eden ve nikâhı tescil eden hâkim ve naibi ile yetkisi olmadığı halde nikâh kıyan imamlara da bir aydan altı aya kadar hapis cezası verileceği hükme bağlanmıştır. Karısını boşadığını 15 gün içinde hâkime bildirmeyen şahsın da bir haftadan bir aya kadar hapis ile cezalandırılması kanunlaştırılmıştır.

37. maddenin esbât-ı mûcibe lâyihasında şu hususlara değinilmiştir: Nikâh akdinin şeriat nezdinde icap ve kabul ile kurulan diğer akitlerden hiçbir farkı yoktur. Akit esnasında şahitlerin hazır bulunması zorunluluğu, ilan edilmesi emri de sırf akdi belgeleme ve tarafları zina töhmetinden koruma maksadına yöneliktir. Bu açıdan nikâh akdinin sadece iki şahidin huzurunda bizzat karı-koca tarafından icrası şer'an muteber olup mescit ya da özel bir mekânda bir âlim tarafından özel bir merasimle kıyılması şart değildir. Bununla beraber özel önemi haiz akit olması münasebetiyle nikâhlar, şanına yakışacak şekilde camilerde kıyılmıştır. *Fakat bir süreden beri Osmanlı topraklarında nikâhların kıyılması düzensiz hale gelmiş ve iki şahit bulunduğu anda nikâh kıyılma yoluna gidilmiştir. Bu kadar önemli olan nikâh akdinin gelişigüzel kıyılması ve belli bir düzen dairesinde icra edilmemesinden pek çok yolsuzluk husûle gelmiş ve hukukî engeli bulunan birçok kadının nikâhlarının akdedilmesiyle diğer şahısların haklarının iptali yoluna gidilmiştir.* Hâlbuki akit esnasında nikâh ahkâmını bilen bir şahsın huzurunda akit belgesi düzenlemek de mendûb olduğundan ve böyle bir belge tanzim edildiğinde ve evlilik akdi tescil edildiği takdirde ileride akdin varlığı veya mehrin miktarı hakkında ve daha birçok meselede ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların önü alınacağından 37. madde bu esasa bina edilmiştir. Bu vazifenin, âmme velâyetini temsil etmeleri, düzenlenen belgenin başka bir delile gerek duyulmaksızın ispat vasıtası olarak kabulü sebebiyle diğer görevliler yerine hâkimlere bırakılması uygun görülmüştür.

Buraya kadar nikâhın din ve hukuku ilgilendiren yönünü ele almaya çalıştık. Bunun fıkhi sonucunu şu şekilde özetlemek mümkündür. İslâm Hukukunda nikâh, rızâi akitler grubuna girmektedir. Gerekli şartları taşıyan tarafların şahitler huzurunda evlenme iradelerini beyan etmeleriyle evlilik geçerli olarak doğar. Nikâhın tescil ile resmîleştirilmesi ise sadece ispat güvencesi sağlaması açısından önemlidir. Ancak burada şu hususunda vurgulanması gerekir. Hakları korumak, vazifelerin ihmalini önlemek veliyyül emr'in en temel görevidir ve dine aykırı olmayan ve kendisine bırakılmış alanlarda toplum yararını (maslahat) gerçekleştirmek amacıyla alacağı kararlar herkes için bağlayıcıdır ve uyulması zorunludur. Münker ve ma'siyeti emretmedikçe buyruk sahiplerine itaati emreden âyet ve hadislerde bu husus oldukça açıktır. Nikâhın tescili de buna dâhildir. Siyaset-i şer'iyye gereği bu yönde çıkarılacak yasa hükmü maslahatı gerçekleştirme amacı taşır. Buna

uymayanlara ta'zîr kabilinden bir ceza da öngörülebilir. Kaldı ki akitlerin yazılı belgeyle güvence altına alınması Kur'ân-ı Kerîm'in teşvik ettiği bir husustur.

Günümüzde sözlü ispat vasıtalarının gücünün zayıfladığı ve inkâr ya da diğer sebeplerle yetersiz kaldığı ortaya çıkmıştır. İlişkilerin daha komplike hale gelmesi, problemlerin çeşitlilik arzemesi, insanların hareketliliğinin artması gibi sebepler dikkate alındığında günümüzde resmî belgeye dayalı ispat vasıtalarının sağladığı güvence daha güçlüdür ve vazifelerin ihmal ya da inkârı ya da hak talebinin reddi gibi olumsuz durumlarda daha sağlam bir teminat özelliği taşımaktadır. Buradan hareketle İslâm âlimleri, müctehid imamlar döneminden itibaren akitlerin nasıl tescil edileceği yönünde bilgileri konu alan bu günkü noterliğe tekabül eden şurût ilmi alanında değerli eserler kaleme almışlardır. Ancak burada şuna da işaret etmek gerekir ki ulü'l-emrin emirleri haramı helâl kılmayacağı gibi yasakları da helâlî harama çevirmez. Bu açıdan bakıldığında nikâh akdi tescil edilmese bile ve buna binaen devlet bu nikâhı tanımamış bile olsa bunun müeyyidesi sadece davanın dinlenmemesi ve ta'zîr kabilinden verilecek bir cezadan ibarettir. Bu konuda hassasiyet gösteren Ebussuûd Efendi bile akdin kanun himayesinden mahrumiyeti dışında bir sonuç öngörmemiştir. Devletin ilgili kurumunun denetim ve gözetiminde kıyılmamış nikâhla evlenen taraflara dinî açıdan evlenmemiş gibi muamele edilemez. Bu birliktelik sonucunda muharremat hukuku devreye girer ve taraflara gayr-i meşrû ilişkide bulundukları gerekçesiyle cezası tatbik edilemez. Ayrılık durumunda kadının iddet bekleme yükümlülüğü doğar, miras, mehir, nafaka gibi kadının diğer hakları doğar ve çocuğun nesebi sabit olur. Ne var ki akdin tescili bulunmadığı için mahkeme davayı kabullenmeyebileceğinden hakların teslimi kocanın insaf ve vicdanına kalmış olur. İhmal ederse zulmetmiş olur ve hesap ahiret yurdunda kesilir.

Burada konumuz açısından önemli bir noktaya daha işaret etmek gerekir ki nikâhın devletin ilgili memurunun gözetim ve denetiminde kıyılmasına ağırlık verildiği, bu iş için kadıların görevlendirildiği dönemlerde bile kadılar imamların kendileri adına nikâh kıymalarına imkân tanımıştır. Meselâ Osmanlı döneminde evlenecek taraflar nikâha mani hallerinin bulunmadığına dair mahallenin ihtiyar heyetinden aldıkları belgeyle kadıya müracaat ederler ve kadı da mahalle imamına hitaben nikâhlarının kıyılmasına dair bir izinnâme düzenler, taraflar da bununla imama müracaat ederek nikâhlarını kıydırırlardı. İzinnâmenin arkasına mu'accel ve müeaccel mehrin miktarı yazılır, imam ile iki tarafın şâhitleri tarafından imzalanarak belge saklanırdı.

Nikâhın dinî karakteri sebebiyle tarihî süreç içerisinde imamların nikâh konusunda oluşturduğu geleneğin etkisi hala devam etmektedir. Geleneğin tahakkümüne dinî motiflerin eklediği güçlü direnç noktalarıyla imam nikâhı uygulaması bugün de hoşgörüyle karşılanmakta ve hala sosyolojik bir zemin bulabilmekte ve toplumsal himayeye mazhar olmaktadır. TMK bile bunu dikkate alarak dinî töreni zikretmek zorunda kalmıştır (md. 143).

Burada ilke olarak tescillenmemiş nikâhın din nezdinde geçerli olabileceği belirtilirken özellikle günümüzde birtakım süiistimallerin bulunduğunu da dikkate alarak bazı hususların buna göre değerlendirilmesi zorunluluğu

vardır. Bugün resmî görevlinin denetim ve gözetiminde şâhitler eşliğinde kamuya açık olarak kıyılan nikâhın fıkıhın temel esaslarına doğrudan uygun olduğunu bunun ayrıca imam nikâhına ihtiyaç bırakmadığını özellikle belirtmek gerekir. Burada iki hususa işaret etmeliyiz. Birincisi imamların kıydığı dönemlerde bile akit, resmî nikâhın fonksiyonlarına sahipti, bazı dönemlerde de imamların kıydıkları nikâhlar doğrudan resmî nitelik taşıyordu. Çünkü kadıların naibi olarak bu nikâhları akdediyorlardı. İkincisi de nikâhın ibadet özelliği taşımış olması bu ibadetin imam tarafından manevî bir ortamda kıyılmasına bağlı bir şey değildir. İbadet niteliği nikâhın kıyılma biçiminde değil, fonksiyonundadır.

Dinî motiflerle bezenmiş nikâh algısı ve geleneğin oluşturduğu güçlü etki sebebiyle insanımızın nikâhın dualar eşliğinde bir imam tarafından ayrıca kıyılmasını istemeleri tabiidir. Psikolojik açıdan bu nikâhı yapmamış olanlar kendilerini nikâhsız gibi hissediyorlarsa ya da toplumsal algı aynı yönde bir baskı oluşturarak kınama ve dışlama gibi manevî bir müeyyide uyguluyorsa imam nikâhını da tabiî karşılamak gerekir. Ancak bunu bugün olduğu şekliyle resmî nikâhtan sonra yapma zarureti vardır. Sadece imam nikâhı ile yetinmek özellikle kadının haklarını korumasız bırakacağından birtakım mağduriyetlerin doğmasının önünü açacak ya da kadını kocasının insafına terk ederek süistimallere kapı aralayacaktır. Buna imkân vermemek gerekir. Meselâ Mısır'daki istatistikler bu tür nikâhların özellikle üniversite gençliği hatta liseliler arasında yaygın olduğunu ve yıllık olarak ortalama 20.000 (yirmi bin) evliliğin polis merkezlerine intikal ettiğini -gizli kalanlar hariç- ortaya koymuştur.

Türkiye'de imam nikâhı İslâm âleminde örfî nikâh olarak isimlendirilen gayr-i resmî nikâha insanların niçin rağbet ettikleri ile ilgili de birtakım araştırmalar yapılmıştır. Ülkemiz açısından özellikle bunun çok evlilik yasağına karşı kullanılmış olduğunu belirtmeliyiz.³⁴²

³⁴² Saffet Köse, "Toplumsal Meşruiyet Açısından Nikahta Aleniyet ve Türkiye de İmam Nikahı Uygulaması", *Dinlerde Nikah Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı*, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi - İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) (İstanbul: İSAV, 2012), 492 vd.

4. SONUÇ

İnsanlık tarihinde ilk aile, ilk insan Adem (a.s.)'ın insanlığın ilk anası Havva ile kurduğu evlilik hayatını ifade eder. İnsan neslinin meşru dairede üremesi, bu aile ile başlamış; bugüne kadar gelmiş ve kıyâmete kadar devam edecektir. İslâm hukuku, ailenin kurulması, devamı ve gerektiğinde sonlandırılması ile alakalı konuları tafsilatlı bir şekilde ele alarak aileye büyük bir ehemmiyet verdiğini ortaya koymuştur. O konulardan birisi de nişandır. Ailenin kuruluş safhasından olan nişan ve nişanlılığın çeşitli açılardan incelendiği tezimizde ulaşılan sonuçlar şöylece sıralanabilir:

1. Nişanlanmadan önce tarafların nişana hazır hale gelmeleri için kuralları dâhilinde birbirini görüp beğenmiş olmaları önem arz etmektedir. Tarafların sağlıklı değerlendirmeler yapabilmeleri için buna ihtiyaç vardır. İslâm Hukuku kimlere evlenme teklif edilip-edilemeyeceği ve dolayısıyla kimlerle nişanlanma yapılıp-yapılamayacağı konularında hükümler koyduğu gibi; nişanlanması caiz olanların evlenme maksadı ile evlilik hayatına kadarki süreci nasıl takip edecekleri konularında da kaideler koymuş hassaten mahremiyete dikkat edilmesini istemiştir.
2. Kendileriyle nişanlanmanın yapılamayacağı kimselerle ilgili durumlar “Nişanlanma Engelleri” olarak ifade edilebilir. Bu engeller sürekli ve geçici olmak üzere iki gruptur. Ana hatlarıyla sürekli nişanlanma engelleri; taraflar arasında kan, evlilik ve sütten kaynaklı bazı akrabalık bağlarıdır. Nişanlanmanın geçici engelleri ise şu durumlardır: Kendisiyle nişanlanılmak istenen kadının evli olması, ric'i veya bain talak sebebiyle iddet bekliyor olması, kız kardeşiyle veya hala yahut teyzesiyle aynı anda bir erkeğin nikâhı altında birleşmesinin söz konusu olması, müşrik veya farklı dinden olması, üç talakla boşandığı kocasıyla nikahının söz konusu olmasıdır. Sürekli veya geçici olmak üzere yukarıda sözü edilen kadınlarla evlenmek haramdır ve dolayısıyla onlarla nişanlanmak caiz değildir.
3. Nişan bir evlenme vaadi olup; nikâh değildir. Dolayısıyla nişanlılık sürecinde taraflar hukuken birbirlerine yabancılardır; bu sürecin mahremiyet kurallarına ihtimam göstererek yönetilmesi konusunda sorumluluk bilinciyle hareket ederler.
4. Nişanlılık süreci, evlilik öncesinde tarafların birbirini gözlemleyecekleri son aşamadır. Bundan sonra taraflar ya evlenmeye karar verirler yahut nişanlılık ilişkisini sonlandırırlar. Şu da bir gerçek ki, aynı evde beraber yaşamadan karşı tarafı tam olarak tanımak zordur. Bu sebeple nişanlılar oldukça dikkatli davranarak doğru karar almaya çalışmalıdırlar.

5. Nişanlılık sürecinde evlenmeye karar veren taraflar çok kere halk arasında “imam nikâhı” veya “dinî nikâh” olarak ifade edilen bir akit yapmaktadırlar. Böyle bir akit ile devam eden nişanlılık, aslında evlilik ile fiili evlilik hayatı arasında uzun bir süreç olabiliyor. Bu süreç uzadıkça da maalesef genellikle tartışmalar ve kavgalarla yıpranmalar hatta telâfisi imkânsız kayıplar görülebiliyor. Bazen de bu süreçte aynı zamanda “resmi muamele” olarak da ifade edilen nikâh kıyılarak evlilik kayıt altına alınmış/tescil edilmiş oluyor. Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra belediyeler tarafından yapılan bu işlem, birkaç yıldan beri müftülüklerce de icra edilmektedir ve bu işlem yapılmadan önce “dini nikah” kıyılması yasaktır. Buna rağmen sadece “dinî nikâh” ile devam eden evlilik öncesi süreçler ve hatta evlilikler ve bunların olumsuz sonuçları aileyi ve cemiyeti sarsmaya devam etmektedir.
6. Nişanlılık sürecinde yukarıda sözü edilen evlenme akdi yapılmasının birtakım sebepleri vardır. Tarafların harama düşmekten korunma çabası, nikâh memurunun kıymış olduğu nikâhın geçersiz olacağı endişesi, nişanlıların velilerinden habersiz evlenme isteği, nişanlılık sürecinde tarafların rahat hareket etme isteği, erkeğin birden fazla evlilik yapma isteği, nişanlıların evliliğe teşvik edilmesi, resmi olarak evlenme çağına gelmemiş çocukların evlendirilmesi, tarafların karı koca sorumluluklarından kaçınması ve velilerin maddi ve/veya manevi kuvvet oluşturma isteği sözü edilen sebeplerden sayılabilir.
7. Nişanlılık sürecinde nikâh akdi yapılmasının birtakım sakıncaları vardır. Ferdî ve ictimâî hayatta problemlerin ortaya çıkması, dinin eşlere yüklemiş olduğu vazifelerin yerine getirilmemesi ve dolayısıyla birtakım mağduriyetlerin yaşanması, dinî nikâhın resmi makamlar tarafından geçersiz sayılması ve erkeğin kadını mağdur etmek için dinî nikâh akdini kullanması sözü edilen sakıncalardan sayılabilir. Ayrıca nişanın bozulması da mümkündür ki, bu durum çok daha ağır sonuçlara götürebilmektedir.
8. Nişanın bozulması sonucunda; nişan hediyeleri, mehir ve tazminat söz konusu olabilmektedir. Nişanlılık sürecinde verilen hediyeler prensip olarak geri alınmakla birlikte bu konuda çeşitli durumlara göre ve mezhepler arası görüş ayrılıkları da bulunmaktadır. Nişanın bozulmasının bir sonucu da mehrin durumudur. Genel olarak mehrin evlenme akdinden sonra verildiği bilinse de bazen mehir nişanlılık döneminde de verilmiş olabiliyor. Nikah yapılmamış olan bir nişanlılık sürecinde mehir verilmişse, nişan bozulduktan sonra kadın mehri geri iade eder. Çünkü mehir sahih evlenme akdinin bir sonucudur. Tazminat ise kendi içerisinde maddi ve manevi tazminat olarak iki grupta incelenmektedir. Nişan bozulduktan sonra maddi tazminatın

verilip verilemeyeceği verilecekse şartlarının neler olduğu konusunda fıkıh bilginleri arasında görüş ayrılıkları bulunduğu gibi manevi tazminat noktasında da görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

9. Yukarıda sayılan ve daha niceleri sebebiyle nişanlılık süreci uzun tutulmamalıdır. Nişanlılık süreci uzayacaksa bu dönemde nikâh akdi yapılmamalıdır. Çünkü yukarıda sayılan problemler aile kurumuna zarar vermektedir. Konunun uzmanları da hassaten dinî nikâhın düğüne/evlilik hayatına yakın zamanda yapılmasını uygun görmektedirler.
10. İctimaî hayatın temel taşı olan aile tarafların keyfi hareketleriyle yıpratılmamalıdır. Gençler evlenmeğe teşvik edilip onlara rehber olunmalıdır. Günümüzde başta sosyal medya ve flört tipi arkadaşlıkların kısılcı altında kalan gençliğin bu rehberliğe daha çok ihtiyacı vardır. Bu sebeple gençliğin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak ilgili tedbirler alınıp aileler kurulmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı ve ilahiyat fakültelerinin iş birliğiyle nişanlılık sürecinde yapılan dinî nikâhın problemli yanları anlatılarak, ailelerin bilinçlendirilmesi adına çalışmalar yapılabilir. Böylece yanlış uygulamalardan vazgeçilebilir.

KAYNAKLAR

- Abanoz, Rumeysa. *İslam Hukuku ve Türk Medeni Hukukuna Göre Nişanın Bozulması ve Tazminat*. Trabzon: Trabzon Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Abdulhamîd, Muhammed Muhyiddîn. *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye*. b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1404/1984.
- Acar, Halil İbrahim. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Ahmet Cevdet Paşa. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*. Kontrol; Ali Himmet Berki. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1982.
- Ahterî, Muslihuddin Mustafa. *Ahterî-i Kebîr*. İstanbul: Dersââdet, 1322.
- Akgüç, Mehmet Fatih. *Evlilik Öncesi Sürecin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Akgündüz, Ahmet. *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkam-ı Adliye (Mecelle Ta'dilleri ve Gereklileriyle Birlikte)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017.
- Akpınar, Ali. "İslâm Ailesinin Temelleri", *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu: Hz. Peygamber ve Aile*. ed. Abdullah Kartal. 53- 74. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2019.
- Alkış, Alpaslan. *İslam Hukuk Usulü*. İstanbul: Ravza yayınları, 2020.
- Apaydın, Halil Yunus. "İrade Beyanı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Erişim 10 Eylül 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/irade-beyani> .
- Aslan, Mehmet Selim. *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*. Bursa: Emin Yayınları, 2020.
- Atar, Fahrettin. *Fıkıh Usûlü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1988.
- Atar, Fahrettin. "Nikah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Eylül 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nikah>
- Aydın, Mehmet Akif. "Aile Hayatı". *İlmihal II İslam ve Toplum*. 2 Cilt/205-216. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 21. Baskı, 2013.
- Aydın, Mehmet Akif. *Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2020.
- Aydın, Mehmet Akif. "Evlat Edinme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: 10 Ağustos 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/evlat-edinme>
- Ayengin, Tevhit. "Rükün". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Eylül 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/rukun>
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *'Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrût: y.y., ts.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed. *el-'Înâye (Fethu'l-kadîr ile birlikte)*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.

- Bardakoğlu, Ali. “İstishab”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Ağustos 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istishab>
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-i İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları, 2018.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî. *el-Câmi’üs-Sahîh*. 9 Cilt. Bulak: Matbaatü’l-Emirîyye, 1311.
- Buhûtî, Mansur b. Yunus b. Salahuddin b. Hasan b. İdris. *Keşşâfu’l-kina’ an metni’l-İkna’*. Beyrut: Daru’l-kutubu’l-ilmiyye, ts.
- Boynukalın, Mehmet. “Usul”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Ağustos 2024.
- Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Avad. *el-Fikhü “ala mezâhibi”l-erba”*. 5 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2. Basım. 2003.
- Cin, Halil. *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974.
- Çalık, Bünyamin. “Kur’an ve Sünnetin Aileye ve Evliliğe İlişkin Tavsiyeleri ve “Dini Nikâh” Olgusunun İslam Hukuku Bağlamında Değerlendirilmesi”. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2015), 115-134.
- Çeker, Orhan. *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 5. Baskı, 2017.
- Çeker, Orhan. “Halvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Ağustos 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/halvet--hamam>
- Çiftçi, Muhammed Hüsnü. “Nişan Alâmeti Olarak Erkeklerin Altın Yüzük Kullanımıyla İlgili Güncel Fikhî Tartışmalar”. *Dini Araştırmalar Dergisi*. 21/1 (2021), 572-600. <http://marife.org/tr/pub/issue/63235/881113>
- Dalgın, Nihat. “Aile Kurumunun Nikah Aşamasıyla İlgili Fikhi Problemleri”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 13 (2009), 35-50.
- Dârekutnî, Ebû’l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *Sünen*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2004.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1995.
- Dural, Mustafa vd. *Türk Özel Hukuku Aile Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Gümüş Filiz Kitabevi, 2020.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. 7 Cilt. Beyrut: Dârü’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 2009.
- Ebû Zehra, Muhammed. *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*. Beyrut: Dârü’l-Fikri’l-Arabi, ts.
- Ekinci, Ekrem Buğra. “Osmanlı Hukukunda İzinnâme ile Nikâh”. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2 / Güz (2006), 41-60.
- Erinç, Muhammed. “Dini Nikah-Resmi Nikah Karşılaştırması ve Müftülere Nikah Görevinin Verilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 30 (2017), 299-336.

- Genç, Mustafa. “Evlenmenin Hükümü (Şer‘î Sıfatı) ve Bu Konuda İmam Şâfi‘î’ye Nispet Edilen Görüş”. *Diyanet İlmî Dergi*, 56 (2020), 459-492.
- Genç, Mustafa. “İslâm Hukukunda Ailenin Kuruluşuna Hazırlık”, *II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu: Hz. Peygamber ve Aile*. ed. Abdullah Kartal. 492- 509. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2019.
- Genç, Mustafa. *İslam Hukukunda Evlendirme Velayeti*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.
- Genç, Mustafa. “İslâm Hukukunda Aile Hayatı”. *İslâm Aile Hukuku’nda Güncel Çalışmalar*. ed. Mehmet Dirik- Hâkime Reyhan Yaşar. 17-33. İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2023.
- Görgülü, Hasan Ali, *İslâm Hukukunda Eşler Arası Problemler ve Çözüm Yolları*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2005.
- Güvenç, Ahenk Çiçek vd. “Nişanın Bozulması Nedeni ile Maddi ve Manevi Tazminat”. *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi* 8/67 (2021), 723-732.
- Has, Şükrü Selim. “Nişanın Bozulmasının Hukukî ve Dinî/Ahlâkî Neticeleri (İslâm Hukuku ve Modern Hukuk Arasında bir Mukayese)”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30/1 (2006), 113-131.
- <https://www.yeniakit.com.tr/haber/muftulere-nikah-kiyma-yetkisi-tbmmden-gecti-386604.html>
Erişim: 10 Ağustos 2024
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin. *Reddû'l-muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1386/1966.
- İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el- Kelbî. *el- Kavânînu'l-fikhiyye*. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *İnbâü'l-gumr bi-enbâi'l-umr*. 4 Cilt. Mısır: Lecnetü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1389/1969.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî*. 13 Cilt. Mısır: Mektebetü's- Selefiye 1431.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr Şemsüddin. *Zâdü'l-meâd*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994.
- İbn Kesir. *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*. Çevirenler: Bekir Karlıağa; Bedrettin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1991.
- İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec Şemsüddîn Abdürrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî. *eş-Şerhu'l-kebîr*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-‘Arabî, 1403/1983.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğnî*. 15 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi-l-Kütüb li't-Tibâati ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1417/1997.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. 5 Cilt. B.y.: Darü'r-Risaletü'l- Alemiyye, 1430/2009.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî, *Lisân'ül-Arab*. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-Maarif, 2008.

- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî el-Endelüsî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1425/2004.
- İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *en-Nihâye fî ġarîbi'l-hadis ve'l-eser*. thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî. 5 Cilt. Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabîyye, 1383/1963.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvatta*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 2. Basım. ts.
- Kahveci, Nuri. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmet evi Yayınları, 2019.
- Kahveci, Nuri. *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*. İstanbul: Hikmet evi Yayınları, 2016.
- Kahveci, Nuri. *İslam'a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*. İstanbul: Hikmet evi Yayınları, 2017.
- Karahan, Tuba. "Fıkhi Boyutu Açısından Evlilikte Din Farkı". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 91 (2019), 413-428.
- Karaman vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, 2007.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Nesil Yayınları, 1991.
- Kâsânî, Alâüddin Ebû Bekr b. Mes'ud b Ahmed. *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i*. 7 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Küçük, Fatih. *İslam Hukukunda Hübe (Kız İsteme) ve Nişanlılık Dönemi*. Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Yüzük". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Ağustos 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yuzuk#2-fikih>
- Köse, Saffet "Hülle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Eylül 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hulle>
- Köse, Saffet. "Toplumsal Meşruiyet Açısından Nikahta Aleniyet ve Türkiye de İmam Nikahı Uygulaması". *Dinlerde Nikah Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı*, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV). 471- 501. İstanbul: İSAV, 2012.
- Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2017.
- Liv, Cemil. "Günümüzde İmam Nikahına Yönelişlerin Gerekçeleri ve Resmi Nikah ile İmam Nikahının Fıkhi Açidan Karşılaştırılması". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2014), 163-191.
- Merdâvî, Alâüddîn Ebu'l-Hasen Alî b. Süleymân. *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcihi mine'l-hilâf 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*. thk. Muhammed Hâmid el-Fakî. 12 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1374/1955.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*. 5 Cilt (bir mücellette). Kahire: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1356/1937.

- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi 'ü's-sahîh*. 5 Cilt. Kahire: Matbaatü İsa el-Bâbî, 1955.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. 12 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Onay, Ahmet. "Toplumsal Farklılaşma ve İmam Nikahı Meselesi". *Journal of Analytic Divinity*, 2 / 2 (Haziran 2018), 91-104.
- Özay, Hilal. "Nişanlılıkta Yaptırılan İmam Nikâhının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *Tokat İlmîyat Dergisi*, 8/1 (2020), 131-159.
- Öztürkoğlu, Sema. *İslâm Hukukuna Göre Gizli Nikâh Sebepleri ve Sonuçları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimaşk: Dâru'l-Kalem - Beyrût: Dâru's-Şâmiyye, 1412.
- Savadoğ, Abdourahamane. *İslam Aile Hukukunda Nişanlanma ve Evlenme akdi Esnasında Ortaya Çıkan Çağdaş Problemler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Serahsî, Şemsül-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1414/1993.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî. *Eşbâh ve Nezâir*. b.y. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *el-Umm*. 15 Cilt. Beyrût: Dâr'ul Kuteybe, 1416/1996.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Neylû'l-Evâtâr*. 8 Cilt. Mısır: Dar'ul Hadis, 1413/1993.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî. *Muğni'l Muhtac ila Marifeti Meani Elfazil Minhac*. 6 Cilt. Dar'ül Kütübil İlmiyye, 1415/1994.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî. *el-İknâ' fî halli elfâzi Ebî Şücâ'*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünenü't-Tirmizî/el-Câmi 'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 5 Cilt. Mısır: Matbaâtü Mustafa el- Bâbi Halebi, 1395/1975.
- Utangan, Neslihan. *İslam Hukuku Açısından Nikahın Kadına Yüklediği Sorumluluklar*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Ülgen, Celal. (ed.). *Türk Medeni Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 13. Baskı, 2016.
- Üresin, Sabriye. *İslam Hukuku Açısından Nikâhın Erkeğe Yüklediği Sorumluluklar*. İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yalçın, İsmail. "Yüzük". TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim 10 Ağustos 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yuzuk#2-fikih>
- Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.

Yüce, Ahmet. *İslam Hukukuna Göre Evlenme ve Boşanmanın Tescilinin Hukuki ve Cezai Boyutu*. Çanakkale: On sekiz Mart Üniversitesi, Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Zühaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*. 10 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Fıkr, 4. Basım, ts.

